

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Rovshan Mammadov

ANKARA-2008

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Rovshan Mammadov

Tez Danışmanı

Doç.Dr. Çağrı Erhan

ANKARA-2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD-GÜNEY KAFKASYA İLİŞKİLERİ

A. Güney Kafkasya'nın ABD için Önemi.....	6
B. Azerbaycan ABD İlişkileri.....	11
B.1 AHC Dönemi İlişkileri.....	11
B.2 ABD Dış Politikasında Lobi Faktörünün İlişkilere Etkisi.....	15
B.3 Haydar Aliyev Dönemi ABD İle İlişkiler.....	20
B.4 11 Eylül Sonrası ABD-Azerbaycan ilişkileri.....	25
C. Gürcistan ABD İlişkileri.....	34
C.1 Devrime kadarki İlişkiler.....	34
C.2 Devrim Sırası ve Sonrası ABD-Gürcistan İlişkileri.....	43
D. Ermeistan ABD ilişkileri.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

ABD'NİN BÖLGEDEKİ PETROL POLİTİKASI

A. Hazarın Statüsüne Yönelik ABD politikası.....	60
B. ABD'nin Bölgedeki Petrol Hatları Politikası.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN BÖLGEDEKİ İ SORUNLARA YÖNELİK TUTUMU

A. Dağlık Karabağ Sorunu.....	75
B. Güney Osetya Sorunu.....	81

SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	94
ÖZET.....	106
ABSTRACT.....	107

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHC	Azerbaycan Halk Cephesi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve işbirliği Teşkilatı
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AIOC	Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi Azerbaijan International Operating Company
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Anlaşması
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
CFE	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
IMET	İnternational Military Education and Training - Uluslararası Askeri Eğitim ve Talim
IMF	Uluslararası Para Fonu -International Monetary Fund
FMF	Foreign Military Financing -Yabancı Askeri Finansman
NATO	Kuzey Atlantik işbirliği Örgütü -North Atlantic Treaty Organization
RSFSC	Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti
RF	Rusya Federasyonu
SOCAR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi -State Oil Company Azerbaijan Republic
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
UNOMIG	United Nations Observer Mission in Georgia

USAİD	U. S. Agency For International Developmant - ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
USDA	U. S. Department of Agriculture - ABD Tarım Bakanlığı

GİRİŞ

SSCB'nin dağılmasından sonra, o döneme kadar uluslararası boyutta sorun olarak dikkat çekmeyen bir çok konu, yeni bağımsız devletler arasında sorun olarak doğmuştur. Ayrı ayrı uluslardan oluşan eski SB, 70 yıl boyunca “emredici planlama” ile Rusların egemen olduğu “tek” merkezden yönetilmiştir. Bu zaman içinde Rusya, kendi doğal sınırları dışında olan ülkelerin, hürriyetsizliğinin yanı sıra, yeraltı ve yerüstü kaynaklarını olabildiğine sömürerek sanayileşme alanında büyük atılımlar yapmış, buna karşın özellikle Kafkasya'da bazı istisnalar dışında sadece tarımsal sanayi ile yetinmelerini ve hammadde kaynağı olmaya devam etmelerini öngörmüştür. Bu bilinçle SB'nin planlamalarda başlıca sanayilerde merkezi idareye bağımlılığı sağlamış olması, günümüzde de olduğu gibi, önümüzdeki dönemlerde de etkisini sürdürecektir

Uluslararası sisteme eklemlenme girişimlerinin sürdüğü Kafkasya, dünya politikasında nemli bir yere sahiptir. Bölgede enerji kaynaklarının paylaşımı kadar SSCB sonrası etki alanı savaşı söz konusudur. Bugün Kafkasya'da enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınması gibi sorunlar mevcuttur. Daha önemlisi etnik çatışmaların varlığı söz konusudur.

Son dönemlerde küreselleşme tartışmaları ile dünya yeni milliyetçilik akımlarının güçlenmesine şahit olmaktadır. Ayrımcılığa neden olan tarihsel iletişimsizlik ortadan kalkarken, yeni ayrımcılık ve mikro milliyetçilik paradoksal bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Etnik kimlik arayışları modern dünyanın siyasi bakımdan olumsuz bir yönünü temsil eder. Etnik bakımdan birden fazla toplumun

bulunduğu bir yapıda, istikrarlı bir politik sistemin işlerliğinin ve demokratik normların sürekliliğini sağlanması başlı başına bir problemdir.

1191 yılında SSCB'nin tarih sahnesinden silinmesinin ardından dünya yeni bir yapılanmaya gitti. Eski SSCB mekanında Asya ve Doğu Avrupa'da yeni bağımsız devletler oluşmaya başladı. SSCB'nin dağılmasının ardından onun iki jeostratejik bölgesi olan Baltık ve Kafkasya ülkeleri hızlı bir şekilde bağımsızlığa ve Rusya'dan koparak Batı'ya entegre yoluna gitmiştir. Ama Rusya'nın kendisini SSCB'nin varisi sayması ve çabuk toparlanması Kafkasya'nın bağımsız olmasını engelledi. Rusya Kuzey Kafkasya'daki bağımsızlık hareketlerini tam kontrolü altına ala bildi. Bu başarı Güney Kafkasya'da verimli olamadı. Güney Kafkasya'da 3 bağımsız devlet Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletleri oluştu. Bağımsızlığını kazanan bu 3 devletten ikisinin Azerbaycan ve Gürcistan'ın dış politikası daha çok ABD ve Avrupa yönlü olmasıyla seçildi. Ermenistan'ın kendine özgür bir dış politikası olmadığı için Rusya'nın etkisinde kendi bağımsızlığını sürdürmeyi kararlaştırdı. Ama zaman- zaman Ermenistan Rusya'nın etkisini azaltmaya çalışmış ve ABD yanlısı politikalar da izlemiştir

Güney Kafkasya'nın bu 3 ülkesinin dış politikasının ilginç tarafları vardır. Bu 3 ülkenin dış politikasının ilginçliğini bölgedeki süper devletlerin rekabeti ile de açıklanabilir. Bölge üzerinde en güçlü rekabet ABD ve Rusya arasında sürmektedir. Rusya'nın bölgeye yönelik politikası az-çok herkese malumdur. Rus üst yöneticileri Kafkasya'ya eski Politbüro yöneticilerinden farklı bir politika yürütmüyorlar. Rusya Güney Kafkasya'yı halen kendi toprağı olarak görüyor ve gerçeklerle barışmak istemiyor. Rusya'nın bu tutumu Kafkasya'da olumlu karşılanmıyor ve artan Rus baskılarını önlemek için bağımsız olmuş bu cumhuriyetler ABD ve Avrupa ile

işbirliğine gitmek zorunda kalıyorlar. İlk başlarda bu cumhuriyetlerle ABD ve Avrupa işbirliği Türkiye aracılığıyla sağlanmıştı. Çünkü Türkiye SSCB dağıldıktan sonra da bu bölgede Batı'nın güvenilir bir müttefiki olarak kalmıştır. Diğer yandan Güney Kafkasya'nın bu 3 ülkesinin Türkiye ile sınırının olması Türkiye'nin bu bölgeye etkisinin güçlü olmasına neden olmaktadır. Türkiye bu bölgede etkisini ilk başlarda Azerbaycan ile ilişkileriyle hissettirmiş sonradan Gürcistan ile de sıkı işbirliğine gitmiştir. Bölgenin sadece bir ülkesinde, Ermenistan'da Türkiye etkisinin olmadığını görüyoruz. Bunun da birçok nedenleri vardır. Bu nedenleri aşağıdaki gibi sıralaya biliriz:

Ermenistan dış politikasında sözde soykırımın öne çekilmesi.

Ermenistan tarafından Türkiye'nin topraklarına sahip olma iddiası.

PKK terör örgütüne destek.

Dağlık Karabağ savaşı nedeniyle Azerbaycan topraklarının Ermenilerce işgal edilmesi

Türkiye'den farklı olarak İran Ermenistan ile iyi ilişkisi olan en büyük Müslüman ülkesidir. İran'ın Ermenistan'la iyi ilişkiler kurmasına neden, onun bölgede dışlanması olmuştur. Çünkü İran içerisinde yaşayan 30 milyona yakın Azerbaycan Türkü nedeniyle bağımsız Azerbaycan'ı kendisi için bir tehdit olarak algılamış ve Azerbaycan'a karşı işgalcilik politikası yürüten Ermenistan'la sıkı ilişkilere gitmiştir.

Çalışmamı üç bölümden oluşturdum.

ABD Güney Kafkasya ilişkileri

ABD'nin bölgedeki petrol politikası

ABD'nin bölgedeki iç sorunlara yönelik politikası

İlk bölümde önce bölgenin ABD için önemini araştırdım. ABD'nin önemli isimlerinin Bölge konusundaki görüşlerine değindim. Bölgenin ABD için önemini analiz ettikten sonra teke tek bölge ülkeleriyle ABD arasındaki ilişkileri ele aldım. İlk olarak ABD'nin Azerbaycan'la olan ilişkilerini özetledim. Burada bağımsızlığını kazandıktan bu güne kadar olan ilişkilerin nasıl değişime uğradığını gözlemledim. 11 Eylül olaylarının bu ikili ilişkiler üzerindeki etkilerini inceledim. ABD'nin bölge ülkelerinden olan Gürcistan'la da olan ilişkilerini bu bölümde analiz ettim. ABD'nin Gürcistan'la olan ilişkilerini iki kısımda(devrim öncesi ve devrim sonrası) inceledim. Bölgenin bir diğer devleti olan Ermenistan'ın da ABD'yle olan ilişkilerini bu bölümde ele aldım. Burada Ermeni diasporasının ilişkilere olan etkisini analiz yaptım.

İkinci bölümde ABD'nin bölgeye ilişkin enerji politikasını ele aldım. Bölgenin enerji kaynaklarının Avrupa ve ABD için önemini anlatmaya çalıştım. Hazarın statüsü konusunda ABD'nin tutumunu inceledim. Boru hatlarının bölge açısından ekonomik boyutlarına değindim.

Üçüncü bölümde bölgedeki etnik sorunları araştırdım. Bu sorunların tarihini inceledim. Sorunların tarihini inceledikten sonra bu sorunların çözümü yolunda atılan adımları gözden geçirdim. ABD'nin bu sorunların çözülmesi yolunda izlemiş olduğu politikayı incelemiş oldum

I BÖLÜM

ABD GÜNEY KAFKASYA İLİŞKİLERİ

A. GÜNEY KAFKASYA'NIN ABD İÇİN ÖNEMİ

Sovyet İmparatorluğunun çöküşünün ardından Güney Kafkasya'da eski SSCB üyesi olmuş üç Cumhuriyet- Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını kazandılar. Eski SSCB mekanında oluşan bu bağımsız devletlerin varlığı ABD'nin dış politikasında yeni bir yol açmış oldu. 1991 yılına kadar bu bölgeyi kendisi için bir tehdit olarak algılayan ABD artık burayı kendi nüfus alanına çevirmeye başlamıştır. Kafkasya'nın jeostratejik önemi, Büyük İpek Yolunun merkez noktasında bulunması, Uzak Doğu, Orta Asya'yı Avrupa'yla birleştirecek yolların geçtiği arazide olması ve doğal enerji kaynaklarına sahip olması, ABD'nin bölgeye girişimlerinin esas nedenleriydi. Özellikle de Hazar Denizi petrollerinin dünya pazarına sürülmesi yolunda ABD, Almanya ve Rusya arasında ciddi bir rekabet yaşanmaktadır. Washington bölge etkinliğini artırmak için bu bölgede devam eden antik çatışmalara Rusya'dan farklı olarak çözüm arayışı içindedir.

Güney Kafkasya'nın genel olarak özellikleri:

Stratejik yeraltı zenginliklerini ve petrol yatakları nedeniyle uygun ekonomik ham madde kaynağı ve pazar imkanlarına sahiptir.

Elde bulunduğu sürece Doğu Akdeniz, Basra Körfezi, Doğu Anadolu ve Orta Asya'yı kontrol eder.

Rusya'nın güney cephesinin savunmasında kuvvet tasarrufu sağlayacak savunulması kolay bir bölgedir.

Sıcak denizlere ulaşmaya imkan sağlayacak stratejik mevkieinde en kısa olanlarının çıkış noktasını teşkil ve bu istikametleri kontrol eden bir bölgedir.

Güneye taarruz için uygun bir çıkış bölgesidir.

İran'ı kontrol etmek için çok önemli bölgedir.

Washington Güney Kafkasya ve Hazar havzası devletlerde demokrasinin ve bağımsızlığın güçlenmesi için politik demokrasi ve pazar ekonomisi kurumlarının yaratılmasına çalışıyor. Ama yine de Amerikanın bölgedeki politik önceliği eline geçirmek istediği petrol kuyularıdır. ABD'nin dış işleri bakanının yeni bağımsız devletlerle ilgili özel danışmanı S.Sestanoviçin söylediği gibi “ ABD tarafından Kafkasya devletlerinin bağımsızlıklarının desteklenmesinin, ekonomilerinde ilerleyiş yapabilmesi için çaba sarf etmesinin sebebi petrol ve stratejik konumudur”.¹ Enerji Bakanı F.Pebyanın sözlerine göre “ bizi asıl rahatsız eden Basra Körfezinden bağımlılığın daha da artmasıdır. Hazar havzasının geliştirilmesi petrol bağımlılığını azaltır ve enerji güvenliğini sağlar”.² Amerikan şirketleri bu bölgede kendi maddi çıkarlarından çok ABD'nin hayati çıkarlarını düşünüyorlar. Çünkü bu bölge Asya'yla Avrupa'yı İran ve Rusyasız kavuşturan tek bölgedir. Bu bölgeye de kontrolü ABD kendi eline almak istiyor.³

¹ S. Çernyavskiy , “Washington'un Kafkasya politikası”, **Uluslararası Hayat**, cilt 1, 1999 s. 30

² Hacıyev, ob.cit. s.372

³ D. Lewis , “**The Politics of Energy in the Caspian Region**” Easter Europe and the Common Wealth of Independent states, 1999, s. 160

Eski dış işleri bakanı J.Baker'in dediği gibi “ XXI. yüzyılda Hazar petrolünün endüstri için önemi şimdiki Basra Körfezi'nin önemi kadar olacak”.⁴ ABD bu bölgenin Rusya'nın hem ekonomik hem de askeri bağımlılığından kurtulması için çok sayıda girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Kongre'nin alt komitesinin Ortadoğu ve Güney Asya'yla ilgili danışmanı senatör S.Braunbek'in Kongre'nin “İpek Yolu” stratejisinin kabul edilmesi üzerine yaptığı konuşma ilginçtir “ ABD Güney Kafkasya ve Orta Asya'da liderliğini daha da aktif şekilde göstermelidir. Bu güne kadar bu bölgedeki ABD politikası ABD'nin Rusya politikası olarak algılanıyor. Bu devletler bağımsız ve bu devletlere eşit davranmak lazım. Onların coğrafi konumu stratejik bakımdan çok önemlidir. Lakin Rusya'yla İran arasında yerleşmesi bağımsızlıklarını korumalarında bazı sorunlar yaratabilir. Biz ABD olarak onların politik ve ekonomik bağımsızlıklarını korumalarında yardımcı olmalı ve bu devletlerin Batı meyilli politikalarına destek çıkmalıyız”.⁵

Bölgenin petrol faktörü Avrupa devletlerini de harekete geçirmiş oldu. ABD'yle beraber İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa şirketleri de burada büyük oranda pay sahibi olmak için büyük çabalar sarf ettiler. Ama ABD'nin bölgedeki en güçlü rakibi İngiltere oldu. İngiltere SSCB dağıldıktan sonra kendi silahını- British Perolium'u (BP) işe saldı. Bu gün bölgede işletilen petrolde en çok pay sahibi olan şirket BP'dir.

90'lı yıllarda ABD ve Batı Avrupa ülkeleri Avrasya iletişim koridorunun yani batıdan doğuya bir yolun uzanmasını istiyordular. 1995 yılında AB'nin kabul edilmiş üçüncü programına esasen “Büyük İpek Yolu'nu” hatırlatan Venesiya

⁴ Ibid, s. 89

⁵ V. Şoroxov, “Bakü Petrolü ve Politikası”, **Bağımsız Düşünce**, 1995, s.36

İtalya'nın Güneyi-Poti-Tiflis-Erivan-Bakü-Krassnovodsk-Bişkek yolunun bir daha işlenmesi öneriliyor.⁶ Bu koridor Güney Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını korumalarında büyük rol oynayacak, bölgesel işbirliğinin güçlenmesine yol açacak, Hazar petrolünün dünyaya satışını kolaylaştıracaktır. Bu kolaylıklar iş adamlarının bölgeye yatırım yapmalarını sağlayacaktı. Bölgede Rus ve İran şirketlerinin nüfusunun artmasından korkan ABD için de bu yol hayati önem taşıyordu.

ABD bölgedeki yatırımların risk altına alınmaması için bölge devletlerine reformlar yapmalarını öneriyor. ABD'nin bölge için temel politikaları:

Demokrasinin güçlendirilmesi, Pazar ekonomisinin yaratılması.

Devletler arasında sorunların çözülmesi.

Enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve Batı'yla Doğu arasındaki yolun yeniden işe başlaması.

Güvenlik konusunda işbirliği.⁷

Bölgedeki aşırı milliyetçi ve ya aşırı dinci akımların caydırılması, Kuzey Kafkasya başta olmakla bölgede destabilizasyonun önlenmesi

Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunması.

Türkiye'nin Kafkasya uyuşmazlıklarında samimi bir arabulucu olarak hizmet etme konusundaki isteklilik ve kabiliyetinin desteklenmesi.

⁶ Ibid. s., 40

⁷ Hazar Havzası ve Rusya'nın çıkarları, **BDT Enstitüsünün Raporu**, 1998

Tahran`ın rejim değişikliği yapana, batı yönlü dış politika çizgisi benimseyene kadar baskı altında tutulması

Amerikan ve diğer ülke şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetlerinin desteklenmesi olarak görebiliriz.⁸

⁸ DR.A.Cohen, “ABD, Merkezi Asya ve Güney Kafkasya ilişkilerinin Perspektif ve Problemleri”, [www.ca-c.org/journal /cac](http://www.ca-c.org/journal/cac) 08-2000

B. AZERBAJCAN-ABD İLİŞKİLERİ

B.1- AHC Dönemi İlişkileri

Uzun bir zaman sonra, Azerbaycan 1991`de bağımsızlığına tekrar kavuşunca, ilişkiler konusunda da gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu defa da ilişkilerin geliştirilmesinde ilk ayağı petrol oluşturmaktaydı. Daha Ocak 1991`den itibaren Azerbaycan petrolü ile ilgilenen Amerikan şirketleri açılan ilk ihaleleri de kazanmışlardır.⁹ Ama bu, ABD`nin Azerbaycan politikasının oluşumunda Ermeni lobisinin rolünü azaltmamıştır. 25 Aralık 1991`de tüm diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri ile beraber Azerbaycan`ın da bağımsızlığını tanıyan ABD, Azerbaycan ile diplomatik ilişki kurma kararını ancak 23 Şubat 1992`de almış ve 17 Mart 1992`de de Bakü`de Büyükelçilik açmıştır. Halbuki Ermenistan ile diplomatik ilişkilerini hemen 25 Aralık 1991`den itibaren başlatmış, bu ülkede büyükelçiliğini ise Şubat 1992`de açmıştır. Daha 12 Aralık 1991`de bir üniversitede yaptığı konuşmada ABD Dışişleri Bakanı Jeyms Baker, savaşmak için silahlanmayı, ABD Başkanı G.Bush ise 25 Aralık 1991`de televizyonda yaptığı konuşmada demokrasi ilkelerine uymamayı neden göstererek Azerbaycan ile ilişkilerinde ve Azerbaycan`a yardım yapılmasında aksama olabileceğinin ipuçlarını vermişlerdir.

İlerleyen süreçte hem Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali meselesi, hem de petrol faktörü itibariyle Azerbaycan ABD ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşandı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Ocak 1991`den itibaren petrol ihalelerine ilk sırada katılan ABD şirketleri, bu konuda birinciliği hiç kimseye

⁹ Nazim Cafersoy, "Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993)", ASAM Yayınları, Ankara 2001, s.146

kaptırmamışlardır. 1991 yazında dönemin Mütellibov yönetimi Hazar'daki en önemli petrol yataklarından olan Azeri isimli yatağın işletilmesi için AMOCO (ABD) başkanlığında konsorsiyum oluşturulmasını kararlaştırmıştır.¹⁰ Azerbaycan, 15 Mayıs 1992'de Azerbaycan Halk Cephesi'nin fiili olarak iktidarı ele alması ve 7 Haziran 1992'de Ebülfez Elçibey'in Devlet Başkanı seçilmesiyle kendi petrollerini işletmek için daha büyük projeyi uygulamaya hazırlanırken, bu süreçte de Amerikan şirketleri ön sırada bulunmaktaydılar.¹¹

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali meselesine gelindiğinde ise, ABD'nin bu konudaki tutumunda Ermeni lobisinin etkisi daha yoğun bir biçimde hissedilmekteydi. ABD Dışişleri Bakanı Baker'in hem yukarıda zikredilen konuşmasında kullandığı ifadeler, hem de Şubat 1992'de gerçekleştirdiği Azerbaycan ziyareti sonrası Kongrede yaptığı konuşmasında "Dağlık Karabağ'daki azınlığın hakları konusunda yeterli güvenceleri alamadığı sürece ABD'nin Azerbaycan'a yardım yapamayacağı" şeklindeki açıklaması bunun göstergelerindendi.¹² Halbuki, Hocalı soykırımı konusunda ABD yönetiminin 12 Mart 1992'de yapılan açıklamada, sadece taraflar ateşkese davet edilmiş, olayın faillerine ilişkin tek bir ifadeye dahi yer verilmemiştir. ABD, işgal sorununun çözümü konusunda çalışan AGİT Minsk Grubunda da yer almıştır. Mayıs 1992'de Helsinki'deki yüksek komiserler toplantısında ABD yetkilisi ve 19 Mayıs 1992'de Beyaz Saray tarafından yapılan açıklamalarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve Azerbaycan'ın "Dağlık Karabağ ve Nahçıvan bölgelerinin" statüsünü tek taraflı ve

¹⁰ Elman Nesirov, "Azerbaycan-ABD Münasebetleri", Bakü, Kanun 1998, s.93

¹¹ E. Nesirov, "Azerbaycan Petrolü ve Uluslararası Amlaşmalar", Bakü, Respublika Hatıra Kitabı yayımları. s, 95

¹² Cafersoy, op.cit, s.138

güç kullanarak değiştirilmeyeceği vurgulanmaktaydı.¹³ Bu gelişmede, bir ölçüde de Azerbaycan'daki AHC yönetiminin dış politikada ABD'ye öncelik vermesinin rolü olduğu da söylenebilir. 8-10 Temmuz 1992'de gerçekleştirilen AGİT Helsinki zirvesi öncesinde ABD Başkanı G.Bush'un Azerbaycan Başkanı E.Elçibey'e yazdığı mektupta ve daha sonra yine AGİT çerçevesinde iki ülke yetkililerinin yaptığı görüşmelerde, Ermenistan'ın işgalci saldırıları devamlı ilk maddeyi oluşturmaktaydı.¹⁴

Bu arada, ABD'nin eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelik girişimlerini sürdürmekteydi. ABD yeni dönemin fırsatlarından yararlanarak, bu Cumhuriyetleri "Kuzey Atlantik İttifakına ve demokratik dünyaya bağlamak, demokrasiyi, bu konuda yetersiz olan yeni Cumhuriyetlere getirmek" amacındaydı. Bu ve benzeri amaçlarla ABD yönetimi, yeni Cumhuriyetlere yardım yapılması konusunda özel yasa çıkarılması için hazırlıklara başlamıştır. Yasayla ilgili hazırlıklar yapılırken, sürekli bu yasa kapsamında Rusya ve diğer 11 eski Sovyet Cumhuriyetlerine (3 Baltık Cumhuriyeti başka çerçevede ele alınmaktaydı) yardım yapılmasından bahsedilmekteydi. Fakat, yaklaşan başkanlık seçimlerinin de etkisiyle olsa gerek, yasanın çıkarılmasına yaklaşıldığında, artık gelişmelerde "Azerbaycan'ın Ermenistan'a (ve eski Dağlık Karabağ özerk bölgesine) karşı ambargo uygulaması ve diğer saldırgan tavırları " nedeniyle bu ülkeyle ilgili olarak yasaya özel sınırlama getirilebileceğinden bahsedilmeye başlamıştır.

¹³ Ali Hasanov, "Azerbaycan'ın Dış Politikası: Avrupa Devletleri ve ABD(1991-1996)", Azerbaycan Devlet Neşriyyatı, Bakü 1998, s.147

¹⁴ A. Abbasbeyli, A. Hasanov, "Azerbaycan Uluslararası Bölgesel Örgütler Sisteminde", Bakü, Azernesr Yayımevi, 1999, s.256

ABD Kongresi 24 Ekim 1992'de 2532 sayılı "Özgürlüklere Yardım Yasası"nı onaylamıştır : Fakat tek başına değil beklendiği gibi 907 sayılı ek maddesi ile birlikte. 907 sayılı ek madde, Azerbaycan'ın; eski Sovyet Cumhuriyetlerine başlangıç için 460 milyon dolar olarak düşünülen yardımın dışında tutulmasını öngörmektedir. Ek maddeye göre, "Bu ve benzeri yasalar kapsamında Azerbaycan'a ekonomik yardım, sadece ABD Başkanı'nın, Azerbaycan yönetimin Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yönelik tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiği tespit ettiği ve bu konuda Kongreye bilgi verdiği zaman " yapılabilir. ¹⁵ Ayrıca yasa metninde, daha önceki "Rusya ve diğer 11 Devletleri" ifadesi yerine, artık "Rusya, Ukrayna, Ermenistan ve diğer devletler" tabiri kullanılmaktaydı. Yasa ve ek maddesi aynı gün ABD Başkanı G.Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe konmuştur.

Eğer yasanın çıktığı sırada, Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırı halinde olduğu ve Azerbaycan topraklarının bir kısmının işgal altında bulundurduğu, ya da en hafif deyişle, Ermenistan ile Azerbaycan arasında bir savaşın mevcut olduğunu göz önünde bulundurursak söylenecek bir şey kalmamaktadır. En hafif deyişle savaş halinde olan iki devletten birinin, diğerine karşı ambargo uygulamakla suçlamanın, kabul edilebilir bir yanı olmadığı açıktır. Bu gelişmenin, büyük ölçüde Ermeni lobisinin yoğun çalışmalarının sonucu olduğu ortadadır. Nitekim karar Azerbaycan tarafından tepki ile karşılanmıştır. Çeşitli düzeydeki yetkililerin tepki dolu açıklamalarıyla beraber, "Azeri", "Güneşli", "Çırag" petrol yataklarına ilişkin konsorsiyumda lider durumunda bulunan AMOCO (ABD) şirketi, yerini BP'ye (İngiltere) bırakmak zorunda kalmıştır. Yasanın ve 907 sayılı ek

¹⁵ John J.Mareska,"U.S. Ban on Aid to Azerbaijan(section 907): How it started in 1992 and Why It Should be Lifted ", **Azerbaijan International**,(6.4) Winter 1998

maddesinin kabulünden sonra geçen sürede Azerbaycan-ABD ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Azerbaycan yetkilileri ABD yetkilileri ve özel şirket temsilcileri ile gerçekleştirilen hemen-hemen tüm görüşmelerde bu konuyu dile getirmiş ve sürekli bu ek maddenin kaldırılması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Mayıs 1993'de Azerbaycan Parlamento Başkanı İ.Gember Başkanlığındaki Azerbaycan heyetinin ABD ziyareti sırasında, Azerbaycan'ın ABD Büyükelçiliği açılmış, yetkililer ve basın mensuplarıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, bölgedeki olayların gerçek yüzü ortaya konmaya çalışılmıştır.

B.2- ABD Dış Politikasında Lobi Faktörünün ABD Azerbaycan İlişkilerine Etkisi

Etnik olgu, günümüz Amerikan iç politikasında etkili olduğu kadar, dış politikasında da aynı ölçüde etkin bir unsurdur. Yahudi, Yunan, Ermeni, vb. gibi bazı güçlü etnik çıkar grupları Amerikan iç politikasında büyük güç sahibi olmuşlardır ve özünde ait oldukları ülkelerle ilgili dış politika konularında da bu gücü giderek artan bir şekilde kullanma eğilimindedirler. Etnik çıkar gruplarının etkisi, politika belirleme sürecini etkileyen ve iç politik sistemin doğası, devlet – toplum ilişkileri, kamuoyunun ve toplumsal grupların rolü ve hatta politika belirleme sürecini etkileyen fikirler ve algılamalar gibi konular dahil, çok geniş kapsamlı iç determinantlarla yakından ilgilidir.

1990'lı yılların başından günümüze kadar olan sürede Emeni lobisinin ABD'nin Azerbaycan'a yönelik dış politikalarının şekillendirilmesi üzerindeki rolü

örneğinden giderek, iç etnik çıkar gruplarının dış politikanın belirlenmesindeki rolünü değerlendireceğim.

Ermeni çıkar gruplarının ABD politikaları üzerinde önemli etkilerini göstermekle beraber, Ermeni etnik lobisinin özellikle 11 Eylül terör saldırısından sonra, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarının belirleyici ögesi olmadığı ve etkisinin açık ulusal çıkarlarla sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Fakat aynı dış politikayı Karabağ savaşı yıllarında göremiyoruz.

ABD politika belirleme sürecine etkide bulunan etnik gruplar dahil, çeşitli çıkar gruplarına izin verme faktörler daha geniş kapsamda devlet – toplum ilişkilerinin doğasında ve ülkenin politik ve parti organizasyonunda yatmaktadır.¹⁶

Burada değinilmesi gereken en önemli nokta Azerbaycan adına baskı gruplarının bulunmaması ve ABD'nin doğal olarak sağladığı bu olanaklardan yararlanmamasıdır. Azerbaycan ABD'de aleyhindeki baskı gruplarına karşı ABD'deki Yahudi Lobilerinden yararlanmak istemektedir. Yani Azerbaycan ABD dış politikasını etkileyebilecek bir etnik baskı grubuna sahip değildir. Tarihi ve toplumsal nedenlerden dolayı Azerilerin burada bulunmamasına karşın, özellikle İran devriminden sonra rejim karşıtı Azerilerin ABD'ye göç etmesi ABD'deki Azerbaycanlı nüfusunu artırıyor. Fakat bu kişilerin birçoğu etnik bilinçten yoksun sadece İran'daki rejim değişikliği için faaliyette bulunan “gruplar” oluşturmaktadır

¹⁶ R. Berls, “ABD'nin Ulusal Çıkarları ve Ermeni Lobbisi”, Moskova, Dirçeliş, 1999, s.94

ve dolayısıyla Azerbaycan'ın bu gruplardan gerçek anlamıyla verimli olarak yararlanma olanağı bulunmamaktadır.¹⁷

Buna karşılık Ermeni baskı gruplarının etkinliğine bakmak için, Ermeni konusu üzerine 1995 yılında teşkil edilen Kongre Komitesinin ocak 2003 itibari ile 126 üyesi vardır.¹⁸ Ve şu anda ABD kongresinin en büyük komitesidir. Bunu izleyen ikinci büyük komite 117 üyeli Rum komitesidir ve birbirleri ile yakın iş birliği içindedirler.¹⁹ Etnik çıkar grupları ve organizasyonları tarafından yerine getirilen bir diğer önemli işlev politik önerileri yapıp onları izlemeleridir. (Bu nedenledir ki, Azerbaycan'a yıllardır süren ABD ambargosu uygulandı) Etnik organizasyonlar bu izlemeyi yaparlar ve üyelerini ve daha geniş toplulukları hükümetteki gelişmeler ve dünyaca önemli olduklarına inandıkları konularda bilgilendirirler.

Başlangıçta politik ve ekonomik alanda ABD ile daha yakın bir işbirliği içinde olmak isteyen Azerbaycan'a karşın ABD, Azerbaycan'la olan ilişkilerini güçlendirme konusunda fazlaca gönüllü olmadığından ABD-Azerbaycan ilişkileri asimetrik bir görünümündeydi.

907 sayılı ambargo ile, Ermeni lobisi Azerbaycan hükümetine önemli bir ABD hükümeti yardımının yapılmasını engellemekle kalmamış aynı zamanda Dağlık Karabağ yöresindeki anlaşmazlıkta Azerbaycan'ın saldırgan rolü üstlendiği olumsuz imajını da yaratmıştır. Hatta, Ermeni lobisinin bir başka stratejik zaferi Dağlık

¹⁸ Curt Tarnoff, "The Former Soviet Union and U.S. Foreign assistance", **Congressional Research Service (CRS)** Issue Brief for Congress order Code IB95077, 7 Ocak, 2002

¹⁹ Congressional Hellenic Caucus" American Hellenic Council Web sitesi <http://www.americanhellenic.org/network/modules.php?name=Caucus>

Karabağ yöresini Azerbaycan'ın dışında ayrı bir oluşum olarak (ki bu bölgenin ABD dahil uluslar arası olarak Azerbaycan'a ait olduğu kabul edilmiştir) 907. bölümde gösterme şekli ve Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'a karşı saldırgan güçler kullandığını ifade etmesidir. 907. bölümle ilgili en ilginç yanı ise, Ermeni lobisinin Sovyetler Birliği'nden ayrılan yeni bağımsız devletlere verilecek yardımdan Azerbaycan'ı yararlandırmamasına karşın, Ermeni Hükümetinin bölgede ABD'nin rakipleri konumunda olan İran ve Rusya ile dostluk ilişkileri içinde olan otoriter ve mütecaviz bir hükümet oluşuydu Ermenistan'ın İran ve Rusya'dan büyük miktarda silah, petrol ve d. yardımlar aldığı biliniyordu ve bu durum Azerbaycan istihbarat birimlerince de defalarca kanıtlanmıştır.

Azerbaycan yetkilileri pek çok bağımsız Amerikalı gözlemcinin de yaptığı gibi, ABD Hükümetinin ve özellikle Kongresinin Kafkaslarla ilgili politika yetkilerini etnik Amerikalı çıkar gruplarının ellerine bıraktıkları şeklinde defalarca eleştirmişlerdir. Azerbaycan Hükümeti ise Ermenistan'ın abluka iddialarının kendilerin savaş durumunda farz ettikleri bir ülkeyle tüm ekonomik ilişkilerini dondurarak ve ortak projelerde iş yapmayarak kendilerin savunma açısından yasal haklarını kullandıklarını öne sürerek reddetmiştir. Ermenistan'ın o dönem için dünyaya açılabilceği tek kara sınırı İran'dır.

Azerbaycan yetkililere, Ermenistan'ın tek sınır komşusunun kendileri olmadığını söyleyerek, Ermenistan'ı gerçekten ablukaya alamayacaklarını söylemişlerdi. 907 sayılı ambargo, ABD'li yüksek mevkili yetkililer tarafından da şiddetle eleştirilmiştir. Dağlık Karabağ ile ABD arabulucusu John J. Maresca bununla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“907. Bölüm Nagorno-Karabağ anlaşmazlığında Azerbaycan’ın saldırgan rolünde olduğunu kabul etmektedir. Bu kısıtlayıcı maddenin ifadesi Azerbaycan’ın Ermenistan ve Nagorno-Karabağ’a karşı saldırgan güç kullanıldığıdır. Ancak açık olan husus, Azerbaycan’ın hiç kimseye karşı saldırgan güç kullanmadığıdır. Tam aksine toprakları istila edilen Azerbaycan bunun sonucunda yüzlerce iç göçmenle sorun yaşamaktadır. Azerbaycan en az altı yıldır kendini savunmaktadır. 907. Bölüm, bu nedenle, tamamen gerekçeden yoksun, haksız ve gerçek dışı varsayımlara dayalıdır”.²⁰

ABD – Azerbaycan örneğinde özellikle ticari ve güvenlikle ilgili ortaya çıkan yeni çıkarlar, Amerikan ulusal çıkarları ile Azerbaycan’ı zaman içinde yaklaştırmıştır. Ve sonuç olarak, ABD’nin Azerbaycan dış politikasını yönlendirmekte olan Ermeni lobisinin etkisini ve önemini azaltmıştır. Bu Ermeni lobisinin rolü ABD Azerbaycan ilişkileri daha geliştikçe kaybolacak anlamında değildir ve doğal olarak, yalnızca gelişen ABD – Azerbaycan ilişkileri de değildir. Ermeni lobilerinin etkisiyle ABD- Ermenistan ilişkileri de güçlenmektedir. Fakat hem Ermeni ekonomisinin içinde bulunduğu zor durum, “doğal abluka” ABD’li yatırımcılar ve iş çevreleri için Ermenistan’ı zor durumda bırakıyor. Daha önce de söylediğimiz gibi Ermenistan’ın tek çıkışı olan İran’dır ve bu ülke ile ABD’nin ilişkileri bildiğimiz gibi kötüdür. Buna Gürcistan’daki belirsiz ortam ve Türkiye’nin Ermenistan’la ilişkilerinin olmamasını da eklersek ABD ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin ekonomik işbirliğine şuan için ulaşmasının mümkün olmadığını görüyoruz.

²⁰ http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html
(10/12/2003)

ABD – Azerbaycan ilişkileri geliştikçe Ermeni lobisinin 1997’li yıllarda olduğu gibi kolaylıkla Azerbaycan’a karşı dış politika oluşturuluşunu etkileyemeyecektir. Ermeni çıkar gruplarının şimdi ve belki de gelecekte hala ABD’nin Azerbaycan’a yönelik politikalarında büyük etkisi vardır ve olacaktır. Ancak ABD’nin ulusal çıkarları Azerbaycan’la giderek rtştkten sonra, Ermeni lobisinin etkisinin de buna bağlı olarak daraldığını takip eden dönemlerde görüyoruz.

B.3 - Haydar Aliyev Dönemi ABD İle İlişkiler

1993 yılının 2. yarısından itibaren Azerbaycan’ı yöneten H.Aliyev iktidarı, konuya ilişkin girişimlerini çeşitli yöntemlerle sürdürmüştür. Eylül 1993’te ABD Başkanı B.Clinton’a , Başkan Yardımcısı A.Gore’a ve Kongre Başkanı T.Fole’ye birer mektup yazan H.Aliyev 907 sayılı ek maddeyi Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesinde bir engel olarak nitelemiştir. Ardından Bakü’y ziyaret eden ABD Dışışleri Bakanının Yeni Bağımsız Devletlerle ilgili yardımcısı S.Talbott, Aliyev ile görüşme sırasında ABD Başkanı’nın mektubunu ona iletmiştir. Bu mektupta Clinton, 907 sayılı ek maddenin doğurduğu sıkıntılarını azaltmak için, Azerbaycan’a sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım yapacaklarını vurgulamıştır. 3 Eylül 1994’te ABD’nin BM temsilcisi Madeleine Albright Bakü ziyareti sırasında, ABD yönetimini Azerbaycan’a resmi olmayan kanallarla yardımı artıracadığını, 907 sayılı

ek maddenin önce yumuşatılması, sonra ise tamamen kaldırılması yönünde gerekli adımları atacağını ifade etmiştir.²¹

Bu arada aynı dönem içerisinde Azerbaycan açısından önem arz eden tarihi olaylardan biri gerçekleşmiştir. 20 Eylül 1994'te Bakü'de Azerbaycan petrollerinin işletilmesine ilişkin 4 ABD şirketinin de katıldığı "Yüzyılın Anlaşması" imzalandı. Bu olay hiç kuşkusuz Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelecekteki seyri açısından da büyük önem arz etmekteydi.²²

1995-96 yıllarında Azerbaycan ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamakta ve maddi desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Fakat 907 sayılı ek madde Azerbaycan'ı neredeyse yıllık bütçesi kadar maddi yardımdan mahrum bırakmaktaydı. ABD'nin Azerbaycan'a yardımları bakımından 907 sayılı ek maddenin etkisini görmek açısından karşılaştırma yapacak olursak, 1995 yılı itibarıyla ABD'den Ermenistan'ın aldığı toplam insani yardım yaklaşık 455 milyon ABD doları teşkil etmiştir.

1996'da Azerbaycan ABD ilişkileri sürecinde Azerbaycan açısından hem olumlu, hem de olumsuz gelişmeler gerçekleşmiştir. Olumlu gelişme ABD'nin Azerbaycan'a resmi yollardan yardım yapabilmesi için bir kapının açılmış olmasıydı. 25 Ocak 1996'da Temsilciler Meclisi ve 26 Ocak 1996'da Senato TM üyesi Charles Willson'un 907 sayılı ek madde konusundaki düzeltme önerisini onaylamıştır.²³ Karar aynı gün ABD Başkanı tarafından imzalanarak yürürlüğe konmuştur. "Willson Düzeltmesi", ABD Başkanı'nın, gayri resmi kanallardan Azerbaycan'a yapılan

²¹ V.Abdullayev, "Azerbaycan yeni diplomatiya aleminde", Bakü, Azerbaycan yayımevi,2000, s.480

²² A.Abbasbeyli, "H.Aliyev ve Dünya Politikası", Bakü, Azərneşr, 1997, s.472

²³ E.Hasanov, "Azerbaycan-ABD: Anlaşmazlıktan Stratejik Ortaklığa Doğru", Bakü, Azerbaycan Üniversitesi Neşriyyatı, 1997, s.103

yardımların göçmen ve mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığına karar vermesi durumunda, Azerbaycan'a resmi yollarla da yardım yapılabilmesini öngörmekteydi. Olumsuz gelişme ise 1997 yılı için yardım yasasının "Porter Düzeltmeleri" dikkate alınarak, 11 Haziran 1996'da TM'de onaylanması olmuştur. "Porter Düzeltmeleri", ABD yönetiminin Azerbaycan ve eski DKÖB coğrafyasından olan göçmenlere, sanki eski DKÖB bağımsız bir devletmiş gibi, ayrı ayrı yardım yapılmasını öngörmek suretiyle, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ihlal ediyordu. Kararla ilgili olarak 12 Haziran 1996'da ABD yönetimi, 18 Haziran 1996'da Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı sert tepki vermişlerdir. Buna karşın, Ermenistan Dışişleri Bakanlığı 15 Haziran 1996'da bir açıklama yayımlayarak, ABD yönetiminin bu düzeltme konusundaki tutumunu eleştirmiştir. Azerbaycan ve ABD yönetimlerinin tepkileri ve bazı senatörlerin yoğun çalışmaları sonucunda Senato, 26 Temmuz 1996'da 1997 yılı için yardım yasasını, "Porter Düzeltmeleri" ni dikkate almadan onaylamıştır. Azerbaycan Başkanı Aliyev ile TM Uluslararası İlişkiler Komitesi yetkilileri daha sonraysa bir grup TM üyesi arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda kararın nihai metninde " Dağlık Karabağ bölgesi de içinde bulunmak kaydıyla Azerbaycan'a ..." ifadesi yer almıştır.²⁴

Şubat 1997'de ABD'nin yeni Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Senatonun Uluslararası İlişkiler Komitesinde yaptığı konuşmada, "Clinton yönetiminin Azerbaycan'a yapılan yardımlarla ilgili sınırlandırmalara karşı olduğunu

²⁴ Azerbaycan Gazetesi, 19 Eylül 1996

ve 907 sayılı ek maddeyi kaldırmak için Kongrede yapılacak olan her türlü girişimi desteklediğini” ifade etmiştir.²⁵

Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından 1997 yılının en önemli olayı ise, Azerbaycan Başkanı Aliyev`in ABD ziyareti olmuştur. Ziyarete 27 Temmuz 1997`de başlayan Aliyev, birçok diğer görüşmeden sonra 1 Ağustos 1997`de Clinton ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sırasında Clinton 907 sayılı ek maddenin kaldırılması için elinden geleni yapacağını ifade etmesine rağmen, görüşme sonrası imzalanan ortak metinde buna ilişkin ifadelere yer verilmemiştir. Yine aynı gün ABD Başkan Yardımcısı Albert Gore ve Azerbaycan Devlet Aliyev tarafından, Azerbaycan ve ABD`nin enerji sektöründe işbirliğine ilişkin anlaşma ve Chevron, Exxon, Mobil şirketleriyle SOCAR arasında Abşeron, Nahçıvan ve Oğuz isimli petrol yataklarının işletilmesi konusunda anlaşma imzalanmıştır. Bunların yanı sıra AMOCO şirketiyle İnam yatağına ilişkin işbirliği anlaşması da imzalanmıştır.²⁶

29 Ekim 1998`de Azerbaycan ve ABD`nin yanı sıra Gürcistan, Özbekistan ve Kazakistan yetkililerinin katılımıyla imzalanan “Ankara Deklarasyonu” önemli bir gelişmeydi. ABD Enerji Bakanı ve diğer devletlerin Devlet Başkanları tarafından imzalanan deklarasyon, bu devletlerin Bakü-Ceyhan`ı desteklemelerini öngörmekteydi. 907 sayılı ek maddenin kaldırılması için 1999 yılı içerisinde petrol şirketlerinin çabaları yoğunlaşarak devam etmiştir. Özellikle Senato ve TM`de yapılan dış politikaya ilişkin oturumlarda konuşma yapan yetkililer, 907 sayılı ek maddenin mevcudiyetinin ABD`nin tarafsızlığına hem gölge düşürdüğünü, hem de

²⁵ Ali Hasanov, “Azerbaycan`ın Dış Politikası: Avrupa Devletleri ve ABD(1991-1996)”, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1998, s 164

²⁶ P.Darabadi, A.Abbasbeyli, “Azerbaycan ve Hazar Yeni Uluslararası İlişkiler Sisteminde”, Bakü, Azərneşr Yayımevi, 2000, s. 211

kendisi için çıkar bölgesi olan Hazar havzasında hareket alanını sınırlandırdığını dile getirmişlerdir. 22-24 Nisan 1999 tarihlerinde Azerbaycan Başkanı Aliyev NATO'nun 50. yıl kutlama törenlerine katılmak için ABD'ye gitmiştir. Orda yaptığı görüşmelerde de asıl konu 907. ek madde olmuştur.²⁷

1999 yılında yaşanan en önemli gelişmelerden birisi Beyaz Saray tarafından 17 Aralık 1999 tarihli “ABD'nin Hazar Bölgesi Enerji Politikası Hakkında Bilgi Notu” başlıklı belgesinin yayınlanması olmuştur.²⁸ Belgede, Azerbaycan'ın da aralarında bulunduğu yeni bağımsızlığını kazanmış Hazar Havzası Ülkeleri'nin bağımsızlığının ve güvenliğinin güçlendirilmesi, bölgedeki enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara engellenmeden ulaştırılması konusunda ABD'nin önemli adımlar atması gerektiği ifade edilmektedir.

Aliyev Mayıs 2000'de ABD Senatörleri ile yaptığı görüşmelerde ve Ekim 2000'de, Albright'a yazdığı mektupta, 907 sayılı ek maddenin mevcudiyetinin verdiği rahatsızlığı tekrar dile getirmiştir.

George W. Bush'un Başkan seçilmesiyle birlikte Azerbaycan'ın konuya ilişkin umutları daha da artmıştır. Nitekim, Nisan 2001'de Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözümü konusunda ABD'de gerçekleştirilen Key West görüşmeleri sırasında, hemen sonrasında Azerbaycan ve ABD Başkanları arasındaki görüşmelerde, Azerbaycan Başkanı Aliyev ile Senatörler ve diğer ABD yetkilileri arasında gerçekleştirilen toplantılarda konuya ilişkin değerlendirmeler yapılmış, anılan maddenin kaldırılması için girişimlerin süreceği ifade edilmiştir. 16

²⁷ A.Ezimli, “**Azerbaycan-NATO ilişkileri**”, Bakü, Adiloğlu Yayınevi, 2001, s, 226

²⁸ Şükrü Elekdağ, “ABD'nin Çelişkili Kafkas Politikası”, **Milliyet**, 12 Ocak, 2000

Haziran 2001`de Bakü`de ABD`nin Azerbaycan Sahil Güvenlik birimlerine hibe ettiği hücumbot, düzenlenen törenle denize indirilmiştir. ABD`nin Bakü Büyükelçisi Ross Wilson, törende yaptığı açıklamada 15 metre uzunluğundaki hücumbotun Azerbaycan`a yapılan yardım programı çerçevesinde hibe edildiğini ve Azeri kara sularının güvenliğinin korunmasında kullanılacağını söylemiştir. Büyükelçi bu tür yardımların devam edeceğini kaydetmiştir.

2001 Temmuzunda Azerbaycan ile İran arasında Hazar`ın paylaşmasına ilişkin çıkan kriz, ABD`nin bölgede Azerbaycan`ı yalnız bırakmaması gerektiğini yorumlarına neden olmuştur. Kriz sırasında ABD`nin İran`ı suçlayıcı ve Azerbaycan`ı destekleyici mahiyette açıklama yapması da olumlu gelişme olarak dikkat çekmiştir.

B.4 - 11 Eylül Sonrası ABD-Azerbaycan İlişkileri

11 Eylül sonrası gelişmeler ABD yönetimine, uzun zamandan beri ifade ettiği 907 sayılı ek madde konusunda bir takım adımlar atma olanağı sağlamıştır. Dünya çapında herkesin dikkati “Terör karşıtı mücadele”ye yönelmişken ve Azerbaycan tam olarak bu harekati desteklediğini ifade etmekteyken ABD yönetimi de Afganistan`daki operasyonlar ve genel olarak terör karşıtı operasyonları kapsamında Azerbaycan ile de işbirliği yapacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan`a resmi kanallarla yardım yapılabilmesi için 907 sayılı ek maddenin uygulanmasının durdurulması yönünde girişim başlatılmıştır. Bush yönetimi Kongre`ye mektupla

müracaat ederek, 907 sayılı ek maddenin uygulanmasının durdurulması konusunda Başkan'a yetki verilmesini istemiştir.

24 Ekim 2001'de Senato, 14 Kasım 2001'de Kongre'nin iki kanadı arasındaki uzlaşma komisyonu, 19 Aralık 2001'de ise TM "2002 yılı sonuna kadar 907 sayılı ek maddenin uygulanmasının durdurulması konusunda" ABD Başkanına yetki verilmesine ilişkin kararı onaylamıştır²⁹. Buna göre, ABD Başkanı ülkenin güvenliği ve çıkarları, yürütülen terörle mücadele operasyonunun başarısı açısından gerekli görürse Azerbaycan'a resmi yollardan yardım yapılmasına karar verebilecektir. Bu arada Azerbaycan ve ABD Devlet Başkanları arasında 30 Ekim 2001 tarihinde gerçekleşen telefon konuşmasında, alınan karara ilişkin memnuniyet ve iki Ülkenin askeri alanda işbirliği yapabilecekleri dile getirilmiştir. Azerbaycan kararı sevinç, Ermenistan ise tepkiyle karşılamıştır.

Bu arada, ABD yetkililerinin bölgeyle ilgilenmeleri de devam etmiştir. 15 Aralık 2001'de ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfelt Azerbaycan'ı ziyaret ederek burada Başkanı Haydar Aliyev, Savunma ve Dışişleri Bakanları ile görüşmeleri yapmıştır. Görüşmeler sırasında 907 sayılı ek maddenin kaldırılmasından duydukları memnuniyeti dile getiren Donald Rumsfeld, yeni durumun ABD'nin Azerbaycan'a askeri yardım yapmasına olanak sağladığını umduklarını ifade etmiştir.³⁰

15 Aralık 2001'de Rumsfeld Ermenistan'a da giderek burada da üst düzey yetkililerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sırasında 907 sayılı ek maddenin uygulanışının durdurulması konusuna da değinen Rumsfeld, bu konuda

²⁹Namik Aliyev, "ABD'nin Konumu Değişiyor", **Zaman**, Bakü, 5 Ocak 2002

³⁰"Yine İkili Standartlar" **Yeni Musavat**, 16 Aralık 2001

kötümser olmamak gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, alınan karar, Ermenistan ile ABD arasında bazı askeri alanlarda işbirliğini ve ABD'nin Ermenistan'a askeri yardımını daha kolay hale getirmiştir.

Sonraki dönemlerde de görülmüştür ki, Azerbaycan'daki yoğun beklentilerin ve söylemlerin tersine, ABD'nin Kafkasya Politikasında Azerbaycan-Ermenistan dengeleri açısından ciddi bir değişiklikten bahsetmek aşırı iyimserliktir. Çünkü ABD, Azerbaycan'a yönelik her hangi bir olumlu adımını hemen Ermenistan'a yönelik attığı olumlu bir adımla dengelemek zorunda kaldığı gözükmektedir. Bu nedenle de ABD'nin 907 sayılı ek maddenin uygulamasını durdurmasını Azerbaycan Dış Politikası açısından başarı olarak görmekle beraber, H.Aliyevin bu karar sonrasında yaptığı bir açıklamada yer verdiği "Bu karar sadece sembolik anlamda önemlidir.Bizim için maddi önemi yoktur. Zira maddi açıdan en çok ihtiyaç duyduğumuz dönemde yardımlar konusunda ambargo vardı." görüşünü de unutmamak gerekmektedir.

2002 yılındaki önemli gelişmelerden birisi, Haydar Aliyev'in ABD Bakü Büyükelçiliği tarafından "4 Temmuz Bağımsızlık Günü" dolayısıyla verilen resepsiyonda yaptığı konuşmasında, ABD'nin uluslararası terörizme karşı verdiği mücadelede yanında olduklarını bir kez daha vurgulamakla beraber, ABD'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan sorunların çözümünde aktif rol oynadığına işaret ederek, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali meselesinin çözüm bulunmasında da daha cesur davranacağı inancını taşıdığını da ifade

etmiştir.³¹ Bu konuşma, ABD'nin gelecek dönemde Güney Kafkasya'ya ilişkin siyasal süreçlerde daha aktif rol alacağını habercilerinden birisi olmuştur.

Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından önemli bir noktayı Azerbaycan Başkan'ı Haydar Aliyev'in Şubat 2003 sonu başlayan ABD ziyareti olmuştur. Ziyaretin ABD Başkan'ı George Bush'un daveti üzerine gerçekleştirileceği ziyaretin başlamasından kısa süre önce açıklanmıştır. Ziyaret sırasında Aliyev 24 Şubat 2003'te önce AGİT Minsk Grubunun ABD'li Eşbaşkanı ile ardından da ABD Ticaret Bakanı ile görüşmeler yapmıştır. 25 Şubat 2003'te Azerbaycan-ABD Ticaret Odasında Hazar'ın doğal kaynakları konusunda bir konferansa katılan ve konuşma yapan H. Aliyev, 26 Şubat 2003'te ABD Başkanı Bush ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sırasında ikili ilişkilerin durumu ve geliştirme perspektifleri, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözümü, uluslararası güvenlik, teröre karşı işbirliği gibi konular ele alınmıştır. Aliyev'in ABD ziyaretinin hemen öncesindeki bir kaç gün içerisinde çok sayıdaki Rusyalı yetkili ile görüşmeler yapmış olması ilginç bir rastlantı olmuştur.

ABD Başkanı George Bush'un Hazar Havzası Özel Temsilcisi Steven Mann'ın 10. Hazar Petrol ve Doğalgaz Fuarına katılmak üzere yaptığı Azerbaycan ziyareti H. Aliyev dönemi Azerbaycan-ABD ilişkilerinin son halkalarından birisini oluşturmıştır. Ziyaret çerçevesinde Azerbaycan Başkan'ı H. Aliyev tarafından da kabul edilen Mann, görüşmede ABD'nin, Hazar havzası enerji kaynaklarının kullanımı konusunda verdiği güçlü desteğini bir kez daha H. Aliyev'e iletmıştır.

³¹ "Aliyev : ABD daha cesur olmalı", **Hürriyet**, 5 Temmuz 2002

ABD, 2003 yılından itibaren Azerbaycan'da üs kurmak için görüşmelere devam etmektedir. Azerbaycan eski Başkan'ı Haydar Aliyev, Rusya, İran ve ABD arasında başarılı bir şekilde denge politikası izlemiş, bu konuda kesin bir yanıt vermeyerek kendi manevra alanının kısılmasına imkan vermemiştir. Ancak 2004 yılı başlarından itibaren ABD'nin Azerbaycan'da askeri üs konusu yeniden gündeme gelmiştir. 2004 Ağustos ayı başında Başkan İlham Aliyev tarafından Azerbaycan Milli Güvenlik Kanunu onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa gereğince Azerbaycan sınırları içerisinde yabancı ülke askerlerinin konuşlandırılması yasaklanmaktadır. Bununla Azerbaycan, Rusya ve İran'ın endişelerini belli bir ölçüde azaltmış, ABD için ise pazarlık şartlarını daha da zorlamıştır.³²

İran Başkan'ı Muhammet Hatemi'nin Azerbaycan ziyaretinin ardından ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Azerbaycan'a gelmiştir. Almanya ve Batı Avrupa'da konuşlanan ABD askerlerinin geri çekilmesinin tartışıldığı bir zamanda, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının güvenliğinin sağlanması bağlamında Azerbaycan'da askeri üs kurma talebi yeniden gündeme taşınmıştır.

Irak operasyonunda Almanya ve Fransa'nın ABD'yi desteklememesi üzerine Avrupa'da konuşlanan askeri üslerin taşınması ile ilgili çeşitli haberler yayınlanmaktadır. ABD Savunma Bakanlığı tarafından konu ile ilgili yapılan açıklamada Batı Avrupa ve Almanya'da konuşlanan yaklaşık 100 bin Amerikan askerinin büyük bir bölümünün ülkelerine geri döneceği, bir bölümünün de NATO'ya yeni üye olmuş Doğu Avrupa ülkelerinde (Polonya, Bulgaristan) konuşlanacağı bildirilmektedir. Ayrıca Rumsfeld, Doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra

³² "Azerbaycan Topraklarını Kullanması İçin ABD'ye İzin Vermedi", **Ayna Gazetesi**, 20 Ağustos, 2004

bazı eski Sovyetler Birliği lkelerinde de askeri s edinme projelerinin olduğu konusunda bir açıklama yapmıştır. Bağımsız eksperler tarafından yapılan değerlendirmelerde ise bu ülkelerin Kazakistan, Azerbaycan ve Gürcistan olduğu ifade edilmektedir. ABD, bu ülkelerde askeri s kurmakla enerji kaynakları ve petrol boru hatlarının güvenliğini sağlamanın, terörle mücadelenin yanı sıra Rusya ve İran'ı kuşatmayı da amaçlamaktadır. ABD, zellikle İran'ın nükleer silah araştırmaları konusunda ciddi endişelerinin olduğu bilinirken bu uygulaması ile İran'ı daha yakından kontrol etmek fırsatını da yakalayacaktır.

Rumsfeld, Rusya Savunma Bakanı Sergey İvanov ile yaptığı görüşmede Amerikan askerlerini Rusya Federasyonu sınırlarına yakın bölgelerde konuşlandırmak istediklerini bildirmiştir. Amerikan askerlerinin Rusya'ya sınırı olan hangi ülkelere yerleştirileceği konusunda bir açıklama yapılmasa da, bu ülkelerin Baltık lkeleri, Kazakistan, Azerbaycan ve Gürcistan olacağı konusunda ortak bir görüş oluşmuştur. ABD Savunma Bakanlığı'ndan General Chaerles Wald, Defens News gazetesine verdiği demeçte Avrupa'daki Amerikan Ordusu Komutanlığının, Afrika ve Hazar Denizi havzasında askeri varlığını güçlendirmek niyetinde olduğunu belirtmiştir. Hazar havzası ülkelerinden öncelikle Azerbaycan'da s kurmak istediklerini açıklayan Wald, bu birliklerin BTC petrol boru hattının güvenliğinden sorumlu olacağını ifade etmiştir. ABD, Azerbaycan'dan s talep ederken daha çok, denizde ve karada bulunan petrol yataklarının ve petrol boru hatlarının güvenliği konusunu ne çıkarmaktadır. Bu bağlamda ABD 2003 yılı Ağustos ayında ve 2004 yılı başlarında Azerbaycan ile birlikte askeri tatbikatlar düzenlemiştir. 2004 yılı

sonlarında ise NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programı çerçevesinde Cooperative Best Effort tatbikatını da Azerbaycan'da gerçekleştirecektir.³³

Aslında BTC petrol boru hattına yönelik yapılan herhangi bir terörist saldırı, ABD'nin bölgede askeri üs kurma gereksinimini de beraberinde getirecektir. Güney Kafkasya ülkelerinden hiçbiri (Rusya ve İran dahil olmak üzere) terörle mücadele konusunda askeri, mali ve tecrübe bakımından avantajlı durumda değildir. Böyle bir saldırı gerçekleştiği takdirde büyük bir ihtimal ile bölge devletleri kendileri ABD'ye askeri üs vermeyi teklif edecektir.

Rusya, ABD'nin eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinde askeri üs edinmesinden oldukça rahatsız olmuş ve bunu çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. ABD'nin Azerbaycan'dan askeri üs talebi gündeme geldiğinde Rusya'nın Azerbaycan Büyükelçisi Nikolay Ryabov yaptığı açıklamada ABD Azerbaycan'da askeri üs edinirse, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ciddi sorunlarla karşılaşabileceğini ifade ederek Azerbaycan Hükümetini adeta tehdit etmiştir. Bu konular tartışılmaya başlar başlamaz Rusya Ermenistan ile stratejik işbirliğinden bahsederek, ikili ilişkileri daha da geliştirmek istediklerini kamuoyuna duyurmuştur.

Bir başka dikkate değer konu da ABD'nin Azerbaycan ve Gürcistan'dan askeri üs talep etmesine rağmen, Ermenistan'da konuşlanan 102. Rus askeri üssü ile ilgili hiçbir açıklamada bulunmamasıdır. Ermenistan, Rusya'nın Kafkasya'daki Kalesi olmasına rağmen, ABD bu ülkeye Azerbaycan ve Gürcistan'a yaptığı yardımdan daha çok yardım yapılmaktadır. Ermenistan'a yapılan yardım kişi başına

³³ "NATO Rusyayı Çerçeveye Alıyor", **Musavat**, 16 Aralık, 2004

göre hesaplanırsa, ABD'nin İsrail'den sonra en çok Ermenistan'a yardım yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ABD, Ermenistan'ın İran'a nükleer silah teknolojisi yardımında bulunmasını da görmezlikten gelmektedir. Bu bağlamda ABD Ermeni diasporasının etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak ABD'nin ulusal güvenlik anlayışı, ülkede bulunan bir etnik grubun lobi faaliyetleri sonucunda basit bir şekilde ihlal ediliyorsa, Atlantik'in karşı kıyılarında güvenlik sorununu öne çıkararak üs talep etmesin de fazla samimi olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla ABD'nin amacının enerji kaynaklarının ve ulaşım güzergahı hatlarının güvenliğini sağlamanın yanı sıra, İran ve Rusya'yı kontrol etmek olduğu kanaati vermektedir.

ABD'nin Güney Kafkasya'da askeri üs edinmesi, Rusya'yı bölgedeki askeri varlığını artırmaya itecektir. Bu durumda da AKKA Anlaşması'nda öngörülen silah kotaları ihlal edilecektir. Bölgede ABD'nin de silahlanmaya kalkması halinde Rusya'dan AKKA Anlaşması'nda öngörülen kotalara uymasını talep edemeyecektir.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, bölgede yaşanan ABD-Rusya ve ABD-İran rekabeti nedeniyle denge politikasını korumaya çalışsa da, Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını da göz önüne almak şartıyla, dengeyi ABD'nin lehine bozma ihtimalinin olduğu tahmin edilmektedir. ABD'nin talebinin karşılanması bugünkü şartlarda olağan gözükmemektedir. Ancak kısa ve orta vadede Azerbaycan'dan üs alması için öncelikle Rusya'yı ikna etmesi gerekmektedir. (Rusya'yı ikna edebilirse, İran'ın itirazları fazla etkili olmayacaktır). Azerbaycan hükümeti buna karşılık;

ABD'deki Ermeni diasporasının propaganda çalışmaları sonucunda Senato ve Kongrede Azerbaycan karşıtı görüşlerin artmasının engellenmesini,

1992 yılında Dağlık Karabağ dışında yedi bölgenin Ermenistan tarafından işgal edilmesine rağmen, Azerbaycan'ı saldırgan olarak niteleyen ve Azerbaycan'a yardımı yasaklayan 907 sayılı kararın yürürlükten tamamen kaldırılmasını,

ABD'nin Dağlık Karabağ'ı ayrı birim olarak görmemesini, bu bağlamda Dağlık Karabağ'a sağlanan yardımların Azerbaycan'a verilen yardımlar paketi içinde verilmesini,

ABD'ye üs verdiği takdirde Rusya ve İran tarafından kaynaklanan sorunlar nedeniyle uğradığı ekonomik ve ticari zararların ABD tarafından karşılanmasını,

Ermenistan'ın uzlaşmaz politikasını yumuşatması için Ermenistan Hükümetine baskı yapmasını ABD Hükümetinden talep etmelidir.

ABD, Rusya'yı ikna etmeden önce Azerbaycan ABD'ye askeri üs verirse, özellikle Dağlık Karabağ konusunda ciddi sorunlarla karşılaşabilir. Bir önemli nokta ise bu konu gündeme geldiğinde sanki ABD, Rusya karşısında Azerbaycan'ı yalnız bırakmaktadır. Aslında Azerbaycan Rusya'nın muhatabı olmaktan kesinlikle kaçınmalı, Rusya ABD tarafından ikna edildikten sonra, ulusal çıkarlarının korunması şartıyla ABD'ye üs vermeli, Kafkasya'da ABD-Rusya, ABD-İran rekabetinde oyuncu konumuna sokulmaktan kesinlikle kaçınmalı, Azerbaycan-Rusya, Azerbaycan-İran ilişkilerinin devam etmesine ve geliştirilmesine çalışmalıdır

C. GÜRCİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

C.1 –Gül Devriminden Önceki ABD Gürcistan İlişkileri

Sovyetler Birliğinin tam olarak dağılmasının ardından eski SSCB üyesi olmuş diğer devletlerde olduğu gibi Gürcistan'da da bir iç boşluk yaranmıştı. Kendisini eski SSCB'nin varisi ilan etmiş Rusya'nın içerisinde meydana gelen iç savaşlar (Çeçenistan, İnguşetiya, Tataristan) nedeniyle arka bahçesi saydığı Kafkas'lardan kopmuştu. Güney Kafkasya'da Rusya'dan kopmanın ilk adımlarını Gürcistan atmıştır. Fakat o zaman SSCB'nin "de yuri" ayakta olması ABD'yi bu bölgeye girmekte çekinceli hale getiriyordu. Diğer bir yandan Gürcistan'ında kendi içinde gelişen iç savaş ve huzursuzluklar onun dış politikasını da büyük ölçüde etkilemiştir. 1992 yılının Ocak aylarından sonra Z. Gamsahurdia'nın iktidarı bırakıp ülkeyi terk etmesi ve onun yerine E. Şeverdnadze'nin gelmesi Gürcistan açısından olumlu bir olay olmuştur. Şeverdnadze'nin SSCB'nin sonuncu Dışişleri Bakanı olması kendisinin birçok Batı ve ABD'li yöneticilerle şahsi ilişkiler kurmasına neden olmuştur. Gürcistan'da iş başına geldikten sonra Şeverdnadze bu ilişkilerden Gürcistan için yararlanmaya çalışmıştır. Nitekim 25 Mayıs 1992'de dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker Lizbon'dan ülkesine dönerken Gürcistan'a gitmiş ve bununla da ABD'nin Şeverdnadze yönetimine destek verdiğini belirtmiştir.³⁴ Şeverdnadze yönetimininse ABD'ye yönelik politika izlemesinin esas üç nedeni var. Birincisi ülke

³⁴ F. Çiloğlu , “Rusya Federasyonu ve Transkafkasya`da Etnik Çatışmalar” , İstanbul,Sinatlle yayınları, 1998, s. 293

içerisinde oluşan etnik çatışmaları çözmek için Rusya'dan istediğini alamadığı için çözümün diğer yolunu ABD'de, görmesi. İkincisi RF' nin Gürcistan'a karşı tutumu ve onu kendi "arka bahçesinin" bir tarafı olarak görmesi. Üçüncüsü Hazar enerji kaynaklarının başta ABD olmak üzere Batılı şirketlerce işletmesinden dışarıda kalmamak ve ortaya çıkmış projelere katılmakla kendi devletin güvenliğini sağlamak olmuştur. Diğer yandan ABD'de esas rakibi olan SSCB'nin yakınında önemli rol üstlenmiş Şeverdnadze'nin karşısında manevi olarak borçlu durumundaydı.³⁵ ABD aynı zamanda RF'nin etkin olduğu bölgelerde onun çıkarlarını tehdit etmediği süreçte RF'nin her hangi bir askeri müdahalelerine karşı çıkmamayı düşünüyordu. Rusya'nın Şubat 1993'te "Yakın Çevre Doktrini"ni kabul etmesi ve B. Yeltsin tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmesiyle Gürcistan'ın ABD ve Batıyla olan ilişkileri sınırlı olmuştur. Çünkü o zaman Gürcistan'ın üst görevli yetkilileri ve Şeverdnadze'nin taraftarları Rusya'yı bir tehdit olarak görmüyor ve aksine ülke içindeki etnik çatışmaların ve ekonomik huzursuzlukların çözümünü Rusya'da görüyordu. Diğer yandan ABD'nin de Gürcistan'ı hala Rusya'nın etki alanı olarak görmesi Gürcistan'la ilişkilerini çok fazla gelişmemesine yol açtı. İlişkilerde bu tür sınırlı işbirliği 1995 yılına kadar devam etti. Ama 1995 yılına kadar ABD Gürcistan'a diğer eski SSCB ülkelerine ayırdığı gibi her yıl belirli bir miktarda demokrasi ve insani yardımda bulunmuştur. 1995 senesine geldiğimizde Gürcistan'da yeni bir gelişmelerin olduğunu görüyoruz. Artık Rusya'nın Gürcistan'daki problemleri çözmek istemediğini ve bu problemlerin devam etmesi durumunda

³⁵ G.Nodia,,: "Obraz Zapada v Gruzinskom Soznanii", Mejdunarodniy Opiť Razresheniya Etnicheskikh Konfliktov". <http://www.poli.vub.ac.be/publi/etni3/no-dia.htm>

Rusya Gürcistan'ı daha iyi bir şekilde kendi etkisi altında tuttuğu düşüncesini görüyoruz. Rusya'nın bu tutumu hem Gürcü halkı hem de yönetim tarafından iyice anlaşılmıştı. Artık yönetim dış politikasında Rusya'ya daha az yer ayırmakta ve Batıyla ilişkilerini geliştirmeye yön vermekteydi. İlişkilerin bu tür gelişimini etkileyen diğer bir neden 19 Ağustos 1995'de E. Şeverdnadze'ye yapılan suikast girişimi olmuştur. Gürcü yöneticileri bu başarısız suikast girişiminin arkasında Rusya'nın olduğunu söylüyor ve artık Rusya'yı bir güvenlik etkeni olarak değil tehdit olarak düşünüyorlardı. Diğer yandan Hazar'ın enerji kaynaklarının Batı pazarlarına çıkarılması için Bakü'de yapılmış anlaşmalar Gürcistan'ın önemini ABD için artırdı bu devirde. Bunu ayrıca Gürcistan açısından zamanın şansı olarak da değerlendirebiliriz. Çünkü anlaşmaların yapıldığı bir zamanda ABD bölgedeki enerji kaynaklarının Rusya'nın tekelinden çıkarmak için taşınacak petrol ve doğal gaz kemerlerinin Ermenistan'dan geçmesine taraftar olmuş, ama Dağlık Karabağ savaşı nedeniyle Azerbaycan buna razı olmamıştı. İran ve Gürcistan varyantlarında ısrar etmiştir. Bu devirde İran içerisinde ve dış politikasında ABD ve İsrail'e yönelik kötü gelişmelerin yaşanması Gürcistan varyantını daha optimal hale getirmiştir. Bu gelişmeler Gürcistan'ın ekonomik olarak ABD'ye bağlılığını artırmanın yanı sıra aynı zamanda siyasi alanlarda da ABD'yle işbirliğinin artırmasına neden ola bilirdi. Böylece Gürcistan, Rusya'nın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik oluşturduğu tehdidi, yalnız geniş anlamda Batı, özel olarak ABD ve bölgesel güç olarak Türkiye ile dengeleyebileceğini düşünmekteydi.³⁶ Eğer Ağustos 1995 yılında Şeverdnadze'ye karşı gerçekleştirilen suikast başarılı olsaydı Gürcistan yeniden çok kolaylıkla geriye iç huzursuzluklara ve etnik çatışmalara girebilirdi. Bu devirde

³⁶ K. Ağacan., “**Bağımsızlığının 10 Yılında Gürcistan ABD'nin Kafkasya'daki Kalesi mi?**”, Stratejik Analiz , cilt 1 , Sayı11 Mart 2001 ,s. 34

ABD'nin Gürcistan'a ilgisi de artarak devam ediyordu. Bunun da bir nedeni vardı. Hazar bölgesinin büyük petrol kaynaklarının çoğunun Gürcistan'dan ihraç olunmasını düşünüyordu. Çünkü eğer Gürcistan'da yeniden münakaşalar başlasaydı, Hazar petrol ihracatçıları Rusya'yla petrol ihracında azaltmalar edebilerdi.³⁷ 1996 yılına geldiğimizde ABD'nin Gürcistan'a daha sıkı bağlandığını ve hatta ekonomik yardımlar dışında iç politikaya da etkili olduğunu görüyoruz. Nitekim Clinton yönetimi 1996'dan itibaren geliştirmeye başladığı Gürcistan'la ilişkilerini kısa bir süre sonra Tiflis'in karşı - karşıya olduğu sorunlara sahip çıkarak, Gürcistan'ın hamisi olduğunu ve Rusya'nın bu ülkenin bağımsızlığına tehdit niteliği taşıyan girişimlerini önlemek niyetinde olduğunu göstermiştir.³⁸ ABD'nin bu devirdeki Gürcistan'a yardımları daha çok USAİD tarafından sağlanan teknik yardımlarla olmuştur USAİD yardımlarını üç esas iş için ayırmıştır.

- Ekonominin yeniden yapılandırılma
- Demokratik dönüşüm
- Sosyal istikrarın sağlanması

USAİD aynı zamanda Gürcistan yönetimine bütçe ve ekonomik reformlar konusunda da danışmanlık yardımları yapmıştır.

Genel olarak geçen yıllar içerisinde ABD yönetiminin eski Sovyet Birliğinin yerinde kurulmuş yeni bağımsız Devletlerine (YBD) yardımı ABD'nin en önemli bölgeler olan bu araziye dikkatinin artırmasına neden olmuştur. ABD yönetiminin

³⁷ "U. S. Government Assistance to and Cooperative Activities with the New Independent States of the Former Soviet Union", **FY 1995 Annual Report**. www.v.state.gov/p/cur/rls/fs/11029pf.htm

³⁸ Ağacan, op.cit., s.36

düşüncesine göre bu bölgede, güvenlik, gelişme ve kalkınmanın hızlanması ayrıca demokrasinin artışı sayesinde bölgede ABD'nin çıkarları korunabilir. Bunun için ABD 1997 yılında bölgeye yönelik mali yardımlarını artırmıştı. Bu yardımlar özellikle Gürcistan ekonomisinin kalkınması için yapılmıştır. 1997 yılının Temmuz ayında Gürcistan Başkan'ı E. Şeverdnadze ABD'ye resmi bir ziyarete gitti. Bu ziyaret sırasında o ABD'yle ekonomik ve siyasi işbirliği anlaşmaları imzaladı. Şeverdnadze ayrıca ABD yönetimiyle askeri işbirliği içinde görüşmelerde bulunmuştur.³⁹ Bu görüşmelerin ardından ABD yönetimi Gürcistan ordusuna yaklaşık 17.6 milyon dolar askeri yardım yapmıştır. Bunun dışında ABD özgürlüklere destek kanunu çerçevesinde Gürcistan'a yaklaşık 27 milyon dolar yardım ayırmıştır. Kısaca 1997 yılını ABD'nin Gürcistan'a dikkatinin ve etkisinin arttığı yıl olarak da değerlendirebiliriz. 1998 yılının başlarında Şeverdnadze'nin ABD yönlü politikasını önlemek için ona karşı yeni bir suikast girişiminde bulunuldu. Ama bu suikast girişimi de öncekinden farklı olmadı yani başarısızlıkla sonuçlandı. Aynı zamanda hükümet içinde de bir huzursuzluk yaranmıştı. Gürcistan'da 1998 yılında olan olayları genel olarak şöyle sıralayabiliriz.

Şubat ayında Şeverdnadze'ye karşı olan suikast girişimi.

Mayıs ayında Abhazya'nın Gali reyonun da yeniden başlanan savaş ve bu savaş sonucunda 40.000 Gürcünün göçmen olarak evlerini terk ederek Gürcistan'ın diğer bölgelerine gelmesi.

Yaz aylarında ortaya çıkmış kabine krizi.

³⁹ D. Dorchiashvili,,: "The Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects", **Caucasian Regional Studeis**, 1997, C. 2, S. 1.

Ekimde yönetime karşı başarısız olan askeri ayaklanma

Kasımda olan ekonomik kriz.

Tüm bu yukarıda söylediklerimiz Gürcistan'ın 1998 yılında ekonomik ve siyasi gelişiminin durmasına neden olmuştur. Ama tüm bu yaşananlara rağmen Gürcistan yönetimi bazı önemli reformları yapabilmişti. Gürcistan 1998 yılında ABD'nin yardımıyla Karadeniz sınır gzlemciliğini Rusya'dan alarak kendi sınır gözlemcilerine verebildi. Gürcistan yönetimi bu yardım kapsamında aynı zamanda Türkiye'yle olan sınırlarını kendi askeri gçlerinin koruması amacıyla Rusya'yla anlaşma sağladı. Bu yıl içerisinde ayrıca Gürcistan'da olan ABD şirketlerinin sayı iki kat arttı.⁴⁰ Gürcistan aynı zamanda Hazar enerji kaynaklarının Türkiye'nin Ak denizi limanlarına çıkması için oluşacak projeler kapsamında resmi toplantılara davet aldı. Dış politikaya yardım kapsamındaysa Gürcistan ABD'den 1999 yılında 1.5 milyon dolar yardım almıştır. ABD'nin Gürcistan'a yönelik politik ve ekonomik yardımları NATO çerçevesinde de devam etmiştir. 1999 yılında ABD yönetimi Gürcistan'a 143.9 milyon dolar yardım etmiştir. Bu yardımın 85.61 milyonu özgürlük için yapılan yardımlar şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrılan mali yardımının 21.5 milyon dolar çeşitli ABD hükümeti fonlarından sağlanırken 36.72 milyon dolarlık yardımı ise Savunma Bakanlığıyla insani yardım kurumları yapmıştır. Ayrıca USİAD Gürcistan'a 1998 yılında 57 milyon dolar yardım etmiş ve bu yardımın da 19.25 milyon doları insani yardım, 19.6 milyon doları ekonomik reformlar, 8.5 milyon doları demokratik reformlar, 4.4 milyon dolarıysa diğer reformlar için ayrılmıştır. Gürcistan'a ABD tarafından ayrılan mali yardımlar bununla sınırlı kalmamıştır.

⁴⁰ Fy. 1998 Annual Report

USDA tarafından 17.8 milyon dolar yardım ayrılmıştır. Bu yardımın 15 milyon doları Gürcistan hükümetine. 2.8 milyon dolarıysa gayri - hükümet kuruluşlarına verilmiştir.⁴¹ Böylece Gürcistan Ermenistan'dan sonra eski SSCB'ye üye ülkeler içerisinde ABD'den en fazla yardım alan ülke konumuna gelmiştir. Bu mali yardımlar dışında ABD aynı zamanda Gürcistan'a siyasi desteğini de kesmemiş ve onu Moskova'nın etkisinden korumaya çalışmıştır. ABD aynı zamanda Gürcistan'ı Rusya etkisinden korumak çerçevesinde Gürcü ordusuna da modernizasyon ve silah almak için de yardımlarını devam ettirmiştir. Gürcistan ayrıca FMF ve IMET programlarından da yararlanabilmiş ve bu programa uygun olarak ABD'den askeri araçlar alabilmiştir.⁴² 1999 yılında ABD hükümeti Gürcistan'a 146.87 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Gösterilen bu yardımın 5 milyon doları ABD Tarım Bakanlığına 480 sayılı devlet kanununun 1. maddesine uygun olarak indirimli oranla 39.08 milyon doları ABD Savunma Bakanlığı ve başka insani yardımlar tarafından edilmiştir.⁴³ ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine ayırdığı yardımlar kapsamında en çok askeri yardımı da Gürcistan'ın alması iki yorumun ortaya çıkışını sağlıyor. Birincisi Rusya'nın siyasi ve askeri baskısı karşısında Gürcistan ordusunun direnişini sağlamak, ikincisiyse gelecekte NATO üyeliğine alınması planlanan Gürcistan ordusunun modernizasyonunu sağlamak ve Gürcü ordusu ile NATO ordusunu uzlaştırmak. ABD 1999 yılı ve ondan önceki iki yıl içerisinde Gürcistan ordusuna 17.5 milyon dolar askeri yardım yapmıştır ki, bu da Gürcistan için büyük bir rakamdır.⁴⁴ 2000 yılında ABD hükümeti Gürcistan'a 149.56 milyon dolar mali yardım ayırmıştır. Bu yardımın 108.64 milyon doların Özgürlüğe yardım fonunun

⁴¹ Fy. 1999 Annual Report

⁴² Fy. 2000 Annual Report

⁴³ Fy. 1999 Annual Report

⁴⁴ D. Dorchiashvili "Georgia Courts NATO, Strives For Defense Overhaul", www.eurasianet.org

15.33 milyon dolar diğer yardım fonlarının ettiği yardımlardır. ABD Savunma Bakanlığının 2000 yılında Gürcistan'a diğer insani kurumlarla birlikte yaptığı yardımın miktarıysa 25.29 milyon dolar civarında olmuştur.⁴⁵

2000 yılında Gürcistan'a artan mali yardımla birlikte ABD siyasi desteği de önemli ölçüde artmıştır. Bunun da asıl nedeni Rusya'da B. Yeltsin'in istifasının ardından V. Putin'in iktidara gelmesi ve Rusya'nın "Yeni Güvenlik Doktrinini" kabul etmesiydi. Yeni Güvenlik Doktrininde uluslararası prensiplere uygun olarak Bağımsız Devletler Topluluğuna üye devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi, Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde Rusya menfaatlerine uygun düşen entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesi: küresel ve bölgesel iktisadi ve siyasi olaylara Rusya'nın bütün haklara sahip olarak katılması: yurtdışındaki Rusya vatandaşlarının hukuki hak ve menfaatlerinin korunması, bu amaçlar siyasi, iktisadi ve diğer karakterli tedbirlerin alınması, temel dış politika amaçları olarak ele alınmıştır.⁴⁶ Rusya'nın bu doktrin çerçevesinde Güney Kafkasya'da yerleşmek istemesi ABD'nin endişelerini haklı olarak artırmaya başladı. Çünkü Ermenistan'da etkin güç olan Rusya Güney Kafkasya'daki yerleşmesini Gürcistan üzerinden sürdürecekti. Bunun için Rusya'nın elinde iki koz vardı. Birincisi Gürcistan'da çoğu sayıda Rus üssünün bulunması ve ikincisi ikinci Çeçen - Rus savaşı nedeniyle Rusya'nın kendi sınır güvenliğini sağlamak istemesini savunmasıydı. Putin yönetimi kendi sınırlarının Gürcistan'ın arazisi sayılan Panki Vadisindeki Çeçen teröristlerce ihlal edildiğini açıklıyor, Washington'un desteğini arkasına alan Tiflis yönetimiye bunu yalanlıyordu. Cumhurbaşkanı Şeverdnadze yaptığı basın konferanslarının birinde Rusya'nın Gürcistan'a olan baskısını şöyle eleştirilmiştir: "Panki vadisi problemi Çeçenistan

⁴⁵ Fy. 2000 Annual report

⁴⁶ K.Ağacan ,op.cit. , s. 315

problemi ile bağılı olarak yaranmıştır ve bazı Rus politikacılarının söylediğı gibi, Çeçenistan problemi bizim suçumuz değıl.⁴⁷ Rusya'nın Şeverdnadze'ye olan baskıları direk onun şahsiyetine de yapılmıştır. Şöyle ki, Rusya'nın Başsavcısı Şeverdnadze'ye karşı dava açılmasını Rusya yönetiminden talep etmiştir. Nedeniyse Şeverdnadze'nin SSCB Dışışleri Bakan işlediğı devirde ABD Dışışleri Bakanıyla yaptığı bir anlaşma- nın devlet çıkarlarına aykırı olması ve bu anlaşma sonucunda Rusya'nın şimdi de büyük ekonomik kayıplar vermesi iddiası olmuştur.⁴⁸ Ama Rusya'nın Gürcistan'a olan baskıları sonuç vermedi. 11 Eylül 2001 'de ABD'nin New- York ve Washington kentlerinde yapılmış terörist saldırıların ardından ABD ve NATO tarafından baş- latılan askeri operasyonların dünyayı yeni bir yapılanmaya götürmüştür. ABD ve onun müttefiklerinin başlatmış olduğı bu yapılanma Güney Kafkasya bölgesinde de Gürcistan üzerinden başlanmıştır. Afganistan'da operasyonu başarıyla sonuçlandıran ABD Gürcistan'ın da isteğı üzerine bu ülkeye El - Kaide örgütüyle ilişkisi olan terörcü grupları ortadan kaldırmak için bir grup Amerikan askeri yolladı. Bu askerlerin Gürcistan'a yollanması Rusya tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Ama Gürcistan'daki alt yapının, halen uluslararası terörizme karşı mücadeleyi sürdüren ABD ile NATO'nun kullanımına teslim edileceğine şaşırmmamak gerekir herhalde. Çünkü ülkenin Orta Asya'dan petrol ürünleriyle diğler mineral kaynakların dünya piyasalarına taşınması bakımından önemli bir transit geçit bölümünü temsil eden jeopolitik durumu, bu genç bağımsız Cumhuriyetin yönetimine dış siyaset alanında geniş manevra olanağı için çok sayıda avantaj vermektedir. Ayrıca Gürcistan topraklarının ABD'nin artık oldukça geniş bir biçimde dünya çapında duyurulmuş olan İran ve Irak'a karşı giriştiğı kapışmanın içerisinde kullanılabileceğı

⁴⁷ "Rusya'nın Gürcistan Planları". **Yeni Müsavat gazetesi** 7 Ağustos, 2002.

⁴⁸ "Gürcistan Rusya Karşısında Geri Çekiliyor", **Şerg gazetesi**, 10 Eylül 2002

belli bir takım avantajlar sahip bir üs olabilmesi de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.⁴⁹ Gürcistan böylece, ABD'nin doğal bir müttefikine dönüşmektedir. Bununla birlikte Rusya ABD ve NATO'nun Gürcistan'daki askeri mevcudiyetinin ikinci ve şimdiki teorik düzeyde olan üçüncü genişletme dalgasına doğal olarak karşıdır. Çünkü NATO üyesi ülkelerle ABD, Türkiye'yle askeri alanda işbirliği yapan Gürcistan Rusya'yı tedirgin etmektedir.⁵⁰ Rusya'nın baskılarının amacının Gürcistan'ı Batı yanlısı politikalarından döndürmek olduğunu bilen ABD, Gürcistan'ı himaye etmekte ve Rus baskılarına karşı tavır almaktadır.⁵¹ Bunun yanı sıra ABD Gürcistan'ın ihtiyaç duyduğu toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik tehdit olarak algıladığı Rusya baskılarına karşı desteğini her fırsatta dile getirmiştir.⁵² ABD yönetimi Rusya baskıları karşısında gerilemiyor aksine daha da ileriye doğru ilerliyor. Gürcistan'da askeri yönden güçlenmeye başlayan ABD FMF programı çerçevesinde 2001 yılında bu ülkeye 10 UH1H helikopteri de vermiştir. Böylece ağırlıklı olarak 1996'da başlayan Gürcistan - ABD ilişkileri, Gürcistan'ın jeopolitik konumu ve Batıyla bütünleşme stratejisi sebebiyle müttefiklik düzeyine ulaşmıştır.

C.2 - Gül Devrimi Sırası ve Sonrası ABD Gürcistan İlişkileri

Ana Muhalefeti oluşturan Nino Burjanadze, Zurab Jvaniya ve Mihail Saakaşvili zamanında Şevardnadze iktidarında üst düzey görevlerde bulunmuşlardı. Batı, Mihail Saakaşvili'nin liderliğindeki partinin parlamentoda üstünlük kazanmasından yana

⁴⁹ M. Hodoryonok,,: "Amerikan Üslerinden oluşan Bir halka" **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı 25, Mayıs 2002, S. 94.

⁵⁰ www.kavkaz.org/news/2000/O6/23/news7.htm

⁵¹ K.Ağacan, ob.cit, s. 36.

⁵² **Musavat Gazetesi**, 15Eylül 2001

tavır takınıyordu. 2000–2001 yıllarında Adalet Bakanı olarak görev yapan ve hortumculara karşı mücadele veren Saakaşvili hem Batı, hem de Gürcistan’da popülariteye sahipti.⁵³ 2001 yılının ocak ayında hükümetten istifa ederken ‘Şevardnadze yönetiminin yolsuzlukla mücadelede yetersiz kaldığını, sorunun içten kaynaklandığının ‘açıklamasını yapmıştır. Saakaşvili 2001 Ekim ayında Ulusal Hareket Partisini kurmuş, Zurab Jvaniya ve Nino Burjanadze’nin Birleşik Demokratlarla işbirliği yaparak ilk sınavını 2002 yılında Tiflis’te yerel seçimlerde vermiş, yüksek sonuç alarak Tiflis şehir asamblesine başkan seçilmiştir. Daha sonra iktidarla mücadelesini bu platformda sürdürmüştür.

Gürcistan'daki resmi kaynakların seçimlerin kesinleşmemiş sonuçlarına ilişkin yaptıkları bu ilk açıklamalar muhalefet partileri arasında büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Dolayısıyla, bu açıklanan seçim sonuçlarına muhalefetin tepkisi çok büyük olmuştur. 4 Kasım tarihinde, Tiflis'in en merkezi caddelerinden Rustaveli'de yapılan gösterilere katılan 10,000 kadar kişi seçimlere hile karıştırıldığını iddia ederek, Cumhurbaşkanının istifa etmesini istemişlerdir.⁵⁴ Ulusal Hareket seçim blogunun lideri Mihail Saakaşvili Başkan aleyhine yapılan gösterilerde “Ben Hükümeti zorla devirmeyeceğim, ancak ülkedeki hükümetin barışçıl yollarla değiştirilmesinin gereklidir” demiştir. Yine aynı lider, göstericilerin Cumhurbaşkanının muhalefetin seçimlerde başarılı olduğunu ilan etmesine kadar Parlamento önünde gösterilerine devam etmelerini istemiştir. Eğer Şevardnadze bunu kabul etmez ise, bu durumda göstericilerin güvenlik kordonlarını yararak,

⁵³ International Crisis Group, **Europe Report N 151**, Georgia: What now? 3 December 2003, s.6

⁵⁴ Oktay Tanrısever,” Gürcistan’da yapılan 2003 Parlamento seçimleri ve yol açtığı Kadife Devrimi: Ufukta istikrar görünüyor mu?”, **Stradigma Dergisi**, 2004

Cumhurbaşkanlığı Sarayına girmelerini isteyen Saakaşvili, bu yolla Cumhurbaşkanının istifaya zorlanabileceğini öne sürmüştür.⁵⁵

Tüm bu seçim sürecinin iyice tartışmalı hale gelmesi üzerine Merkez Seçim Komisyonu tartışmaların dışında kalamamıştır. Protestoların kanlı bir iç savaşa yol açmasını engellemek ve protestocuların heyecanını bastırmak için Merkez Seçim Komisyonu Başkanı Nana Devdariani 8 Kasım'da yaptığı açıklamasında kesin seçim sonuçlarının ancak seçim itirazlarına ilişkin başvurulara mahkemelerin verecekleri kararların kesinleşmesinden sonra ilan edileceğini belirtmiştir. Zaten yasal olarak da kesinleşmiş seçim sonuçlarının ilanı için 20 Kasım 2003'e kadar beklenmesi gerekmektedir. Bu şekilde iktidar partileri bir süre kazanmış ve bu süre içinde siyasi ortamın tekrar istikrar kazanacağı beklentisine girmiştir.

Ancak, kesinleşmemiş seçim sonuçlarının ilanıyla birlikte ortaya çıkan gelişmeler iktidarın beklediğinden çok farklı olmuştur. Çünkü bu seçimi daha önceki seçimlerden farklı kılan en önemli özellik de şu idi ki, bu seçimlerle birlikte Gürcistan seçmeni ilk kez sadece hükümet yanlısı olan bazı partiler arasında değil, gerçek anlamda muhalefet yapan ve farklı gündemleri olan muhalefet partileri ile iktidar arasında bir seçim yapma olanağına kavuşmuş olmasındır. Bu durumda sokaklara inen protestocuları yatıştırmak da giderek daha da çok zor olmaya başlamıştır. Siyasi güçlerini daha da fark eden protestocular da zamanla iktidarı ele geçirmenin o kadar da zor olmadığını fark ederek protestolarının şiddetini artırmışlardır.

Tiflis'te seçimleri takip eden üç hafta boyunca süren sokak gösterilerinde halk seçim usulsüzlüklerini protesto etmiştir. Saakaşvili halkı her gece sokaklara inmeye

⁵⁵ Misha Dzhindzhikhashvili, "Pro-Government Bloc Leads Georgia So Far", **Associated Press**, 3 Kasım 2003.

çağırırken, Gürcistan’da kutlanan Aziz George gününde Saakaşvili destekçilerine parlamento’ya zorla girerek ele geçirmeleri talimatını vermiştir. Bu sırada kürsüde konuşma yapan Şevardnadze konuşmasını keserek korumalarının yardımıyla parlamento binasından kaçmıştır.⁵⁶

Tüm bu gelişmelerin sonucunda artık iktidarının sallandığını gören Eduard Şevardnadze'nin 23 Kasım 2003 tarihinde Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesi üzerine, Gürcistan'ın “gül devrimi” de gerçekleşmiştir. Geçim sürecinin kontrollü bir şekilde olmasını sağlamak amacıyla Şevardnadze'nin Cumhurbaşkanlığı yetkileri de anayasa uyarınca vekâleten kullanmak üzere Nino Burjanadze'nin eline verilmiştir. 2004 Ocak ayındaki seçimlerde Ulusal Hareket Partisinin lideri Mihail Saakaşvili cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Demokrasinin “Gül Devrimi’yle” geldiği Gürcistan’da ABD ve Rusya’nın tutumları önemli kaideyi oluşturuyor. Rusya 'kadife devrim' süreci sırasında Rus Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un çok yapıcı bir rol oynamıştır. Şevardnadze yönetimi ile karşısındaki güçler arasındaki ilişkilerin iyice gerildiği bir dönemde, İvanov barışçıl bir formül geliştirilmesini sağlayarak, olayların iyice kontrol dışına çıkmasını önlemede çok önemli bir katkı yapmıştır.⁵⁷ Eğer, bu girişim olmasaydı, iktidar ve muhalefetin şiddete başvurusu çok güçlü bir olasılıktı. Bu durumda ya iktidar değişikliğine yol açan bu devrim olmazdı, ya da devrim için “kadife” ve “barışçıl” gibi sıfatların kullanılması imkânsız olurdu.

ABD devrim süresinde yapıcı rol oynamıştır. Her ne kadar ABD 'Kadife devrim' ile işbaşına geçen güçleri aktif olarak desteklese de bu desteğin orta vadedeki devamı daha çok bu güçlerin gerekli reformları uygulamadaki başarısına bağlıdır.

⁵⁶ Seth Mydens, “Opposition Unites Behind Georgia Revolt Leader”, **New York Times**, 27 Kasım 2003.

⁵⁷ Sergei Blagov, “Russia Wary of Georgia's Regime Change”, **Eurasia Insight**, 26 Kasım 2003.

“Gül devrimi” sırasında ABD'nin Tiflis büyükelçisi Richard Miles'in Şevardnadze'yi muhalefete karşı şiddet kullanmaması yönünde açıkça ve sert biçimde uyarılmış olması Şevardnadze'nin iktidarını korumak için ciddi adımlar atmaktan alıkoymuştur⁵⁸. Ancak, yine de 'kadife devrim' ile birlikte iktidara gelen güçlerin ülkenin siyasi ve ekonomik alandaki sorunlarını kısa vadede hemen çözemeyeceği de dikkate alınır, yeni yönetimin de başta ABD olmak üzere Batılı ülke ve kuruluşlarla ilişkisinin 'tozpembe' olacağını söylemek hiç gerçekçi değildir.

Devrim sonrası Gürcistan'da ünlü para spekülörü George Soros ve onun “Açık Toplum” Enstitüsünün rolünden bahsedilmektedir. Bununla ilgili görüşleri aşağıdaki bölümde değerlendireceğim.

Gül devrimi sonrası Gürcistan Dış Politikasında önceliği Batı kurumlarıyla entegrasyonu genişlendirmekte ve ABD ile stratejik ortaklıkta bulmuştur. Dış Politikada basiretli politika yürütmeğin önceliğini iç sorunları çözmekte ve Rusya'nın ekonomik ve siyasi baskılardan uzak kalmakta görmekteydi. Saakaşvili ekonomik sorunları gidermeğe çalışırken, eşzamanlı olarak ülke bütünlüğünü tehdit eden Acaristan, Güney Osetya, Abhazya sorunlarını çözüme kavuşturmağa çalışmıştır. Bu plan ABD tarafından da desteklenmiştir. Çünkü Rusya devrim sonrası dönemde bu sorunlardan yararlanarak Gürcistan'a baskı uyguluyordu.

Saakaşvili ilk başta Acaristan sorununu çözmeye çalıştı ki, Saakaşvili'yi bunu yapmağa iten en önemli etkenlerden biri ABD'nin yeni yönetime verdiği açık destekti. Kasım devrimin diğer eski SSCB cumhuriyetlerinde öykünmelere yol açabilmesi için yeni yönetimin başarılı olmasının gerekliliği ABD'nin Kasım

⁵⁸ Oktay Tanrısever, “Gürcistan'da yapılan 2003 Parlamento seçimleri ve yol açtığı Kadife Devrimi: Ufukta istikrar görünüyor mu?”, **Stradigma Dergisi**, 2004

devrimindeki rolünün mantıksal sonucudur.⁵⁹Nitekim başından itibaren ABD Acaristan sorunun çözümü için aktif rol oynamış ve bir taraftan Abaşıdze üzerinde baskı oluştururken diğer taraftan da Rusya Federasyonu'nun tarafsızlığını sağlamak için Moskova ile doğrudan görüşmelerde bulunmuştur. Örneğin, 4 Ocak 2004'te yapılacak Gürcistan devlet başkanlığı seçimlerinin Acaristan'da da yapılması için ABD'nin Tiflis büyükelçisi sadece Aralık 2003'de üç defa Batum'u ziyaret etmiş ve sonunda Abaşıdze seçkilerin yapılmasına izin verirken ABD'nin baskısını açıkça itiraf etmiştir.

Saakaşvili yönetimi, Acaristan sorunu konusunda eski yönetimden farklı olarak daha sert tutum sergileyeceğini başından itibaren ortaya koymuştur. Yeni yönetim, devrim sonrası Gürcistan genelinde yakalamış olduğu olumlu havayla Acaristan'daki gelişmelerden de yararlanarak, bölgeyi kontrol altına almayı hedeflemekteydi. Acaristan sorunun çözümü için yeni yönetimin önünde iki yol mevcuttu. Birincisi, Kasım'da Tiflis'te yapılanın bir benzerinin Batum'da yapılması, ikincisi ise askeri müdahale idi. Rusya Federasyonu'nun tutumu askeri müdahale seçeneğini geri plana itmekteydi. Acaristan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konsey Başkanı Aslan Abaşıdze, baskılara karşı direnemeyerek 6 Mayıs 2004 tarihinde görevinden istifa etmiş ve arabuluculuk girişimi için Batum'da bulunan Rus Milli Güvenlik Genel Sekreteri İgor İvanov'la Moskova'ya gitmiştir. Böylece, Gürcistan merkezi hükümeti ile Acaristan Özerk Cumhuriyeti arasında 10 yılı aşkındır süregelen gerginlik giderilmiştir. Saakaşvili bütün bunları başarılı bir biçimde bir araya getirerek, Abaşıdze'nin giderek sertleşen ve yeni yönetimin üzerine gelmesine yol açan hatalarından da yararlanarak Abaşıdze sorununu çözme yi başarmıştır.

⁵⁹ Kamil Ağacan “Acaristan'daki gelişmeler ve Saakaşvilinin zaferi”**Stratejik Analiz**, Kış, 2004

ABD, Gürcistan'ın iç sorunlarının çözülmesinde etken olmakla kalmamış, yaptığı ekonomik yardımlarla Gürcistan Ordusunun modernizasyonu, ekonomik kalkınmaya destek gibi çeşitli konularda yardımda bulunmuştur. Bunun dışında Azerbaycan ve Gürcistan için hayati önem taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol hattının tamamlanma sürecine girmesi de bölgede Amerikan yaptırımlarının uygulandığının bir göstergesidir.

ABD'nin devrim sonrası Gürcistan ile ilişkilerini değerlendirirken George Bush'un Tiflis Ziyaretini incelemekte yarar var. ABD Başkanı Bush 9–10 Mayıs 2005'te Tiflis'i ziyaret etmiştir. Bu ziyaret bir Amerikan Başkanının Kafkasya'ya ilk ziyaretidir. Bölgedeki dengeler, buna ilişkin algılamalar ve Gürcü-Rus ilişkileri göz önünde bulundurulursa Bush'un ziyareti önemli bir gelişme ve kuvvetli bir mesajdır. Bir Rus analizci, bunu “Moskova'nın yüzüne atılmış tokat”⁶⁰ olarak değerlendirmiştir. Buna karşılık Bush, ister “Özgürlük Meydanı”nda halka yaptığı konuşmada, isterse de Saakaşvili ile ortak basın toplantısında, pek çok analizcinin ve siyasetçinin beklediğinden farklı olarak, daha ılımlı bir üslup kullanmıştır. Böylece, fiili mesajla sözlü mesaj adeta dengelenmeye çalışılmıştır.

Bush'un Tiflis ziyareti Gürcistan örneğinde eski Sovyet coğrafyasında Rus-Amerikan rekabeti ve demokratikleşme problemi olmak üzere iki açıdan incelenebilir. Eski SSCB cumhuriyetleri, bağımsız devlet geleneklerinin zayıf oluşu, düzenli ve güçlü ordularının olmayışı gibi ortak özellikler taşımaktadır. Bu da söz konusu coğrafyada güç boşluğu doğurmuştur. ABD bu boşluğu doldurmakta meraklıdır. Bugün Kafkasya'daki gelişmeleri, tek bir cümle ile özetlemek gerekirse,

⁶⁰ “ABD Gürcistanın tarafında”, , **İA Regnum Haber Ajansı**, 13 Mayıs 2005

Kafkasya'nın giderek daha fazla Amerikan nüfuz alanı haline gelmekte olduğu söylenebilir. Bush'un Tiflis ziyareti de bunun tescili olarak görülebilir.

Bush'un Tiflis ziyaretinin ikinci yönü eski Sovyet coğrafyasında demokratikleşmeye verilen destektir. Bunu da Rusya'ya yöneltlen demokratikleşme eleştirileri ve diğler cumhuriyetleri öykündürme çerçevesinde iki açıdan ele almak mümkündür. Rus-Amerikan ilişkilerinde demokratikleşme problemi ekseninde bir gerilimin yaşandığı malumdur. Gürcistan ve Ukrayna gibi eski Sovyet cumhuriyetlerinin demokratikleşme çabaları övölürken, bu bağlamda Moskova'ya yöneltlen demokrasi eleştirileri daha koyu bir görünüme bürünmektedir. ⁶¹Yeni demokrasiler öne çıkarılırken geri planda adeta demokratik ölkelerle çevrili “demokratik olmayan Rusya” ötekisi kurgusu yapılmaktadır. Bush'un “Özgürlük Meydanı”ndaki konuşmasında da birkaç kez vurguladığı gibi diğler bölge halklarının da demokrasi çabalarının destekleneceğı gösterilmektedir. Bush'un Tiflis ziyaretinde bölgeye yönelik ve genelde demokratik gelişmeleri destekleyen mesajlar vermiştir. Onlardan en başlıcası Gürcistan halkına mesajdı: Bush, “Siz burada güllerle silahlanıp kararlılığınızın verdiği güçle toplandınız ve özgürlüğünüzü istediniz. Ve siz harekete geçtiğiniz için bugün Gürcistan hem egemen hem de özgür, ayrıca bölgenin ve dünyanın bir özgürlük feneri” dedi. Rusya'ya yakın Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık taleplerine destek vermeyen Bush, “Gürcistan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne tüm devletlerce saygı gösterilmeli” dedi. ⁶²

Bush bölge ölkelerine hitaben verdiği mesajlar da vardı: “Şimdi Kafkasya'da, Orta Asya'da ve Ortadoğı'da kalpleri aynı özgürlük heyecanıyla çarpan gençler var.

⁶¹ Kamil Ağacan “Bush'un Tiflis ziyareti”, **ASAM Günlük Küresel Derlendirme Bülteni**, 12 Mayıs, 2005

⁶² “Rock yıldızı gibi karşılandı”, **Hürriyet**, 12 Mayıs 2005

Özgürlük istiyorlar ve özgür olacaklar".⁶³ George Bush'un Gürcistan ziyaretinde verdiği mesajlar bilhassa bölgedeki ve dünyadaki demokratik olmayan rejimlere verilmiş bir mesajdı.⁶⁴

⁶³ "Devrimci" Bush: Gürcü "Devrimi"ni Övdü, **Stratejik Gündem, USAK Dergisi**, 14 Mayıs 2005

⁶⁴ Bush'un Gürcistan ziyareti sırasında Azerbaycan basınında tartışmalar yaşanmış, Bush neden Azerbaycan'a uğramadı sorusu başlıca konu olmuştur. Muhalefet bunu Aliyev hükümetine ters tokat anlamı taşıdığını iddia etmiştir.

D. ERMENİSTAN - ABD İLİŞKİLERİ

Ermenilerin ABD ile olan ilişkileri aslında XX yüzyılın başlarından başlamaktadır. Aslında Ermeniler ABD'deki ve diğer ülkelerdeki lobicilik faaliyetlerinin başlamasını 1915 yılında Osmanlılarca Ermenilere yapılmış olan Sözde Ermeni Soykırımına bağlarlar. Yani tehcir olayından sonra Ermeniler tüm dünyaya dağılmışlar ve kendi haklarını korumak için lobiciliğe başlamışlardır. Lobiciliğin ana hattını da Türkiye'nin dış politikasına her an mümkün olduğu kadar darbe indirmek oluşmuştur. ABD'deki Ermeni lobisinin tarihi uzun olsa da en etkin oldukları devir 60'lı yıllardan sonradır. Bu lobicilik faaliyetleri ABD'de yaşayan zengin Ermeni asıllı kişiler tarafından oluşturulan çeşitli kuruluşlar vasıtasıyla daha da etkili hale gelmiştir, ABD'de faaliyet gösteren Ermeni çalışmaları ve Araştırma Merkezleri çeşitli Amerikan Üniversitelerinde faaliyet göstermektedirler. Bunun dışında ABD'de bugün başta Kaliforniya'da olmak üzere Michigan, New Jersey, New York ve Nevada da ABD ve dünyanın diğer yerlerinde Ermeni çıkarları için hizmet veren vakıflar vardır. Bu kuruluşlar dışında ABD'de mevcut olan Ermeni kiliseleri de buradaki Ermeni lobisinin etkileyici kollarından biridir. Tüm bu kuruluşlar 1984 yılında Amerika Ermeni Asamblesi adıyla bir lobi kurumu kurmuşlar.⁶⁵ Bu çalışmalarıyla Ermeni lobisi zaman - zaman istediği Ermenistan'la ilgili birçok yardım kararlarının çıkarılmasında etkili olmuştur. 1995 yılında Senatör Porterin çalışmalarının sonucu

⁶⁵ "Rus Silah Mafyası Korkuttu", **Zaman**, 5 Şubat 1998.

buna örnektir. ABD'den yıllık Ermenistan'a gelişim için 30, insani yardım olarak da 85 milyon dolar yardım yapılmasını sağlamıştır devletten.⁶⁶

Ermenistan'ın Dış politikasına girmeden önce onun jeopolitik konumuna ve hangi ülkelerle sınır komşusu olmasına da bakmamız gerekir. Çünkü her ülkenin dış politikasında bu tür durumlar çok önemlidir. Ermenistan coğrafi olarak "kapalı" bir ülkedir. Hiçbir denize ve ticari merkezlere doğrudan ya da dolaylı çıkışı yok durumdadır. Ermenistan'ı eski SSCB Cumhuriyetlerine bağlayan birçok demir yolları, karayolları ve deniz yolu Azerbaycan üzerindendir. Çok az kısmı Gürcistan üzerindendir. Malum Dağlık Karabağ savaşı nedeniyle Azerbaycan kendi arazisinden Ermenistan'a giden tüm bu yolları haklı olarak kapatmıştır. Bu yüzden Ermenistan için Gürcistan büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Ermenistan'ın diğer bir komşu ve sınır ülkesi olan Türkiye de kendi sınırlarını Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'ın topraklarının Ermeni ve Rus birlikleri tarafından işgalini durdurmak ve işgal olunmuş toprakların Azerbaycan'a geri verilmesi nedeniyle kapatmıştır. Bu kapatma için Türkiye şimdiye kadar birçok Avrupa ülkeleri ve hatta ABD tarafından baskılara maruz kalmaktadır. Böyle bir durumda Ermenistan için Gürcistan'ın önemi çok büyüktür. Hem ekonomik alanda hem de siyasi alanda. Ama Ermenistan'ın Gürcistan'a toprak talebinde bulunması ve orada yaşayan Ermenilere muhtariyet verilmesi talebi Gürcistan'la bu ülke arasında ilişkileri büyük bir çıkmaza sokmuştur. Aynı zamanda Gürcistan'ın ABD yanlısı bir politika izlemesi onu Rusya'nın Güney Kafkasya'daki tek varlığı olan Ermenistan'dan uzaklaştırmıştır. Rusya Ermenistan'ın dış politikasında önemli rol oynayan bir ülkedir. İster L. T. Petrosyan isterse de R.

⁶⁶ A. Gasparian, "Dinamika Karabakskoğa Konflİkta I Rol Rossiyskoy Federasii v Ego Uregulirovanii (Dağlık Karabağ Sorununun Dinamiği ve Rusya Federasyonunun Sorunun Çözümündeki Rolü. www.ca-c.org/journal/cac061999.

Koçaryan'ın Ermenistan'ı Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtarma çabalarında başarılı olamamışlar. Ermenistan'ın diğer bir sınır komşusu İran'dır. SSCB'nin çöküşünün ardından birçok yeni devletlerin oluşması ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden biri de Güney Kafkasya'daki Azerbaycan Cumhuriyetidir. İran, sınırında Azerbaycan adını taşıyacak bir Cumhuriyetin varlığını hiçbir zaman istememiştir. Çünkü kendi sınırları içerisinde üç tane Azerbaycan Ostani (Vilayeti) ve aynı zamanda 30 milyon civarında Azerbaycan Türkü yaşamaktadır. Azerbaycan'la Ermenistan arasında Dağlık Karabağ savaşı başladıktan sonra İran Ermenistan'a gizli ve açık şekilde her zaman yardım etmiş ve bu günde bu yardımlar devam etmektedir. İran'ın Ermenistan'a yardımının nedeni birinci olarak hem Farsların hem de Ermenilerin aynı milli kökten olmasıysa ikinci nedeni Azerbaycan'ın iç problemlerden kurtulmamasını sağlamaktır. Çünkü içerisinde hiçbir problemi bulunmayan ve ekonomisi güçlü olan bir Azerbaycan İran için tehlikelidir. Bu yüzden Ermenistan İran'ın bölgede en iyi anlaşabildiği bir ülkedir.

ABD, 1991 'de bağımsızlığının hemen ardından Ermenistan'ı tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmuştur. ABD'de büyük Ermeni toplumunun bulunması nedeniyle Ermenistan ile ilişkileri diğer Güney Kafkasya ülkelerinden farklı olmuştur. Bundan başka daha Sovyetler Birliği'nin dağılmasından çok önce ABD ve Ermenistan arasında bazı ilişkiler mevcut olmuştur. Nitekim daha 1970'li yılların başlarından itibaren Ermenilerin ABD'ye göç etmelerine izin verilmiştir. XIX. Yüzyılın sonu, XX. Yüzyılın başlarından itibaren ve Sovyetler döneminde ABD'ye göç eden Ermeniler burada ciddi bir şekilde örgütlenmiştir. Bağımsızlık sonrası ABD'nin Ermenistan politikasının oluşumunda Ermeni diasporasının büyük önemi

olduğu söylenebilir. Bunu ABD-Ermenistan ilişkilerinin ilk dönemlerini incelediğimiz zaman görebiliriz.

Bağımsızlığının ilk yıllarında ABD, Azerbaycan ve Gürcistan ile diplomatik ilişkiler kurmasına rağmen, bazı konularda kendisini dışarıda tutmaya çalışmıştır. Ancak Ermenistan'ın siyasi, ekonomik ve mali sorunları ile daha yakından ilgilenmiş, Ermeni diasporasının başarılı faaliyeti sonucunda Ermenistan'a özel ilgi göstermiştir.

ABD mali ve ekonomik olarak Ermenistan ile daha sıkı bir işbirliği içinde bulunsa da askeri ve siyasi açıdan ilişkilerinde ciddi bir gelişme yaşanmamıştır ve ABD'nin Ermenistan'da askeri varlığı söz konusu değildir. Ermenistan 'Barış İçin İşbirliği' programı çerçevesinde NATO ile ilişkilerini geliştirmeye çalışsa da, güvenlik alanında Rusya ile işbirliğine daha çok önem vermektedir.

ABD'nin mali açıdan Ermenistan'ı desteklemesinin en önemli nedenlerinden biri de ABD Ermeni diasporasının Kongre ve Senato'da yaptıkları lobi faaliyetleridir. Özellikle Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan tarafından ekonomik ablukaya alındığını iddia eden Ermeni diasporası 2002 yılı başlarına kadar ABD'nin Ermenistan'a 1 milyar 200 milyon Dolar mali yardım etmesini sağlamıştır ki bu açıdan Ermenistan İsrail'den sonra ABD'den en çok yardım alan ikinci ülke olmuştur. Üç milyon nüfusa sahip Ermenistan'da kişi başına 42 dolar Amerikan yardımı düşerken bu rakam Bosna'da 34 dolara, Rusya'da 1.40 Dolara, Hindistan'da ise 0.14 Dolara kadar iniyor. ABD Yönetiminin dış yardımları azaltma eğilimine karşın bu durumdan etkilenmeyen çok az ülke arasında bulunan Ermenistan'a 2001 yılı bütçesinden de 90 milyon dolar ayrıldı. Özellikle de Mitch McConnell'in 1994 yılında ABD Senatosu Ödenekler Dış Operasyonlar Alt komitesi Başkanı seçilmesinden

sonra ABD yönetimi 1994 yılından şimdiye kadar Ermenistan'a 500 milyon doların üzerinde yardımda bulunmuştur. 1996 yılında ABD yönetimi Ermenistan'a 300 milyon dolar kredi sağlamış ama bu kredinin nereye harcandığı üzerinde durmamıştır.⁶⁷ 1998 yılında ABD'nin ettiği yardımlar sayesinde Ermenistan'da kişi başına düşen para 97 dolar olduğu halde Azerbaycan'da bu rakam 3 dolar olmuştur.⁶⁸

Ermenistan Başbakanı

A. Margaryan'ın açıklamasına göre, 1992-2001 yılları arasında ABD, Ermenistan'a teknik ve insani yardım çerçevesinde 1.400 milyon Dolar yardımda bulunmuştur.⁶⁹ Bundan başka ABD Kafkasya ülkelerine mali yardım ederken Dağlık Karabağ'ı ayrı bir birim olarak görmüş ve yardımda bulunmuştur ki bu durum Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıması hakkında görüşlerine ters düşmektedir.⁷⁰ 2003 yılında ABD Freedom Support Act programı gereğince Ermenistan'a 93 milyon 750 bin Dolar, Karabağ'a ise 25 milyon Dolar yardımda bulunmuştur.⁷¹

10 Ocak 2002'de Ermenistan'da yapılan Ermenistan Cumhuriyetinin Güncel Sorunları adlı yuvarlak masa toplantısında Ermenistan Dışişleri Bakanı Vardan Oskanyan'ın ABD'nin Ermenistan'a yerleşmesi hiçbir zaman Rusya'nın varlığı ile mukayese edilemez ve onun yerini dolduramaz şeklinde açıklama yapması, ABD-Ermenistan arasındaki ilişkileri etkilememiştir. Bu açıklamaya rağmen, Ermenistan Barış için İşbirliği programı çerçevesinde NATO ile ilişkilerine devam etmektedir. Ermenistan Savunma Bakan Yardımcısı Mikael Melkonyan NATO-Ermenistan

⁶⁷ <http://karabakhdoc.gen.az/forum/viewtopic.php?p=361&sid=ld5fc24c-4318ea44e4130831116cl0>

⁶⁸ <http://karabakhdoc.gen.az/forum/viewtopic.php?p^361&sid=ld5fc24c-4318ea44e4130831116cl0>

⁶⁹ <http://karabakh-doc.gen.az/forum/viewtopic.php?p=361&sid=ld5fc24c->

⁷⁰ Daha geniş bilgi için bkz: <http://www.azg.am/TR/20021009/-20021009-O4.shtm>

⁷¹ Daha geniş bilgi için bkz: <http://www.panarmetiian.net/news/rus/headlines/?-task=archive&day=27 &month=0t &year=2003&id=7203>

ilişkilerini değerlendirirken NATO ile işbirliği içinde olduklarını ancak, Ermenistan'ın NATO'ya üye olmak istemediğini vurgulamıştır.⁷² Ermenistan'ın bu tutumu karşısında bile ABD Ermenistan ile askeri işbirliğine devam etmekte ve özel olarak askeri yardımlarda bulunmaktadır. Ermenistan'ın ABD'den aldığı mali yardımlara rağmen, devlet yetkililerinin bu tür açıklamalarda bulunması özellikle güvenlik ve askeri ilişkiler açısından Rusya'ya olan bağımlılığının bir göstergesidir. 18-19 Mayıs 1999'da Erivan'da düzenlenen 'Rusya-Ermenistan-İran: Uygarlık Diyalogu' adlı konferansta konuşma yapan Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaksuryun Partisi) Merkez Yönetim Kurulu Başkanı ve Devlet Başkanı Koçaryan'ın Danışmanı görevinde bulunan Vahan Ovannisyan Ermenilerin son 300 yıllık tarihinde Rusya'nın büyük rol oynadığını ve Ermenistan'ın bağımsızlığının garantörü olduğunu ifade etmiştir.⁷³ Ovannisyan'ın bu görüşü 8 Ekim 2002'de Moskova'da düzenlenen 'Yüzyılın Kavşağında Dünya Ermenileri ve Uluslararası İlişkilerin Güncel Sorunları' adlı konferansta konuşma yapan Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un görüşleri ile uyumaktadır. İvanov görüşlerini, "...Rusya Kafkasya devletidir ve bu bölgede doğal çıkarları vardır. Rusya'nın Kafkasya politikası tarihi, ekonomik, siyasi, dini ve kültürel ilişkilerin sürekliliğine dayanmaktadır. Bizim başlıca amacımız bu bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamaktır. Bizim bölgedeki varlığımız istikrarın sağlanması için yeterlidir. Bu konu bugün de bizim için güncelliğini korumaktadır. Ermenistan Kafkasya ülkeleri arasında Rusya için özel öneme sahiptir. İki ülke arasındaki ilişkiler dostluk ve işbirliği prensibine, karşılıklı

⁷² L. Grigoryan, "Armeniya ne Sobiraetsa Vstupat v NATO", Daha geniş bilgi İçin bkz: <http://www.panarmenian.net/news/rus/headlines/?task=archive&day=13&month=11&year=2002&id=6731>

⁷³ S. Petrosyan, "Rossiya - Armeniya - İran: Dialog Tsivilizatsii", Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. http://www.ca-c.org/journal/cac05_1999/st_05_spetros-jan.shtml

anlaşmaya, milli çıkarların örtüşmesine ve tarihi geleneklere dayanmaktadır.⁷⁴ şeklinde ifade etmiştir.

Ermenistan'da Rusya'nın askeri ve siyasi varlığının büyük bir ölçüde devam etmesi üzerine ABD, Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınır kapısının açılması için zaman zaman Türkiye'ye karşı baskı uygulamıştır. ABD, Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Ermenistan'ın bu ülke üzerinden Batıya açılması üzerine Rusya'nın siyasi ve askeri etkinliğinin zayıflayacağını düşünmektedir. Bu konuda önemli olan konulardan biri de ABD'nin tek taraflı olarak Türkiye'ye baskı uygulamasıdır. Sınır kapılarının açılmasını isteyen ve Rusya'nın Ermenistan'daki askeri ve siyasi etkililiğinin zayıflamasına çalışan ABD sözde soykırım propagandasını durdurmak için Ermenistan'ı uyarmamıştır. Ancak sadece sınır kapılarının açılması Ermenistan-Rusya askeri ve siyasi ilişkilerini zayıflatmayacaktır. Bunun da birkaç nedeni vardır: Her şeyden önce Rusya, Ermenistan yönetiminin iç işlerine karışmamakta, ülkedeki baskıcı rejimi eleştirmemekte, insan hakları, basın yayın özgürlüğünü sorgulamamıştır. Dağlık Karabağ Savaşı'nda Ermenistan'ı her zaman askeri ve siyasi açıdan desteklemiştir. Rusya'da yaşayan yaklaşık 2 milyon Ermeni'nin Rusya ile ilişkilerin bozulması sonucunda ana vatanlarına geri dönmeleri Ermenistan'ın iç politikasında ciddi sorunların yaşanmasına neden olacaktır (ABD'de yaşayan yaklaşık 1 milyon Ermeni'nin her hangi bir nedenle ABD hükümetinin geri göndermesi söz konusu değildir).

⁷⁴ Vstuplenie Ministra inostrannih Del Rossii İ. S. İvanova Zaklyuçitelnom Plenarnom Zasedanii Mejdunarodny Konferantsii 'Arnyane na Rubeje Vekov i Aktualnie problemi Mejdunarodnih OtnoşeniP, Daha geniş bilgi bkz: <http://www-In.mid.ru/ns-sng.nsf/6bc38aceada6e44b432569e7004-19ef5/432569d800-022146643256c4d00326374?OpenDocument>

Bağımsızlığının ilk yıllarından bugüne kadar Ermenistan Rusya ve ABD arasında denge politikasını izlemeye çalışmış, hem Rusya'nın askeri ve siyasi desteğinin hem de ABD'nin mali yardımlarının devam etmesini sağlayabilmiştir.

Ancak Ermenistan ile askeri ve siyasi ilişkilerinin üst düzeyde olmasına rağmen, Rusya Kafkasya'daki etkinliğini daha fazla sürdürme imkanına sahip değildir. Çünkü, ABD bölgedeki enerji kaynaklarının ve ulaştırma hatlarının tamamının kontrolünü eline geçirmiş ve bölgeye Rusya'dan daha çok sermaye yatırmıştır. Bu nedenle de bölgenin güvenliğinin sağlanmasında kendisini sorumlu görmektedir.

II BÖLÜM

ABD'NİN BÖLGEDEKİ PETROL POLİTİKASI

A. Hazarın Statüsüne Yönelik ABD Politikası

1991 Yılında Sovyetler birliğinin resmen dağılmasının ardından Rus ve Fars olmayan üç yeni Türk Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. Bununla da Hazar'ın kıyısındaki devletlerin sayısı ikiden beşe yükseldi. Ama Hazar Denizinin petrol ve doğal gazla zengin olması onun hukuki statüsünün çözülmesinde büyük bir engel olmuştur.

Uzmanlar günümüzde Hazar havzasının 275 trilyon metreküp doğal gaz ve 150 milyar varil petrol içerisinde olduğunu söylemektedirler. Bu yüzden Hazar Deniz'i büyük ülkelerin çekişme odağı olmuştur. Onlar Hazar'ın göl mü yoksa deniz mi sorusuna cevap arıyorlar. Hazar'la ilgili ilk anlaşma 10 Şubat 1828 yılında Çar Rusya'sıyla İran arasında imzalanmıştır. Anlaşma tarihe Türkmençay anlaşması adı altında girmiştir. Bu anlaşma aynı zamanda Azerbaycan'ı resmen ikiye bölerek İran ve Rusya egemenliğine sokmuştur. Anlaşmanın 4. maddesine göre Hazarda askeri birlik bulundurma yalnız Rusya'ya aittir. Ama Çarlık Rusya'sının ardından kurulan Rus-Bolşevik hükümeti 26 Şubat 1921'de İran'la Hazar Deniziyle ilgili yeni bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma gereğince tüm Sovyet ve İran gemileri Hazar üzerinde serbest dolaşma hakkı kazanmıştır.

Hazar üzerinde imzalanmış anlaşmalar bununla sınırlı kalmamış 27 Ağustos 1935 yılında imzalanan anlaşmayla seyrüsefer özgürlükler tekrarlanmış ve 10 millik balıkçılık bölgesi kurulmuş bu anlaşmanın tekrarı 25 Mart 1940 Yılında yeniden imzalanan bir anlaşmayla devam etmiştir.⁷⁵

Sovyetlerin dağılmasıyla Rusya Hazar'ın uluslararası göl olarak nitelendirmiş ve gölün statüsünü kıyıdaş ülkelerin kendisinin kararlaştırmasını ireli sürmüştür. Böylece Hazar bir göl mü ve ya deniz mi tartışmaları ortaya çıkmıştır. Eğer Hazar deniz olarak kabul edilirse o zaman 1982 yılında kabul edilmiş BM deniz Hukuku sözleşmesine göre her kıyıdaş devletin kara suları kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinin olması gerekmektedir.⁷⁶

Hazar'ın doğal kaynaklarının büyük kısmı Azerbaycan'la Kazakistan sınırında bulunmaktadır. Bu yüzden her iki ülkenin kendi ekonomilerini yeniden inşa etmeyi ve içerideki istikrarı sağlamak için yatırıma ihtiyaçları vardır. İran'ın da kendi sınırlarına yakın yerlerde büyük rezervlere sahip olduğu söyleniyor ama bunlar Hazarın derin kısmındadır ve bunları çıkarmak şimdilik çok pahalı ve zor. Yukarıda söylediğimiz gibi Hazar deniz statüsü alırsa bundan en karlı çıkacak ülke Azerbaycan olacaktır. Rusya'ysa önceleri ireli sürdüğü iddiaları kendisine destek bulamayınca sonradan Hazar'ın deniz olarak kabul edilmesini ve tüm gelirlerin toplanarak kıyıdaş ülkeler arasında beraberce paylaşılmasını savunmuştur.⁷⁷

⁷⁵ M.P. Croissant, C.M, Croissant, “Hazar Denizi Statüsü Sorunu: İçeriği ve yansımaları”, **TİKA Yayınları, Avrasya Etütleri**, C.3, S.4, Kış 1997,s.27-28

⁷⁶ S. Çolakoğlu, “ Uluslar arası Hukukta Hazar'ın Statüsü Sorunu”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Ocak- Aralık 1998, C.53, NO-1-4, s. 108

⁷⁷ M. Eziz, “ Hazar Kendisi Boyda Bir Oyundur”, **Zaman (Azerbaycan)**, Bakü,11-12 Ocak

İran'sa Hazar'ın 12 mil prensibini savunmaktadır. İran'dan farklı olarak Rusya 1998 yılında Hazar'la ilgili tutumunu değiştirmiş ve deniz tabanının eşit uzaklık ilkesine göre bölünmesini ve su kitlesinin ortak kullanılmasını önermiştir. Hazar'ın deniz olduğunu savunan Azerbaycan'sa bölgede Rusya ve İran'ın çabalarının karşısını alma rolünü üstlenmiş ve Rusya'nın önerdiği 45 millik kara su önerisini reddetmiştir. Çünkü Azerbaycan'ın doğal kaynakları bu 45 millik arazinin içerisinde. Azerbaycan Hazar'a 1982 Yılında kabul edilmiş BM DHS'nin uygulanmasını istemektedir. Kazakistan'da Hazar'ın statüsü konusunda Azerbaycan'ın bu tezini savunmaktadır. Kazakistan 1997 yılında Hazar Denizi statüsüyle ilgili yeni bir öneri verdi. Bu öneriye göre Hazar'ın yüzeyi deniz olabilir ancak tabanı göl yatağıdır. Bu öneriye ilk tepki Rusya'dan geldi. Hazar'ın statüsü konusunda görüşlerinin ne olduğu belli olmayan ülkeyse Türkmenistan'dır. İlk önceleri Hazar'ın statüsüyle ilgili Azerbaycan ve Kazakistan'ın tezini savunan Türkmenistan sonralar bu tutumunda vazgeçmiş, Rusya ve İran'ın ileri sürdüğü tezleri savunmuştur. Ama Türkmenistan bu tutumuna da sadık olmamıştır. Türkmenbaşı Rusya ve İran'ın önerdiği 45 millik bölünme tezine olumlu yaklaşmış ve sonralar bu düşüncesinden de vazgeçmiştir. Türkmenistan'ın Azerbaycan'la anlaşamadığı diğer bir konuysa Hazar'da bulunan petrol yataklarının statüsüyle ilgilidir. Bu yataklar içerisinde en çok tartışma yaratan yataksa Kepez yatağıdır. Bu yatak 1959 yılında Azerbaycanlı jeofizikçiler tarafından bulunmuştur.⁷⁸ Azerbaycan'ın bu yatağı işletmesi 1988 yılından başlamıştır. 1997 yılında Türkmenistan bakanlar kurulu Hazar'ın Türkmenistan'a ait yataklarının işletilmesi hakkında uluslararası ihale açtı. Bu ihaleye Kepez yatağının da katılması ve

⁷⁸ Z. Veliyev, "Hazarda Petrol Arayışları", Kanun Yayın evi, Bakü, 2003, s. 15

Türkmenistan'ın bu yatağın kendisine ait olduğunu iddia etmesi taraflar arasında anlaşmazlığa neden oldu.

İran da Hazar'ın statüsü konusunda Rusya ve Türkmenistan'ın tezini savunmaktadır. 1998 yılında Rusya ve Kazakistan'ın Hazar'ın kuzeyini beraberce işletilmesi yolunda anlaşma imzalaması İran'ın büyük tepkisine neden olmuştur. Bu anlaşmaya karşı İran ve Türkmenistan çok sert tepki göstermişler. Bundan sonra İran'la Rusya arasında tek anlaşılan konu Hazar'ın dibinden boru hatlarının çekilmesine karşı ittifak oluşturmak olmuştur. İran aynı zamanda hiçbir kıyıdaş devletin olumlu bakmadığı bir tezi günümüze kadar da savunmaktadır. Bu teze göre Hazar 5 devlet arasında yüzde 20 oranla beraberce bölünmelidir İran ve Rusya'nın asıl amaçlarının Amerika'nın petrol şirketleri vasıtasıyla bölgede güçlenmesinin engellemede ve bu bölgeyi kendi nüfuz alanında tutmaktan başka bir şey değildir. Hiçbir siyasi yolla bu amacına ulaşamayan İran bölgede kendi etkinliğini göstermek amacıyla askeri hava güçlerinden yararlanmaya çalışmıştır. 2001 yılının Temmuz ayında İran savaş uçakları Azerbaycan'ın hava sınırını bozmuş, birkaç gün buna devam etmişlerdir. Bu olay tüm komşu devletler hatta İran'ın müttefiki sayılan Rusya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Amerikan şirketlerinin güvenliğini sağlamak için Amerika ve Türkiye tarafından İran'a sert tepkiler gelmiştir. Türkiye daha ileri giderek İran'a sert tepkisi dışında kendi savaş gösteri uçaklarını Bakü'ye getirerek bir gösteride bulundu. İran'ın bu tutumuna karşı İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri Aliyev'e bir mektup yazarak ülkelerinin yapmış olduğu bu harekette Azerbaycan'ın yanında olduklarını belirtmişler. Ama İran verilen tepkileri önemsiz saymış ve hareketlerine devam etmiştir. Olayların bu tür gelişiminin ardından ABD ikinci kez İran'a bu tür hareketlerine son vermesi için bir uyarıda

bulunmuştur. İran'ın bu tutumundan sonra Rusya İran'la olan ortak hareket etme düşüncesinden vazgeçmiş ve Putin Hazar'ın statüsüyle ilgili İran'ın istekleri bizim genel isteklerimiz dışındadır açıklamasını yapmıştır.⁷⁹

ABD bölgeden uzaklığına rağmen bu bölgede etkili olmaya çalışmıştır. ABD'nin bölgedeki enerji sorununa yönelik politikası uzun vadeli ekonomik, stratejik hedefler üzerine kurulmuştur. Hazar'ın statüsü konusunda ABD bölge devletlerinden her zaman Azerbaycan'ın arkasında olmuştur. Çünkü Hazar'ın sektörel olarak Azerbaycan'ın istediği tarzda bölünmesi ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla uzlaşmaktadır.

Hazar'ın statüsü tartışmasında ABD, başlangıçta bu sorunu kıyıdaş devletlerin karar vereceği bir konu olduğunu belirttiyse de, zaman içerisinde bu tutumunu değiştirdi. Bunda, RF'nin 12 Kasım 1996'da yaptığı teklif etkili olmuştur. Her bir ülke için 45 millik münhasır off-shore ekonomik tanınmasını ortaya atan RF ayrıca, 45 millik limitin ötesindeki rezervler üzerinde ulusal yetkiyi tek tek ülke temelinde tartışmaya istekli olduğunu; diğer bütün rezervlerin kıyıdaş devletlerin şirketleri aracılığıyla “ortak mülkiyet” altında olabileceğini açıklamıştı. ABD, bu teklife cevabını BDT Özel Büyükelçisi James Collins'in Aliyev'e gönderdiği ABD'nin “Hazar Denizi'nin sektörlerle bölünmesi fikrini savunduğu” mesajıyla verdi.⁸⁰ Böylece, 1994'te bölgeyi ilgi alanı ilan eden ABD, bölgede RF'nin ve İran'ın etkinliğini arttıracak ortak sahiplik yaklaşımına karşı olduğunu açıkladı

⁷⁹ 525. Gazete, 3 Ağustos 2001.

⁸⁰ www.orduworld.compuserve.com/homepages/usazerb/casp.htm

Resmi Washington Azerbaycan'a en büyük desteğini Rusya'nın ileri sürdüğü 45 millik anlaşma planını geri çevirdikten sonra vermiştir. ABD'nin Azerbaycan'a verdiği ikinci en büyük destek İran uçaklarının Azerbaycan Hava Sınırlarını ihlal ettikten sonra olmuştur. Böylece ABD bu bölgede ona yardımcı olabilme gücüne sahip Türkiye'yi de yanına alarak bu bölgede İran ve Rusya'nın etkisini azaltmaya çalışmıştır.⁸¹ ABD'nin bölgedeki hedefleri ve Azerbaycan'ın hedefleri arasında paralelliğin varlığı, Azerbaycan için önemli bir avantaj olmuştur. ABD'nin bu bölgede yayılma politikasını eski Amerikan yöneticilerinden biri H.Kissenger'in diliyle söylesek daha iyi olur. "Bizim hedeflerimiz her şeyden önce sağlam bir dış politika ile uzun vadeli çıkarlarımızı desteklemektir. Bu politika ne kadar çok bizim ve başkalarının çıkarlarını realist bir tarzda değerlendirilmesi üzerine dayanırsa, dünyadaki rolümüz de o kadar etkili olur. Dünya ile ilgilenmemizin nedeni yükümlülüklerimizin olması değil, dünya ile ilgilenmemizden dolayı yükümlülüklerimiz vardır. Çıkarımız yükümlülüklerimize şekil vermiştir. Yükümlülüklerimiz çıkarlarımıza değil.

⁸¹ H.Kissenger, "**Diplomasi**", Türkiye İş Bankası Yayınları, çev. İbrahim H. Kurt, Ankara, 1998, s.675

B. ABD'nin Bölgedeki Petrol Boru Hatları Politikası

ABD için Hazar havzası, petrol temin etme seçeneklerini çoğaltmak ve Barsa Körfezi'ne bağımlılıktan kurtulmak : kısaca, Clinton'un sözleriyle "ülkelerin enerji ürünleri donanımını çeşitli yollardan sağlamak" açısından önemlidir.⁸² Dolayısıyla ABD, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılmasında ve taşınmasında belirleyici olmak istemektedir. Ayrıca, bölgedeki enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara ulaştıracak boru hatlarının bölgede ekonomi, stratejik etkinlik kurmanın önemli bir aracı olması, ABD için bu hatların hangi ülkelerden geçeceği sorununun önemini arttırmaktaydı. Bu nedenle ABD, bölgedeki iki temel rakibi; İran ve RF'yi eleyerek enerji kaynaklarının üretimini ve ulaşımını kontrol etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda , ABD "serseri devlet" olarak algıladığı İran'ı enerji konusunda devre dışı bırakmak için 1995'te İran Dış Petrol Yaptırımları Yasası ve 1996'da İran –Libya Yaptırım Yasası'nı çıkartarak, Amerikan petrol şirketlerinin İran'ı içeren herhangi bir projeye katılmalarını yasakladı. Ayrıca, bölgenin RF'den bağısızlaşmasını isteyen ABD, bu amaçla "çok sayıda boru hatları" politikasını izledi. Bölgede petrolünün birden fazla hatla taşınmasıyla Rus tekelinin kırılmasını hedefleyen ABD, erken üretim petrolü için Bakü- Novorossiysk'in yanı sıra Bakü-Supsa'yı ikinci hat olarak benimsedi. Ayrıca ABD'nin ana ihraç boru hattında RF ve İran'ı devre dışı bırakmak istemesi, ABD için bölgede Türkiye'nin önemini arttırıyordu. Bu nedenle, ABD Güney Kafkasya'ya yerleşmek ve bölgede etkinliğini arttırmak için Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç duydu. Dolayısıyla, bölgeye yönelik politikasını kısa vadeli şirket

⁸² Aliyev, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, s. 46

karları üzerine kurmayan ABD, diğer alternatif güzergahlara göre daha uzun olan Bakü-Tiflis-Ceyhan hattını desteklemiştir.⁸³

Hazar bölgesindeki anlaşmalardan büyük pay sahibi olan ABD bu kaynakların dünya pazarına çıkartılması için kendine en uygun olan taşıma yoluna ihtiyacı vardı. Bu yol öyle bi yol olmalıydı ki Azerbaycan`la komşu olan Rusya`nın etkisinde çok az bulunsun veya hiç bulunmasın. Ama Güney ve Kuzey Kafkasya`daki etnik çatışmalar bu projenin coğrafi yolunun nerden geçeceğini net olarak ortaya koymamıştır. Kuzeydeki Çeçen-Rus savaşı nedeniyle Güney`den geçmesi ve İran Körfezine çıkarılması planlanan boru hattı projesi ABD`nin İran`la olan soğuk ilişkileri nedeniyle ertelenmiştir. Diğer bir yol olan Ermenistan üzerinden Türkiye`ye ulaştırılması öngörülen projeyse Azerbaycan tarafından kabul edilmedi. Böyle bir durumda Azerbaycan ve Türkiye arkalarına ABD desteğini de alarak taşınması gereken bu petrolün Gürcistan üzerinden geçmekle Türkiye limanlarına ulaşmasını öneren Bakü-Tiflis-Ceyhan projesini Konsorsiuma katılan şirketlere önerdiler. Bu projeye ilk sert tepki Rusya`dan geldi. Rusya bu projenin oluşmasına ihtiyaç olmadığını ve taşınacak petrolün Bakü-Novorossiysk hattıyla taşınmasını önerdi. Ama bu ABD başta olmakla Türkiye ve Azerbaycan tarafından kabul edilmedi. BTC hattının uzun ve pahalı olması nedeniyle bazı şirketler tarafından da olumlu karşılanmadı. Hattın toplam maliyetiye 4,8 milyar dolardır. Hattın uzunluğu km. dir bunun 1037km. Türkiye`nin , 468 km. Azerbaycan`ın 225 km. Gürcistan`ın arazisinden geçiyor. Hattın ilk ortaya çıkma projesi 1992 yılında olmuştur. Bu hat yalnızca Azerbaycan petrollerini değil gelecekte Kazakistan petrolünü de taşımak gücüne sahiptir. Hat başlangıcını Bakü'nün Sangaçal terminalinden götürüyor ve

⁸³ Fouskas, **Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya**, s. 40

Gürcistan üzerinden geçerek Ceyhan limanında son buluyor. Ama bu hattın oluşması o kadar da kolay olmamıştır. Çünkü BTC hattı Hazar kaynaklarını dünya pazarlarına taşıyacak tek proje olmayacak. Bu hattın ardında yeni projelerin de oluşması ortaya çıkmış ve Bakü –Tiflis –Erzurum doğal gaz boru hattı projesi de hayata geçirilmiştir. Tüm bunlarsa Kafkasya ve Orta Asya’da Sovyetler’in çöküşünün ardından ortaya çıkmış Rusya-Türkiye rekabetini hızlandırmaktadır. Rusya bu bölgedeki doğal kaynakların Türkiye vasıtasıyla dünya pazarlarına çıkarılmasına izin vermemeye çalışıyor bu işde Rusya’nın aldığı en büyük destek AB üyelerindendir. AB üyesi ülkelerin Rusya’ya verdiği bu desteğin esas nedeni gelecekte kendi ülkelerinin enerji kaynaklarının Türkiye’nin elinde bulunmasından korkmalarıdır. Türkiye ise ABD’nin de bu yönde desteğini arkasına alarak BTC ve diğer hatların kendi toprakları üzerinden geçmesine çaba gösteriyordu.Çünkü bu hatları kendi ülkesinden geçirmekle Türkiye ilk olarak kendi petrol ve doğal gaz ihtiyaçlarını giderecekti. Hatların Türkiye’den geçmesinin diğer önemiye Türkiye’nin Ortadoğu, Avrupa ve Kafkaslarda bir enerji hatlarını bulunduran ülke konumuna gelmesidir.

19 Ekim 2000’de Türkiye’de BTC boru hattı nihaiyi anlaşması imzalandı.2004’te faaliyete girmesi planlanan boru hattı projesi , finansman giderleri ve içini dolduracak ham petrol hariç, 2,4 milyara mal olmuştur. Bu hattın onaylanmasını istemeyen ülkeler yalnızca İran ve Rusya değil aynı zamanda Ermenistan ve ABD’deki Ermeni lobisidir. ABD’deki Ermeni lobisi daha ireli giderek bu hattın Gürcistan’dan geçmesini önlemeye ve hattın Ermenistan’dan geçmesini sağlamak amacıyla ABD yönetimine baskılarını artırmış ve çeşitli medya ve basınlarda bu hatla ilgili yalan haberler yaymıştır. The NEW York Times gazetesinde 11 Ekim 1998 tarihinde yazılmış bir makalede Amerika’nın BTC boru

hattı projesinden vaz geçtiği ve ana petrollerin Bakü-Supsa boru hattından taşınacağına ilişkin bir haber yayımlamıştır. Bunun ardından Başkan Bill Clinton'un Hazar havzası enerji politikaları özel danışmanı Richard Morningstar AİOC'un Bakü Supsa hattını tercih etmesini söz konusu olmadığını ve BTC'den başka alternatif hattın olmadığını ifade etmiştir.

Hazar denizinde bulunan Şahdeniz yatağının işletilmesi hakkında anlaşma imzalandıktan sonra bu yatakta büyük ölçüde doğal gazın olması ortaya çıkmıştır. Azerbaycan'da ilk kez böyle bir doğal gaz yatağının bulunması ve bulunan doğal gazın dünya piyasalarına çıkarılması için boru hattının olmaması yeni bir boru hattı projesinin ortaya çıkmasına neden oldu. İlk belirlemelere göre Şahdeniz yatağında 700 milyar metreküp gaz bulunmaktadır. Komşusunda bu kadar doğal gaz bulunduğunu gören Türkiye diğer ülkelerden aldığı bazı doğal gaz anlaşmalarını askıya alarak onlardan daha ucuza mal olacak Azerbaycan gazını almak için Azerbaycan'la bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre Şahdeniz yatağındaki gaz Bakü-Tiflis-Erzurum hattıyla Türkiye'ye taşınacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyaçları dışında kalan gazın da Yunanistan'a bu hat vasıtasıyla ulaştırılması da kararlaştırıldı. Bu projeye en büyük destek ABD ve Gürcistan'dan geldi. 2001 yılının Mart ayında Azerbaycan Başkan'ı H.Aliyev'in Türkiye'yi ziyareti sırasında Ankara'da Azerbaycan ve Türkiye arasında doğalgaz ihracatına ilişkin bir anlaşma imzalandı. Anlaşma gereğince 2004 yılından itibaren Türkiye'ye Şahdeniz yatağından çıkarılacak 2 milyar metreküp halinde, 2005'te 3 milyar metreküp 2006'da 5 milyar metreküp ve 2007-2008 yıllarında 6,6 milyar metreküp olmak üzere toplam 5 yıl içerisinde 23, 2 milyar metreküp doğalgaz ihracı planlaştırılmıştır.

BTC boru hattının maliyeti 4 milyar dolardır.. Boru hattına ilk petrol 25.05.2005 tarihinde yüklenmiştir. Ve Ceyhan limanına 28.05.2006`da ulaşmıştır. Bu güne kadar BTC boru hattından 13 mln tondan çok petrol taşınmıştır.

BTC boru hattındaki yüzdeler:

BP-İngiltere

SOCAR-Azerbaycan

UNOCAL-ABD

STATOİL-Norveç

TPAO-Türkiye

ENİ-İtalya

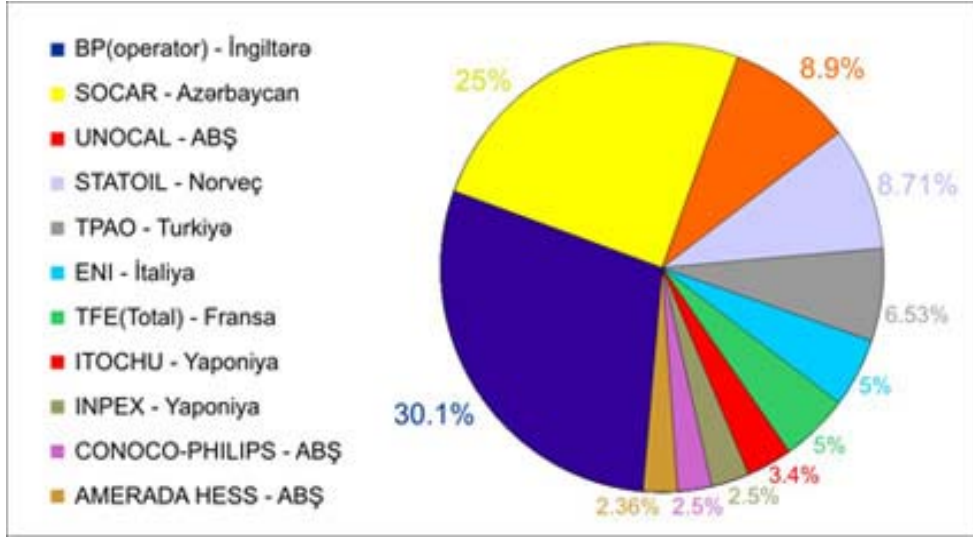
TFE(Total)-Fransa

İTOCHU-Japonya

İNPEX-Japonya

CONOCO-PHİLİPS-ABD

AMERADA HESS-ABD

Azeri-Çırag-Güneşli platformundaki yüzdeler:

BP-İngiltere

SOCAR-Azerbaycan

CHEVRON-ABD

STATOİL-Norveç

TPAO-Türkiye

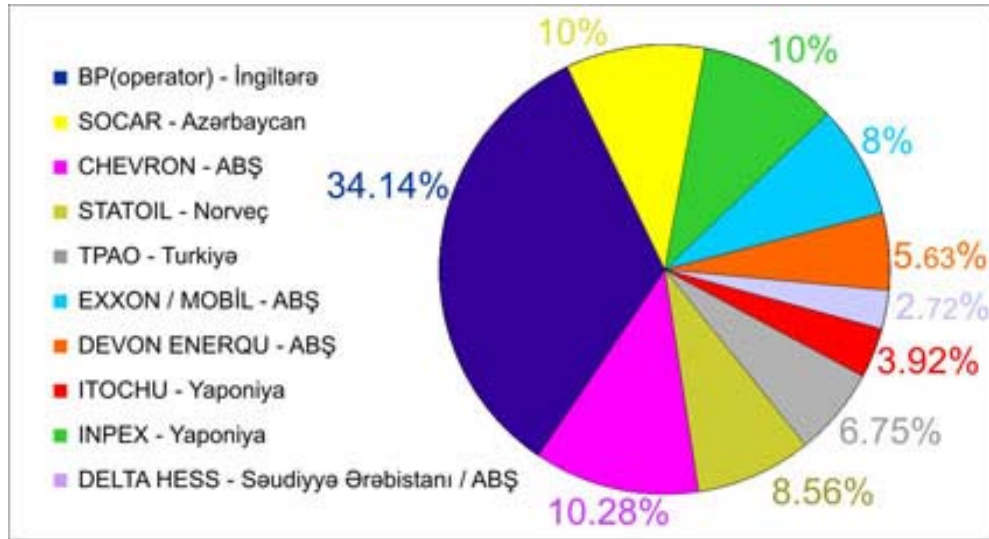
EXXON MOBİL-ABD

DEVON ENERGU-ABD

İTOCHU-Japonya

İNPEX-Japonya

DELTA HESS-Sudii Arabistan, ABD

Bu güne kadar AÇG'dan 74 mln ton petrol ve 16 milyar metreküpten çok gaz çıkarılmıştır. 2010 yılı için AÇG'dan 58 milyon ton petrol ve 15 milyar metreküp gaz çıkartılması planlaştırılıyor.

Bakü-Tiflis-Erzurum gaz boru hattı Azerbaycan gazını yine Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya çıkaracak. Bu boru hattı Şahdeniz'den alınacak qazın ihracı için yapılmıştır. Hattın uzunluğu 970 kilometredir. Yıllık verimliliği 30 milyar metreküp gazdır. Boru hattı 2004 yılında yapılmaya başlamış ve 2006 sonunda inşası

bitmiştir. Bu boru hattıyla 15 yıl içinde Türkiye'ye 91 milyar metreküp gaz verilmesi planlaştırılıyor. Bu boru hattıyla Güney Avrupa ülkelerine de gaz ihracı planlaştırılıyor. Kazakistan da bu boru hattıyla kendi gazını ihraç etmek düşüncesindedir. 13.03.2007 tarihinde ilk gaz bu boru hattına vurulmuştur.

Şahdeniz dünyanın en çok gaz rezervlerinden biridir. Arazisi 859,8 km²'dir. Bu layihayı gerçekleştirmek için 4,5 milyar dolar harçlanmıştır. Bu güne kadar Şahdenizden 280 milyon metreküp gaz ihraç edilmiştir.

Şahdeniz yatağındaki yüzdeler:

BP-İngiltere

STATOIL-Norveç

SOCAR-Azerbaycan

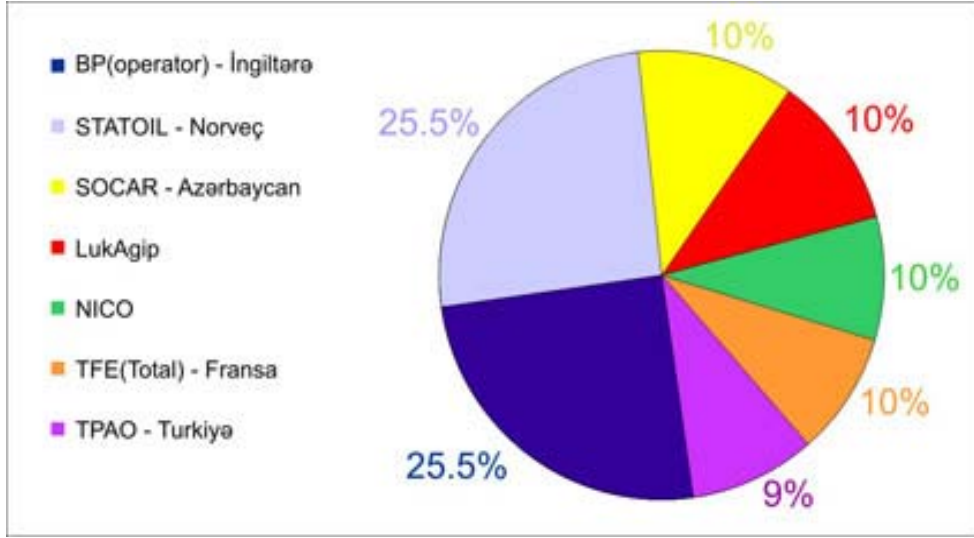
LUKAGIP- Rusya,İtalya

NICO-İran

TFE(TOTAL)-Fransa

TPAO-Türkiye⁸⁴

⁸⁴ <http://socar.az/btc-az.html> 20.04.2008

III BÖLÜM

ABD’NİN BÖLGEDEKİ İ SORUNLARA YÖNELİK TUTUMU

A. Dağlık Karabağ Sorunu

SSCB dağıldıktan sonra yeni yaranmış devletlerin bazılarında arazi bütünlüyü sorunu ortaya çıkmaya başladı. SSCB’nin politikalarından biri de devletlerin içinde zorla yarın istediği gibi kullanabileceği özerk bölgelerin yaratılmasıydı. Bu politika SSCB dağıldıktan sonra Rusya için eski Sovyetler Birliği devletlerinin bazılarının iç işlerine karışmasına zemin oluşturdu. Maalesef Azerbaycan devleti de bu politikanın getirdiği zorluklarla yüz yüze kalmış oldu. Azerbaycan topraklarında yer almakla beraber SSCB zamanında zorla göç ettirilmiş Ermenilerin çoğunlukta olduğu bir bölge olan Dağlık Karabağ odaklı sorun 1980’lerin sonlarına yakın gündeme gelmeye başladı.⁸⁵ 20 Şubat 1988’de Dağlık Karabağ özerk bölgesi Sovyetinin, Azerbaycan SSC’den ayrılıp Ermenistan SSC’ye birleşmek isteğini Azerbaycan, Ermenistan, ve SSCB Sovyetlerine bildirmesi ve Azerbaycan’ın bunu redd etmesinin ardından gösteriler ve şiddet olayları bir birini izlemeye başladı. Sorunun daha da büyümesine 15 Haziran 1988’de Ermenistan Yüksek Sovyeti’nin Karabğın Ermenistan’a bağlanması yönünde karar alması sebep olmuştur. Bu süreç

⁸⁵ A.Dugin, “Jeopolitiğin Temeli”, Atkogeya Merkez, Moskova, 1999,s.20

Azerbaycan`da Azerbaycan Halk Cephesi`nin (AHC) nin yaranmasını oluşturan bir süreç olmuştur. 1 Aralık 1989`da Ermenistan Parlamentosunun Dağlık Karbağ`ın Ermenistan`a birleştiğini ilan etmesiyle taraflar arasındaki gerginlik tırmandı.⁸⁶

1990 yılında belki de SSCB`nin dağılmasını daha da yaklaştıran bir olay oldu. Azerbaycan`da artık Azeri Ermeni atışmaları başlamıştır. Halk artık SSCB`ni dışlayan mitingler yapıyordu. 19 Ocak`tan 20`ne geçen gece gya halk üzerinde yetkiyi yitirmek kuşkusuyla Sovyet ordusunun Bakü`ye girmesine Moskova tarafından yetki verildi. 130 silahsız kişinin şehit odluğu bu kanlı gece Azerbaycan`da SSCB`ye karşı olan bu nefreti daha da attırmış oldu.

3 Eylül 1991`de Ermeniler Dağlık Karbağ`ı “cumhuriyet” olarak ilen ettiler. 26 Kasım 1991`de Azerbaycan Yüksek Sovyeti Dağlık Karbağ`ın özerklik statüsüne son verdi. “Dağlık Karbağ cumhuriyetindeki” Ermeniler buna karşın 8 Aralık`ta yaptıkları “referandumla” “bağımsızlık”kararını aldılar.

1992`de AHC`nin BDT`yi onaylamaması ve yabancı askerlerin Azerbaycan topraklarından çıkarılması yönünde aldığı karar Rusya`yı kışkırtmış oldu. Azerbaycan`dan çıkarılmış olan Rus askerleri Ermenistan`da yerleştirildi. Azerbaycan`ın savaşı kaybetmesinin en büyük sebebi de kendi topraklarından çıkarılmış olan Rus askerleri ve silahlarıydı. Sonuçta 1994`te Bişkek`te imzalanan ateşkese kadar Azerbaycan`ın Dağlık Karbağ da dahil olmakla %20 toprakları Ermenistan(Rusya) silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilmiş oldu. Savaş sonunda tarihi Azerbaycan topraklarından(şimdiki Ermenistan ve Dağlık Karabağ) 1 milyona

⁸⁶ N. Motfeev“Avrupa ve Rusya Güney Doğrultusundaki Problemler”,ROSSPEN, Moskova, 1999,s.105

yakın Azeri Türkleri etnik temizleme sonucunda göçmen halinde yaşamaya mecbur kalmışlar. Bu insan hakları ihlali halen devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Ermeni işgalleri nedeniyle almış olduğu 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarla, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı, Ermenistan'ın sorunda taraf olduğu ve işgal edilen toprakların hemen ve şartsız olarak terk edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁷

30 Ocak 1992'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilat'ına (AGİT) üye olan iki devlet Azerbaycan ve Ermenistan'ın üyeliklerinin hemen sonrasında aralarındaki sorunları çözmek için AGİT temsilcileri bölgeye gönderilmiş, durum tespiti yapılmış ve 27-28 Şubat 1992'de Prag'da yapılan toplantıda Karabağ'ın Azerbaycan'a ait oldu kabul edilmiştir. AGİT'e üye ülke Dışişleri Bakanları'nın 23-24 Mart 1992'de Helsinki'de yapmış oldukları toplantıda Karabağ konusu müzakere edilmiş Minsk'te barış konferansının toplanmasına karar verilmiş ancak barış gerçekleşmemiştir. 9-11 Eylül 1993'teki AGİT Minsk Grubu'nun Moskova'daki toplantısından her hangi bir sonuç çıkmamıştır. Söz konusu toplantıda Azerbaycan, Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak kabul etmeye zorlanmıştır.⁸⁸

1994 yılında, Azerbaycan ile Ermenistan arasında her ne kadar bir ateşkes anlaşması imzalanmışsa da Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali hadisesi nihai bir sonuca ulaşamamıştır.

⁸⁷ UN Security Council Resolution, 30 April, 29 July, 14 October, 12 November, 1993.

⁸⁸ Hatem Cabbarlı, "Bağımsızlık Sonrası Ermenistan – Rusya İlişkileri", http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/bagimsizlik_sonrasi_ermenistan_rusya_iliskileri.doc, 04 Şubat 2005.

1996 AGİT Lizbon Zirvesi'nde, Azerbaycan yönetimi, toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik bir karar çıkartmayı başarmışsa da Ermenistan bu kararı kabul etmemiştir. 1997 yılında, AGİT Minsk Grubu'nun almış olduğu Ermenilerin işgal etmiş oldukları toprakların sadece bir kısmından çekilmesini içeren kararı, dönemin Ermenistan Başkanı Levon Ter Petrosyan sıcak karşılamışsa da 1998 yılında Robert Koçaryan'ın devlet başkanlığına seçilmesiyle birlikte barış süreci de durmuştur. 1999'da AGİT Minsk Grubu kontrolünde Rusya'nın önerdiği Azerbaycan ve Karabağ arasında ortak devlet kurulması önerisi 1996 Lizbon Kararlarının hiçe sayılması anlamını taşıması yüzünden haklı olarak Azerbaycan yönetimi tarafından reddedilmiştir. Yine, 1999'da Bill Clinton'un ABD Başkanlığı sırasında, Clinton yönetimi, Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabuluculuk görevi yürütmeye çalışmış, ancak sonuç çıkmamıştır.⁸⁹

2001 yılı Nisan ayında, Florida Key West'te bu defa dönemin ABD Başkanı Bush'un arabuluculuğunda Azerbaycan Başkanı Haydar Aliyev ve Ermenistan Başkanı Robert Koçaryan bir araya gelmiş fakat AGİT Minsk Grubu'nun çalışmalarının devam etmesinin desteklenmesi konusunda başka bir uzlaşmaya gidilememiştir. 2002 yılında Viyana'da toplanan AGİT Minsk Grubu'nun Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki problemlerin çözümü için liderler ve Minsk grubu üyeleri dışında iki ülkenin içişleri başkan yardımcılarının başkanlığında oluşturulacak heyetler arası görüşmelerle devam edilmesi ve Minsk Grubu Eşbaşkanları ile 2-3 ayda bir liderlerin temsilcileri ile bir araya gelerek Karabağ

⁸⁹ Kasım Kamer, "Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması", http://www.eraren.org/tur/makale/ozet_kam_kasimbassurdagkar.htm, 04 Şubat 2005.

meselesi üzerine görüşmeler yapılması önerileri kabul edilmişse de sonraki süreçte uygulama gerçekleşmemiştir.⁹⁰

2 Ekim 2002’de AGİT Minsk Grubu üyelerini Bakü’de kabul eden Azerbaycan Başkanı Haydar Aliyev, Karabağ sorunu için arabuluculuk görevi üstlenen uluslararası kuruluşların yardımıyla sorunun barışçıl yönden çözüleceğine dair inancın Azerbaycan kamuoyunda azaldığını, aracı rol üstlenen uluslararası kuruluşların sorun üzerinde pasif kaldıklarını ve sözde Karabağ cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Arkadi Gukasyan’a gönderilen tebrik mesajlarının Azerbaycan kamuoyunu çileden çıkardığını ifade etmiştir.⁹¹

2003’te Azerbaycan ve Ermenistan’daki Başkan’lık seçimleri gerekçesiyle AGİT Minsk Grubu çalışmaları askıya alınmış, 2003 yılının Aralık ayının ilk haftasında AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanları Amerikalı Rudolf Perina, Fransız Henry Racoulen, Rus Yuri Merzlakov’u kabul eden Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Abiyev, BM’nin Ermenistan’ın işgali ile ilgili almış olduğu kararların uygulanmaması ve Ermenistan’dan uluslararası hukuk kurallarına uymasının istenmemesi halinde bir sonuç beklemenin anlamsız olduğunu söylemiştir.⁹²

2004 yılında, Polonya’nın Varşova kentinde düzenlenen Avrupa Ekonomik zirvesine katılan Güney Kafkas ülkelerinin liderleri 28 Nisan 2004’te ikili ve üçlü düzeyde görüşmeler gerçekleştirmiş özellikle Azerbaycan Başkan’ı İlham Aliyev ve Ermenistan Başkan’ı Robert Koçaryan arasındaki ikili görüşmeye AGİT Minsk

⁹⁰ <http://www.zaman.com.tr/2002/03/17/dis/h6.htm>, 04 Şubat 2005.

⁹¹ <http://www.turan.tc/haber/2002ekim.htm>, 04 Şubat 2005.

⁹² <http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=guncel&haberno=5748&tarih=2004-08-02>, 04 Şubat 2005

Grubu ABD, Fransa ve Rusya Eşbaşkanları da katılmışlar ancak söz konusu bu görüşmelerden de herhangi olumlu bir netice elde edilememiştir.

Nihayet, 2005 yılı Ocak ayında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Genel Kurulu tarafından “Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarını işgal ettiğine dair” yeni bir karar daha çıkmıştır. Her ne kadar söz konusu karar, Azerbaycan yönetimini haklı davasında, bir uluslararası kuruluş tarafından bir kez daha teyit etmiş olsa da, bir anlamda Azerbaycan kamuoyunu teselli etmeyi amaçlayan bir karar görüntüsü içerisinde. Çünkü kararın yaptırım gücü olmadığı gibi çözüm için herhangi bir eylem planı da sunmamaktadır. Benzer kararlar daha önce gerek AGİT Minsk Grubu’ndan gerekse BM’den çıkmış ancak, sorunun çözümüne yönelik somut bir adım atılmamıştı.

2008 yılında Azerbaycan tarafı BM’ye Azerbaycan’ın işgal altındaki topraklarında olan durum hakkında bir belge sunmuştur bu belge oy çoğunluğuyla kabul edilmiştir. Ne yazık ki kendini tarafsız gösteren Minsk Gurubu üye devletleri çekimser kalmak yerine bu oylamada aleyhine oy kullanmışlar. Bu da halk arasında Minsk Gurubuna karşı inamı daha da azaltmış oldu. Bazı kurumlar bu Gurubun tamamen bu sorundan uzaklaştırılmasını istemekteler.

B.Güney Osetya Sorunu

Güney Osetya, Gürcistan sınırları içerisinde özerk bir bölgedir. Büyük Kafkas Dağları'nın güney yamaçlarında yer alır. Toplam yüzölçümü 3. 900 km² kadardır. Yönetim merkezi Tskhinvali'dir.⁹³ Orta Kafkaslarda, Kafkas dağlarının kuzey ve güney yamaçlarında yaşamakta olan Osetler, Hint-Avrupa ırkına mensup İran kökenli bir Kafkas halkı olarak bilinmektedir.⁹⁴ Güney Osetya, Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yer alan Kuzey Osetya ile bir bütündür. Günümüzde Kafkasya'da süregelen Güney Osetya sorunu Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Güney Osetya'nın Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Kuzey Osetya ile birleşmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Büyük çoğunluğu Ortodoks Hristiyan olan Osetlerin bir kısmı da Müslüman'dır. Müslüman Osetler'den bir kısmının Türkiye'de yaşadığı bilinmektedir. Türkiye'de yaşayan Oset nüfusun bir kısmı 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonrasında, bir kısmı ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye gelmiştir.⁹⁵

Osetlerin atalarının Hazar Denizi'nin kuzeyinde, Deon nehri boylarında yaşadıkları bilinmektedir. Daha sonra buradan bazı kabileler Azak Denizi kıyısına, Terek ve Kuban nehirleri arasına ve Kafkasya'ya yerleşmişlerdir. Daha sonra bazıları Kuzey Kafkasya dağ eteklerine göç ederek 6. yüzyılda Kabartaylar'ın ataları olan Kerketler ile beraber Alania olarak bilinen bir birlik kurmuşlardır. Günümüzdeki Osetler, Alan dil ve kültürünün hakim olduğu Alan- Sarmatya ve Kuzey Kafkas halklarının karışımından meydana gelmişler ve Kuzey Osetya'ya yerleşmişlerdir.

⁹³ Ramazan Özey, "Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri", *Avrasya Etüdleri*, (İlkbahar Yaz 2000),s. 31

⁹⁴Ufuk Takvul," *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*", İstanbul, 2002,s. 76

⁹⁵ Nihat Kasıkçı ve Hasan Yılmaz Aras'tan, "Volga'ya Kafkaslar" (Ülkeler-Şehirler-İz Bırakanlar), 2000,s. 150

Güneydeki Oset yerleşimi daha yakın zamanlarda gerçekleşmiştir.⁹⁶ Osetler, 1774 yılında Rusya'ya katılmışlardır.⁹⁷ 19. yüzyılın ortalarında Kafkasya Rusya tarafından istila edildikten sonra Çarlık Rusya'sı Güney Osetya halkının idaresini Gürcü feodallerin eline bırakmış ve Güney Osetya topraklarını Gürcü feodallerin mülkü olarak ilan etmiştir.⁹⁸ 20. yüzyılın başlarında kilise ve sosyal demokrat Menşeviklerin başını çektiği ulusal uyanış ortaya çıkmıştır. Gürcüler'in 1917'de Ruslar'dan duydukları kaygıların aynısını, Osetler ulusal devlet kurma gayreti içerisindeki Gürcü Menşeviklerden duymuşlardır. Daha önce Çarlık Rusya'sının egemenliği altında yaşayan Gürcistan Bolşevik devrimi sonrası 26 Mayıs 1918'de bağımsızlık ilan edince ülkedeki bütün azınlıklara eşit siyasi ve sosyal haklar tanıdığını belirtmiş ancak 1919'da yerel meclislerini kapatarak Güney Osetler'i kendi kaderlerini tayin hakkından yoksun bırakmışlardır. Osetyalı çiftçiler, Mart 1918, Ekim 1919 ve Nisan, Haziran 1920 ayaklanmalarında Bolşeviklerin yanında yer almışlar ve Gürcülere karşı savaşmışlardır. Bu ayaklanmaların Gürcülerce kanlı şekilde bastırılması bugünlere uzanan Gürcü-Oset anlaşmazlığının temellerini atmıştır. 25 Şubat 1921'de Kızılordu'nun Gürcistan'a girmesi ile Güney Osetya'daki Gürcü hakimiyeti sona ermiştir.⁹⁹ Gürcistan'da Sovyet rejiminin kurulmasından sonra da Oset halkının Çarlık Rusya'sı dönemindeki ikiye bölünmüşlük durumu devam etmiş, Güney Osetya, 20 Nisan 1922'de özerk bölge statüsü ile Gürcistan

⁹⁶ Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, **Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından**, İstanbul, 1995, s. 119

⁹⁷ Esra Hatipoğlu: "After Empire: Georgia-Russia Relations And The Prospects For Stability In The South Caucasus", s. 182

⁹⁸ Ufuk Takvul, op.cit., 77'den naklen Sefer E. BERZEG: " Güney Osetya-Kuzey Osetya ve Gürcü Şovenizmi Üzerine Düşünceler", **Kafkas Gerçeği** 3, (Ocak 1991), s. 2

⁹⁹ Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, **Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından**, İstanbul, 1995, s.120

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne, Kuzey Osetya ise 1925 yılında Rusya Federasyonu'na bağlanmış ve 1936'da özerk bölge statüsünü kazanmıştır.¹⁰⁰ Günümüze uzanan Oset-Gürcü kriz dönemi ise 1989'da başlamıştır. Tskhinvali Pedagoji Enstitüsü Öğretim Üyesi ve Ademon Nıhas adlı Güney Osetya Halk Cephesi örgütünün lideri Alan Çoçiyev'in, Abhazya bölge gazetesinde yayımlanan mektubunda Osetler'in Gürcistan'dan ayrılmak ve Birlik Cumhuriyeti statüsü kazanmak için başlattıkları mücadeleyi Abhazya halkının desteklemesini istemesi Gürcülerden büyük tepki görmüş, bunun üzerine 1989 yazında Oset-Gürcü çatışmaları başlamıştır.¹⁰¹ Gürcistan'ın Osetlere tepkisi en ufak sosyal ve ekonomik talebi kabullenmeme şeklinde olmuştur. Gürcüler, bu dönemde Gürcüceyi ülkede tek resmi dil haline getirmek ve üniter bir yapı oluşturma politikası gütmüşlerdir. Güney Osetya ifadesi dahi tüm yayınlardan silinmek istenmiş, Güney Osetya Gürcistan'ın bir bölgesi statüsüne indirgenmeye çalışılmıştır. Söz konusu dönemde Güney Osetya Sameçablo ya da Shida Kartli olarak adlandırılmaya başlanmış, idari olarak merkeze bağlı Tskhinvali bölgesi olarak nitelendirilmiştir. 1989 yılı Eylül sonlarında Gürcü askeri birlikleri Güney Osetya bölgesine girmişler, çatışmalar hız kazanarak devam etmiştir. 10 Kasım 1989'da ise Güney Osetya Bölge Sovyeti ve Oset Halk Cephesi Örgütü, Gürcistan Yüksek Sovyetinden, Güney Osetya Özerk Bölgesinin özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmesini istemişler ancak Gürcü yetkililer Güney Osetya Bölge Parti Birinci Sekreterini görevden alarak bu isteği reddetmişlerdir. Oset-Gürcü çatışması 1990 yılının Ocak ayı boyunca devam etmiştir. Bu süreçte Güney Osetyalılar, Kuzey Osetya ile birleşme isteklerinden vazgeçmemişler, Haziran ayında

¹⁰⁰ Hakan Kantarcı, Kıskaçtaki Bölge Kafkasya, İstanbul, 2006, s.88'den naklen Okan MERT: **"Türkiye'nin Kafkas Politikası ve Gürcistan"**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004,s. 61- 88

¹⁰¹ Takvul,op.cit,s. 78'den naklen Elizabeth FULLER: "Georgian Parliament Votes to Abolish Osetian Autonomy", **Report on the USSR**, 2 (51), December 1990, s.8

Anemon Nıhas örgütü Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvali'de büyük bir gösteri düzenlemiştir.¹⁰² Gürcistan Yüksek Sovyeti, Ağustos 1990'da, Gürcistan Parlamento seçimlerine Gürcistan'da bölgesel faaliyet gösteren siyasi partilerin katılmasını engelleyen bir seçim kanununu kabul etmiş, karar, açıkça Osetleri ve Abhazaları hedef almış ve sonraki olaylara kaynaklık etmiştir. Osetler tepkilerini 20 Eylül 1990'da Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti'ni ilan ederek göstermişleridir.¹⁰³ Ayrıca Rusya'ya başvurarak Sovyetler Birliği'nin bağımsız bir üyesi olarak tanınmak istediklerini bildirmişleridir. Ekim 1990'daki Gürcistan Yüksek Sovyeti seçimlerine boykot ederek katılmayan Güney Osetya Aralık 1990'da kendi seçimlerini yapmıştır.¹⁰⁴ Gürcistan Yüksek Sovyeti ise bu seçimleri tanımadığını bildirmiş, yeni oluşturulan Güney Osetya Cumhuriyeti'nin Gürcü aleyhtarı ve anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir. Osetlerin boykot ettikleri Gürcistan Yüksek Sovyeti seçimlerini ise aşırı milliyetçi Yuvarlak Masa/Hür Gürcistan koalisyonunun başkanı Zviad Gamsahurdiya kazanmış, Gamsahurdiya ilk konuşmasında Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın özerkliklerini koruyacağını ve Gürcistan'dan ayrılımlarına karşı olduğunu bildirmiştir. Gürcistan Parlamentosu, Aralık 1990'da Güney Osetya'nın özerklik statüsünün kaldırılmasını oylamaya sunmuş, buna gerekçe olarak da Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşme isteğinin Gürcistan'ın tarihi birliğini tehdit ettiği iddiasını göstermiştir. Tskhinvali'de üç Gürcü polisin öldürülmesi sonrasında Gürcistan Parlamentosu bölgede olağanüstü hal ilan edilmesini teklif etmiştir. Bu dönemde Güney Osetya'nın Moskova'dan yardım istemesi ve Moskova'nın MVD birliklerini düzeni sağlamak üzere bölgeye

¹⁰² Ufuk Takvull, op.cit., s. 79

¹⁰³ Mitat Çelikpala” **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar**”, Der. Ali Ahmetbeyoglu ve başk., İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2006, s.118

¹⁰⁴ Esra Hatipoğlu: “After Empire: Georgia-Russia Relations And The Prospects For Stability In The South Caucasus”, s.178-179

göndermesi Tiflis'i rahatsız etmiş, Gürcistan parlamentosu bu hareketi kınamış ve Sovyet askeri birliklerinin Osetleri desteklediklerini ileri sürmüştür. 1990 Aralık ayı sonunda uzlaşma sağlamak amacıyla Rusya, Gürcistan, Güney Osetya yetkilileri bir araya gelmiş, akabinde bir uzlaştırma komisyonu oluşturulmuştur. Bu bir çözüm sağlamamış, Gürcü-Oset çatışmaları devam etmiştir. 7 Ocak 1991'de Gorbaçov, Güney Osetya'nın bağımsızlık ilanını, Gürcistan Parlamentosu'nun Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırmasını kınamış, üç gün içinde Gürcü askeri birliklerinin Güney Osetya'dan çekilmelerini istemiştir. Gamsahurdiya ise bu istekleri Gürcistan'ın iç işlerine karışma olarak nitelendirmiş ve Gorbaçov'u ordusunu Gürcistan'a sokmak için bahane aramakla suçlamıştır. Bu arada Tskhinvali'de çatışmalar artmış ve Gürcü milisler Tskhinvali'ye girmişleridir.¹⁰⁵ Çatışmalar sırasında bir kısım Oset Kuzey Osetya'ya, Gürcüler, Gürcistan'a kaçmışlardır. 19 Ocak 1992'de yapılan referandum da Güney Osetya halkının %97'si Kuzey Osetya ile birleşmek ve Rusya Federasyonu'na katılmak istediklerini ortaya koymuşlar, bu durum ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. Ardından Rus birlikleri bölgeye girmiş, Rusya'nın girişimi ile ateşkes sağlanmıştır. Gelişen olaylar çerçevesinde, BDT üyesi 11 devletin cumhurbaşkanlarının katıldığı 6 Temmuz 1992 tarihli Moskova Zirvesi'nde cumhuriyetler arasındaki etnik çatışmaların önlenmesi için bir barış gücü kurulması kararlaştırılmış, oluşturulan barış gücünün Güney Osetya'da konuşlandırılması ile düzen nisbeten sağlanmıştır.¹⁰⁶ Yaşanan çatışmalarda 53 binden fazla Güney Osetya vatandaşı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Çatışmalar döneminde Kuzey Osetya'ya geçen 17 bin Osetyalı'nın haricinde çok sayıda Gürcü

¹⁰⁵ Ufuk Takvul,op.cit. , s.,80-81

¹⁰⁶ Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, **Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından**, İstanbul, 1995, s.,121

mülteci de Gürcistan içinde dağınık halde yaşamaktadır.¹⁰⁷ Aralık 1992’de AGİK durumu gözlemek için bölgeye heyet göndermiştir. Mart 1994’te Güney Osetya’daki parlamento seçimleri radikal milliyetçi yönetimin yenilgisi ve Komünist Parti’sinin iktidara gelmesi ile sonuçlanmıştır. Yeni radikal yönetimin Kuzey Osetya ile birleşme ve Gürcistan’dan tam bağımsızlık istekleri baskı ile engellenmiştir. Güney Osetya Yüksek Konseyi başkanı Çibirov, Gürcistan ile uzlaşmaya karşıydı ancak Güney Osetya mali açıdan Moskova’nın yardımlarına bağlı olduğu için özerklik konusunda Gürcistan’la yapılacak anlaşmalar Moskova’nın desteğine bağlıydı. Ancak 1995’te Gürcistan anayasası değiştirilmiş ve özerk bölge statüsü kaldırılan Güney Osetya doğrudan Tiflis’e bağlanmıştır.¹⁰⁸ Güney Osetya ile Tiflis arasındaki gerginlik ilerleyen dönemde devam etmiştir. Bu gerginlikte Rusya hep bu şekilde Osetlerin yanında yer almıştır. Aralık 2000’de Gürcistan tabiiyetinde olanlara vize uygulaması getiren Moskova’nın, Güney Osetya ve Abhazya’yı bu uygulamanın dışında tutması, Rusya’nın Tiflis karşısında Osetlere verdiği desteğin çok açık bir örneğidir. Güney Osetya Özerk Bölge Parlamentosu daha yakın bir tarihte 9 Haziran 2004’de Rusya Federasyonu ile birleşme kararı almıştır. Güney Osetya Başkanı Eduard Kokoev, 12 Haziran 2004 tarihinde, Moskova’da basına; “Osetya halkının bölünmüş bir halk olduğunu, uluslararası camianın Güney Osetya problemini bölünmüş halk kapsamında ele alması, ayrıca toprak bütünlüğüne ilişkin kanun ve taleplerin yanı sıra bir milletin kendi seçimini yapma hakkını da göz önünde bulundurması gerektiği, yakın bir tarihte Osetler’in Kuzey ve Güney bölünmesinden kurtularak Osetya’nın Rusya Federasyonu’na dahil olacağına inandığı, Güney Osetya’nın Rusya Federasyonu’na dahil edilmesi için gerekli

¹⁰⁷ Hakan Kantarcı,op.cit, s.,89

¹⁰⁸ Ufuk Takvul,op.cit., s.,82

müracaatın DUMA'ya ve Rusya Federasyonu Hükümeti'ne yapıldığı" açıklamasında bulunmuştur.¹⁰⁹ Ancak bu karar da, önceki bağımsızlık kararı gibi kabul görmemiş ve havada kalmıştır. Bununla beraber, kabul görmemesine rağmen, bu kararların Gürcistan karşısında Rusya'nın elini kuvvetlendirdiği ve Moskova'ya Güney Kafkasya'da hareket serbestliği kazandırdığı da bir gerçektir. 2004 yılındaki bu birleşme kararı karşılık görmemiş, ortada bırakılmış iken, Güney Osetya, 2006 yılında yeniden bağımsızlığa yönelmiş ve bu yöndeki isteğini tekrarlamıştır. İçinde bulunulan günlerde Moskova'nın Güney Osetya'ya ne cevap vereceği merak edilmekte ve Moskova'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkinin bir benzerini Rusya ile Güney Osetya arasında tesis edilip edilemeyeceği üzerinde çalıştığı ifade edilmektedir.¹¹⁰ Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşmek ve Rusya Federasyonu'na dahil olmak isteği hala devam etmektedir. Ayrıca Osetler Barış Gücü'nün bölgedeki varlığının da devamını istemektedirler. Gürcistan ise olaya Gürcistan'ın bütünlüğü olarak yaklaşmakta ve istemektedir. Gürcistan'daki Abhazya, Güney Osetya gibi etnik problemler Rusya Gürcistan, Türkiye, AB ve ABD açısından farklı etkilere ve sonuçlara sahiptir. Bu açıdan bu aktörlerin söz konusu problemler karşısındaki sergiledikleri tutumlara ve yakın gelecekte bu konularda yaşanabilecek gelişmelere söz konusu aktörlerin bölgedeki çıkarları doğrultusunda bakılmalıdır. Rusya- Gürcistan ilişkilerini etkileyen Güney Osetya probleminin iki önemli tarafı vardır. Bunlardan birincisi, Güney Osetya'nın bağımsızlık ya da otonomi isteğinin Rusya için Kuzey Osetya'da sınır problemleri yaratabileceği ihtimalidir. Rusya bu sorunun çözümünden endişe etmekte ve Güney Osetyalılara Rus vatandaşlığı verilerek Güney'den Kuzey Osetya'ya göçleri

¹⁰⁹ Hakan Kantarcı,op.cit ,s., 90

¹¹⁰ "Putin, Kıbrıs Örneğini Sevdi", <http://www.rusya.ru/tur/index/.news?id=1212> , (26 Ekim 2006)

yavaşlatmayı denemektedir. Rusya, Abhazya ve Güney Osetya’da yaşayanlara vize uygulamamaktadır. Güney Osetya sorunun bir diğer tarafı ise Güney Osetya’nın Çeçenistan ve Pankisi Vadisi’ne yakın oluşudur. Gürcü birliklerinin Güney Osetya’ya ve başkent Tskhinvali’ya yakınlığı bölgede kaygı ve gerginlik yaratmaktadır.¹¹¹ 2004 yılı başında iktidara gelen Saakaşvili yaptığı açıklamalarda Osetya meselesi’nin kendi döneminin sonu olan 2008’e kadar mutlaka çözüleceğini ve Osetya’nın hiçbir zaman Rusya’nın bir parçası olamayacağını ileri sürmektedir. Bu çerçevede Acaristan’da olduğu gibi, Tiflis yanlısı grupların Osetya’da söz sahibi kılınmasını sağlayacak olayların meydana gelmesi bekleniyordu.¹¹²

Rusya Azeri petrolünün ve Hazar kaynaklarının Batı’ya Gürcistan üzerinden aktarılmasına karşıdır. Moskova’nın Gürcistan’daki etnik çatışmaları ve iç çekişmeyi desteklemesi Rusya’nın Kafkasya’daki istikrarsızlığı devam ettirme isteğini göstermektedir. Siyasi kargaşa Gürcistan’ı Avrasya petrolü için daha az çekici bir güzergah yapmaktadır.¹¹³ Yani Gürcistan’ın iç etnik problemler ile uğraşması onu güvensiz ve istikrarsız bir konuma sokmaktadır. Enerjinin taşınmasında ulaşım kolaylığının yanı sıra güvenliğin de etkili bir unsur olduğu göz önüne alınırsa Rusya’nın amacı daha iyi anlaşılabilir. Öte yandan söz konusu sorun Rusya’ya Gürcistan ile oynama imkanı vermekte ve Kafkasya’da etkili olma fırsatı sağlamaktadır. Rusya, Gürcistan’da askeri ve siyasi varlığını tekrar güçlendirmek için, Gamsahurdiya’ya karşı muhalefeti desteklemiş ve baskılar sonucu Gamsahurdiya iktidardan uzaklaştırılarak yerine Sevardnadze getirilmiştir. Ancak yeni yönetim de milli eğilimlerini sürdürmüştür. Bunun üzerine Güney Osetya, Abhazya ve Acarya meseleleri kışkırtılmış ve desteklenmiş yaşanan gelişmeler

¹¹¹ Esra Hatipoğlu, op.cit, s.,180

¹¹² Mitat Çelikpala,op.cit,s., 119

¹¹³ Ufuk Takvul,op.cit., s.,82

sonucu Gürcistan BDT'ye dahil olmak zorunda kalmış ve Rusya ile ortak bir askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır. Böylece Rusya eski SSCB'nin Türkiye sınırındaki askeri varlığını tekrar elde etmiştir. Güney Osetya'da etnik sorunlar ve çatışma tehlikesi ise hala sürmektedir. Güney Osetya Başbakan yardımcısı Valeri Hubulov, 31 Mayıs 1998'de Kuzey Osetya sınırında öldürülmüştür. Rusya bu etnik mücadelelere destek vererek Gürcistan'ın zayıf ve güvensiz bir imaj çizmesini bu sayede petrol ve doğal gaz boru hatları ve taşıma yollarının Gürcistan üzerinden geçmesini engellemek ve ayrılıkçılara karşı Gürcistan'ın Moskova'dan yardım almasını sağlamak istemektedir. Bu gerçekleşirse Rusya, Kafkasya ve Gürcistan üzerinde eski etkisini sürdürecektir, Kafkasya'dan Karadeniz limanlarına ulaşacak petrol ve doğal gaz taşımacılığı üzerinde kontrol sağlayabilecektir.¹¹⁴ Öte yandan Gürcistan'ın jeopolitiği AB ve ABD için giderek artan bir önem arz etmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi Gürcistan'ın Karadeniz kıyısında yer alması Karadeniz'deki uluslararası mücadele nedeni ile Gürcistan'ı ön plana çıkarmaktadır. Bu açıdan AB ve ABD, Gürcistan üzerinde etki sağlayabilmek için Gürcistan'ın iç etnik sorunlarından yararlanmayı düşünebilir. Bu sorunların çözümünü sağlayan taraf olarak Gürcistan üzerinde bir nüfuz kazanma isteği adı geçen iki aktörün de isteğidir. Gürcistan'ın AB ve ABD ile yakın ilişkiler kurmayı hedeflediği ve Rusya'dan giderek uzaklaştığı da düşünüldüğünde bu nüfuzu sağlamak için iki aktör arasında bir mücadele yaşanacağı da aşikardır. Gürcistan'ı AB ve ABD için önemli kılan bir diğer faktör enerji nakil hatlarının Gürcistan üzerinden taşınması ve Kafkasya'dan gelen petrol-doğal gazın Karadeniz limanlarına aktarılması durumudur. Bu açıdan Gürcistan üzerinde nüfuz sahibi olmak bu aktarımda da kontrol imkanı sağlayabilir.

¹¹⁴ Ufuk Takvul,op.cit ,s., 83

Gürcistan'ın istikrarsız ve etnik sorunlar karşısındaki çaresiz imajı ise Rusya'nın hedeflediği gibi bu doğal kaynakların taşınmasında Gürcistan'a olumsuz bir konum yükler. Oysa AB için enerjinin kolay ve ucuz taşınması kadar güvenli taşınması da çok önemlidir. AB için, enerji güvenliği de Gürcistan'ın etnik meselelerinin çözümünü gerektiren bir unsurdur. AB, bu açıdan sorunların çözümünde rol alarak hem Gürcistan üzerinde nüfuz kazanabilir hem de enerji güvenliğini sağlayabilir. Ancak bu ABD faktörünün de aynı yöndeki girişimleri nedeni ile çok kolay olmayacaktır.

Mihail Saakaşvili, RF'nin bölgedeki azınlıkları kullanarak Gürcistan üzerinde sağlamaya çalıştığı etkinliği azaltmak için Güney Osetya sorununun çözümüne yönelik olarak girişimlerde bulunmuş, bir yandan ekonomik yardım ve teşviklerle Osetlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, diğer taraftan ise sınıra asker yığarak Osetleri korkutmaya çalışmıştır. Ancak hem Güney Osetya'dan hem de RF'den gelen büyük tepkiler üzerine Saakaşvili bu politikayı terk etmek zorunda kalmıştır. Saakaşvili'nin başa gelmesinden sonra yaşanan olaylar sonrasında, Güney Osetya, anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için 14-15 Haziran 2004 tarihleri arasında Tiflis'te gerçekleştirilmesi planlanan dördü (RF, Gürcistan, Kuzey ve Güney Osetya) görüşmelere katılmayacağını açıklayarak, barışçıl çabaların önünü tıkamıştır.¹¹⁵

Barış yolunda tarafların çabaları sürmektedir. Ancak sorunun çözümünde olumlu bir gelişme sağlanıp sağlanamayacağı, taraflar arasında bir barış anlaşması yapılıp yapılamayacağı ve Osetya'nın bundan sonraki statüsünün ne olacağı belirsizliğini korumaktadır.

¹¹⁵ Güney Osetya'da Neler Oluyor?", http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1674.10.12.2006

Kosova'nın tanınmasından sonra Rusya'nın Eski Sovyetler Birliği devletlerindeki bölücülere karşı tutumu değişmeye başladı. Artık Rusya Abhazya'ya da daha da yakından yardımlar yapıyor ve bölgenin Gürcistan'dan kopması için zemin oluşturuyor.

SONUÇ

SSCB'nin dağılması, daha önce dünya gündeminde yer almayan Kafkasya, Orta Asya gibi bölgeleri gündeme taşımıştır. SSCB'nin dağılması sonrasında, RF 'Yakın Çevre'sini kendi çıkar alanı olarak görmüş, bunu ortaya koyan birçok belge yayınlamıştır. ABD ise başlangıçta RF'nin uluslararası sisteme sorunsuz olarak katılmasını sağlamaya çalışmış, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini RF üzerinden yürüterek, RF'ye öncelik verdiğini göstermiş ve RF'yi ürkütmemeye gayret etmiştir. ABD yönetiminin bu politikası, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı'nın Orta Asya ve Kafkasya'yı 'çıkarcı çevresi' değil 'sorumluluk alanı' olarak gördüğüne ilişkin yeni politikasını açıklamasıyla birlikte, ABD'nin bölgeye yönelik politikası da değişime uğramıştır. Bu açıklamadan sonra, bölgede ABD ile RF arasında rekabet yaşanmaya başlamıştır. 2001 yılının Eylül ayında yaşanan ABD'ye yönelik terör saldırısının ardından, ABD terörizme karşı yürüttüğü savaşı, Orta Asya ve Kafkasya'da büyük kazanımlar elde etmiş, normal şartlarda yerleşmesinin imkansız olduğu bu bölgelere askeri üsler kurmaya başlamıştır. RF ABD'ye teröre karşı yürüttüğü savaşta destek vermiş, ABD'nin bölgeye yerleşmesi karşısında olumsuz bir reaksiyon gösterememiştir. Ancak Amerikan yönetiminin askeri alanda Kafkasya'ya yerleşmesi biraz daha güç olmuştur. Gürcistan'la olan ilişkilerinde hayli başarılı olan Amerikan yönetimi, yaklaşık on yıllık bir süre sonunda, Gürcistan'da örtülü bir şekilde, iktidarı Kadife bir Devrim'le değiştirmeyi başarmıştır. Bölge ülkelerinden Azerbaycan ise Batı yanlısı bir politika izlemesine rağmen, RF'ye de sırtını dönmemiş, ABD'yle RF arasında bir denge politikası izlemeye çalışmıştır. Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle Ermenistan'la savaşan ve halen topraklarının yüzde yirmilik kısmı işgal altında olan

Azerbaycan yaşadığı tüm sorunlara rağmen, ülkesinde bir Rus üssü kurulmasına izin vermemiştir . Azerbaycan'ın petrole dayalı yürüttüğü dış politikası, başlangıçta sorunların çözümünde başarılı olamamış, ancak daha sonra petrol şirketlerinin Amerikan yönetiminde yürüttüğü lobicilik faaliyetlerinin karşılığı alınmış, ABD'nin Azerbaycan politikasında olumlu adımlar atılmıştır. ABD'nin Güney Kafkasya politikasında atılımda bulunduğu 2001 yılında ABD'nin teröre karşı yürüttüğü savaşa destek veren Azerbaycan'a yönelik 907 sayılı ek karar uygulamadan kaldırılmıştır. Güney Kafkasya'da RF ile ilişkilerini geliştirmeye en hevesli ülke olan Ermenistan, ülkesinde var olan Rus askeri üslerini kendisi için bir güvence olarak görmektedir. Halen Azerbaycan ve Türkiye'nin ambargo uygulamakta olduğu Ermenistan'ın, irredantist politikaları nedeniyle, İran hariç komşularıyla ilişkileri pek iyi değildir. Kendisini düşman bir coğrafyada algılayan Ermenistan için Rus üsleri, güvenlik anlamına gelmekte, RF'nin Gürcistan'daki askeri üslerinin tahliyesi nedeniyle, ortaya çıkan askeri teçhizat ve askeri personeli memnuniyetle ülkesine kabul etmektedir. ABD her geçen gün Kafkasya'da nüfuzunu artırmaktadır. Bu durum Kafkasya'daki Rus etkinliğini azaltmakta, RF'nin bölgeden çekilmek zorunda kalacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abbasbeyli A., **“H.Aliyev ve Dünya Politikası”**, Bakü, Azərneşr, 1997

Abbasbeyli A., Hasanov. A., **“Azerbaycan Uluslararası Bölgesel Örgütler Sisteminde”**, Bakü, Azərneşr Yayımevi, 1999

Abdullayev V., **“Azerbaycan yeni diplomatiya aleminde”**, Bakü, Azerbaycan Yayımevi, 2000

Adalian, R. , and Masih, J. : (ed), **“Armenian and Karabagh Factdook”**, Washington, Temmuz 1996

Ali Faik D., **“Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya”**, Baglam Yayınları, _stanbul, 2003

Berls R., **“ABD`nin Ulusal Çıkarları ve Ermeni Lobbisi”**, Moskova, Dirçeliş, 1999, s.94

Cafersoy Nazim, Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992- Haziran 1993), **ASAM Yayınları**, Ankara 2001

Çernyavskiy S., **“Washington`un Kafkasya politikası”**, Uluslararası Hayat, cilt 1, 1999

Çiloğlu. F. , **“Rusya Federasyonu ve Transkafkasya`da Etnik Çatışmalar”** , İstanbul, Sinatle yayınları, 1998

Darabadi P., Abbasbeyli A., **“Azerbaycan ve Hazar Yeni Uluslararası İlişkiler Sisteminde”**, Bakü, Azərneşr Yayımevi, 2000

Dugin A., **“Jeopolitiğin Temeli”**, Atkogeya Merkez, Moskova, 1999

Ezimli A., **“Azerbaycan-NATO ilişkileri”**, Bakü, Adiloğlu Yayımevi, 2001

Hasanov Ali, **“Azerbaycan`ın Dış Politikası: Avrupa Devletleri ve ABD(1991-1996)”**, Azerbaycan Devlet Neşriyyatı, Bakü 1998

Hasanov E., **“Azerbaycam-ABD: Anlaşmazlıktan Stratejik Ortaklığa Doğru”**, Bakü, Azerbaycan Üniversitesi Neşriyyatı, 1997

Jones Stephen **“Populism in Georgia: the Gamsakhurdia Phenomenon,”** in Donald Schwarz and Razmik Panossian, eds., Nationalism and History: the Politics of Nation Building in Post-Soviet Armenia, Azerbaijan and Georgia, Toronto: University of Toronto Press, 1999

Jones Stephen, **“Georgia: A Failed Democratic Transition”**, in I. Bremmer ve R. Taras (eds.), Nation and Politics in the Soviet Successor States, Cambridge: Cambridge University Press, 1993

Libareldian, J.: **“Ermenilerin Devletleşme Sınavı”**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

Motfeev N. **“Avrupa ve Rusya Güney Doğrultusundaki Problemler”**, ROSSPEN, Moskova, 1999

Nesirov E.,” **Azerbaycan Petrolü ve Uluslararası Anlaşmalar**”, Bakü,
Respublika Hatıra Kitabı yayımları,1998

Nesirov Elman,”**Azerbaycan-ABD İlişkileri**”,Bakü,Kanun 1998

Okan Mert, “**Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**”, IQ Kültür-
Sanat Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2004

Parsons Robert Stephen Jones and, “**Georgia and the Georgians**”, in
Graham Smith, ed., The Nationalities Question in the Post-Soviet States, London:
Longman, 1996

Sarkisyan, M.: “**Ermenistan’ın Dış Politikası**” , Ermenistan Ulusal ve
Uluslararası Araştırmalar Merkezi Yayını, Erivan 1998

Tanrısever Oktay F., “**Sovyet-Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya
Politikası, Türkiye ve Komşuları**”, der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzel,
Ankara: İmge Yayınları, 2002

Veliyev Z., “**Hazarda Petrol Arayışları**”, Kanun Yayın evi, Bakü, 2003

Makaleler

“ABD Gürcistanın tarafında” , , **İA Regnum Haber Ajansı**, 13 Mayıs 2005

Adalian, R. , and Masih, J. : (ed), “**Armenian and Karabagh Factbook**”,
Washington, Temmuz 1996

Ağacan K. “”Bush’un Tiflis ziyareti”, **ASAM Günlük Küresel Derlendirme Bülteni**,12 Mayıs, 2005

Ağacan K. “ Acaristan’daki gelişmeler ve Saakaşvilinin zaferi”**Stratejik Analiz**, Kış, 2004

Ağacan K., “**Bağımsızlığının 10 Yılında Gürcistan ABD’nin Kafkasya’daki Kalesi mi?**”, Stratejik Analiz , cilt 1 , Sayı111 Mart 2001

Ağacan K., “Saakaşvili’nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Tezi” **Stratejik Analiz**, Cilt 5, Sayı 54, Ekim 2004

“Aliyev :ABD daha cesur olmalı”,**Hürriyet**, 5 Temmuz 2002

“Aliyev Namik,“ ABD’nin Konumu Değişiyor”,**Zaman**,Bakü,5Ocak 2002

Aliyev, “**Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**”

Altunisik Meliha, “The Complex Web of Relations in the Caspian Hub”, **The Yearbook of the Middle East and the Balkans**, İstanbul: The Middle East and the Balkans Foundation, 2001

“Armenian President Convinced Yerevan Should Not Avoid Contacts with Ankara", **Pan Armenian News**, 20 Mayıs 2002

Aydın, **New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus**

Baker Peter, "For Georgia, Russia Remains An Intimidating Neighbor: Visa Requirement Seen as Moscow's Latest Power Play", **Washington Post**, 6 Mayıs 2001

Bjezinski Z. "The Caucasus and New Geopolitical Realities ", Azerbaijan Coeducational, Summer, 1997

Blagov Sergei, "Russia Wary of Georgia's Regime Change", **Eurasia Insight**, 26 Kasım 2003

Bölükbaşı, S.: "Ankara's Baku -Centered Transcaucasia Poltcy: Hasit Failed ?". **Middle East Journal**, cilt. No 1. Yaz 1997

Cornell Svante.. "Autonomy as a Source of conflict Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective". **Diplomatiya Aleml.**, Num.2, 2003

Croissant Cynthia ve Croissant Michael, "**Hazar Denizinin Statüsü Sorunu**"

Curt Tarnoff, "The Former Soviet Union and U.S. Foreign assistance", Congressional Research Service (CRS) Issue Brief for Congress order Code IB95077, 7 Ocak, 2002

Çelikipala Mitat" **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya:Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar**", Der. Ali Ahmetbeyoglu ve başk., İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2006

Dale Catherine, "Turmoil in Abkhazia: Russian Responses", **RFE/RL Research Report**, vol. 2, no. 34, 27 Ağustos 1993

Daniyelyan.E.: "Change of Leadership Without Political Reform", **Country Files: Armenia. Annual Report 1998**

Devrimci" Bush: Gürcü "Devrimi"ni Övdü, **Stratejik Gündem, USAK Dergisi**, 14 Mayıs 2005

Dorchashvili, D.: "The Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects", **Caucasian Regional Studies**, 1997

Dzhindzhikhashvili Misha, "Pro-Government Bloc Leads Georgia So Far", **Associated Press**, 3 Kasım 2003

Elekdağ Şükrü, "ABD'nin Çelişkili Kafkas Politikası", **Milliyet**, 12 Ocak, 2000

Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, Eylül, Ekim, Kasım 2001.

"Ermenistan'da İkinci Raunt" **Milliyet**, 30 Mart 1998

Esra Hatipoğlu: "After Empire: Georgia-Russia Relations And The Prospects For Stability in The South Caucasus"

Fouskas, **Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya**

Fy. 1998 Annual Report

Fy. 1999 Annual Report

Fy. 2000 Annual Report

Gürcistan Rusya Karşısında Geri Çekiliyor", **Şerg gazetesi**, 10 Eylül 2002

Hakan Kantarcı, Kısaçtaki Bölge Kafkasya, İstanbul, 2006, s.88'den naklen
Okan Mert **"Türkiye'nin Kafkas Politikası ve Gürcistan"**, IQ Kültür-Sanat
Yayıncılık, İstanbul, 2004

Hazar Havzası ve Rusya'nın çıkarları, **BDT Enstitüsünün Raporu**, 1998

Hodoryonok M.: "Amerikan Üslerinden oluşan Bir halka" **Stratejik Analiz**, Cilt:
2, Sayı 25, Mayıs 2002

International Crisis Group, **Europe Report N 151**, Georgia: What now? 3
December 2003

Jean-Christophe Peuch, "Russia: Moscow Concerned NATO Spy Planes May
Use Georgian Airspace", **RFE/RL**, 11 Temmuz 2003

Hacıyev K. "Kafkas Jeopolitiği ", **Uluslararası ilişkiler, BDU**, 2001

Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, **Harp Akademileri**
Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1995, s.,121

Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, **Harp Akademileri**
Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1995

Kantarcı, Ş.: **"Ermeni lobisi: ABD'de Ermeni Diasporasının oluşması ve lobi**
Faaliyetleri", Ermeni Araştırmaları, sayı I, Mart - Nisan - Mayıs 2001

KasıkcıNihat ı ve Hasan Yılmaz Aras'tan, "Volga'ya Kafkaslar" (Ülkeler-
Şehirler-İz Bırakanlar), 2000

Lewis D. , “**The Politics of Energy in the Caspian Region**” Easter Europe and the Common Wealth of Independent states, 1999

M. Eziz, “ Hazar Kendisi Boyda Bir Oyundur”, **Zaman (Azerbaycan)**, Bakü, 11-12 Ocak

M.P. Croissant, C.M, Croissant., “Hazar Denizi Statüsü Sorunu: İçeriği ve yansımaları ”, **TİKA Yayınları, Avrasya Etütleri**, C.3, S.4, Kış 1997

Mareska John .,”U.S. Ban on Aid to Azerbaijan(section 907): How it started in 1992 and Why It Should be Lifted ”, **Azerbaijan International**,(6.4) Winter 1998

Miller Eric., “Morale of US-Trained Troops In Georgia Is High, But US Advisors Concerned About Sustainability”, **Eurasia Insight**, 5 Mayıs 2003

Monaghan Elaine, “U.S. Criticizes Putin for Threatening Georgia”, **Reuters**, 12 Eylül 2002

Mukhin Vladimir, “Tension Still Strong between Russia, Georgia”, **The Russia Journal**, 6 Aralık 2000

“NATO Rusyayı Çerçeveye Alıyor”, **Musavat**, 16 Aralık, 2004

Oğan. S, Ağacan. K.: "**Güney Kafkasya'da Yeniden Başlayan veya Bitmeyen Soğuk Savaş**", Stratejik Analiz, Cilt: 2. Sayı: 13, Mayıs 2001

Özey Ramazan, “Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri”, **Avrasya Etüdleri**, (İlkbahar Yaz 2000)

“Rock yıldızı gibi karşılandı”, **Hürriyet**, 12 Mayıs 2005

Rondeli Alexander, “**Regional Security Prospects in the Caucasus**”, in G. K. Bertsch et.al., eds., *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, New York and London: Routledge, 2000

“Rus Silah Mafyası Korkuttu”, **Zaman**, 5 Şubat 1998

“Rus Silah Mafyası Korkuttu”, **Zaman**, 5 Şubat 1998

“Rusya'dan Ermenistan'a Silah" ,**Cumhuriyet**, 19 Temmuz .1999

“Rusya'nın Gürcistan Planları". **Yeni Müsavat gazetesi** 7 Ağustos, 2002.

S. Çolakoğlu, “ Uluslar arası Hukukta Hazar’ın Statüsü Sorunu”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Ocak- Aralık 1998, C.53, NO-1-4

Salukvadze Khatuna, “**The Struggle for the Remains of Geopolitical Weight: Russia Dodges Disengaging Militarily from Georgia**”, Analyst: Biweekly Briefing, 18 Temmuz 2001

Seth Mydens, “Opposition Unites Behind Georgia Revolt Leader”, **New York Times**, 27 Kasım 2003

Şoroxov V., “Bakü Petrolü ve Politikası” **Bağımsız Düşünce**, 1995

Takvul Ufuk,” **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**”, İstanbul, 2002

Tanrısever Oktay,” Gürcistan’da yapılan 2003 Parlamento seçimleri ve yol açtığı Kadife Devrimi: Ufukta istikrar görünüyor mu?”, **Stradigma Dergisi**, 2004

U. S. Congressional Records, April 24 1990

UN Security Council Resolution, 30 April, 29 July, 14 October, 12 November, 1993

“Velayetinin Baku Ziyareti”, **Halk Gazeti**, 26 Şubat 1992

Internet Kaynakları

Cabbarlı Hatem, “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan – Rusya İlişkileri”,
http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/bagimsizlik_sonrasi_ermenistan_rusya_iliskileri.doc, 04 Şubat 2005.

Congressional Hellenic Caucus” American Hellenic Council Web sitesi
<http://www.americanhellenic.org/network/modules.php?name=Coucus>

Darchashvili, D.: "Georgia Courts NATO, Strves For Defense Overhaul",
www.eurasianet.org 21.03.2008

DR.A.Cohen, “ABD, Merkezi Asya ve Güney Kafkasya ilişkilerinin Perspektif ve Problemleri”, [www.ca-c.org/journal /cac 08-2000](http://www.ca-c.org/journal/cac_08-2000)

“Güney Osetya’da Neler Oluyor?”,
http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1674 20.02.2008

Güney Osetya’da Neler Oluyor?”,

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1674.10.12.2006

<http://www.azg.am/>

<http://intranet.parliament.ge/statements/parl> 05.01.08

<http://karabakhdoc.gen.az>

<http://socar.az/btc-az.html> 20.04.2008

http://www.ng.ru/printed/cis/2001-01-12/5_party.html

http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html (10/12/2003)

<http://www-.In.mid.ru>

http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_osetlerkimdir.html 02.01.2008

<http://www.ng.ru/printed/cis/2001-01-12/5party>.

<http://www.panarmetiiian.net/news/rus/headlines/>?

<http://www.turan.tc/haber/2002ekim.htm>, 04 Şubat 2005

<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=guncel&haberno=5748&tarih=2004-08-02> , 04 Şubat 2005

<http://www.zaman.com.tr/2002/03/17/dis/h6.htm>, 04 Şubat 2005

Kasım Kamer, “Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması”,
http://www.eraren.org/tur/makale/ozet_kam_kasimbarsurdagkar.htm, 04 Şubat
2005

Nodia,G.: “Obraz Zapada v Gruzinskom Soznanii”, Mejdunarodniy Opi
Razresheniya Etnicheskikh Konfliktov". <http://www.poli.vub.ac.be/publi/etni3/nodia.htm>

“Putin, Kıbrıs Örneğini Sevdı”, <http://www.rusya.ru/tur/index/.news?id=1212> ,
26 Ekim 2006

Tanrısever O. “Rusya-Gürcistan ilişkilerinde Artan Gerilim :Bir Sağırlar
Diyalogu mu?” http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/print_08.html

“U. S. Government Assistance to and Cooperative Activities with the New
Independent States of the Former Soviet Union", **FY 1995 Annaual Report.**
www.state.gov/p/cur/rls/fs/l1029pf.htm

www.kavkaz.org/news/2000/O6/23/news7.htm

ÖZET

Tarih boyunca birçok uygarlığın üzerinde hakimiyet kurduğu Kafkasya 1928 yılında tamamen Rus Çarlığı egemenliği altına girmiş, XX. yüzyılda ise SSCB coğrafyasında yer almıştır. XX Yüzyılın 90'lı yıllarının başında SSCB'nin resmen dağılmasının ardından Güney Kafkasya'da üç yeni bağımsız cumhuriyet kurulmuş, Kuzey Kafkasya Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak kalmıştır. Hazar enerji kaynaklarına ulaşmada en güvenilir geçiş yolu olması, ABD'nin İran'ı kontroledebileceği bir alan olması Rusya'nın sıcak denizlere inmesinde en kısa yolu oluşturması, zengin enerji kaynaklarına sahip olması, gibi nedenlerle stratejik açıdan büyük öneme sahip olan Güney Kafkasya bölgesi tarih boyunca hep büyük devletlerin ilgisini üzerine çekmiştir. Soğuk Savaş döneminde Dış Dünya-SSCB arasında kanat bölgesi işlevini yürüten Kafkasya bölgesi bugün de Hazar enerji havzası kaynaklarının dünya pazarına ulaşımı açısından hayli önem kazanmıştır. Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve taşınmasında Rusya'nın tekeline kırmaya çalışan ABD ile Rusya arasında etkinlik mücadelesi sahasına dönüşen Güney Kafkasya gelecekte de önemini korumaya devam edecektir.

Giriş bölümünde ABD için Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemi belirtilmiş, ilk bölümde ise ABD'nin Güney Kafkasya'yla olan ilişkileri incelenmiş. Tezin ikinci kısmında ABD bölgedeki petrol politikası incelenmiş. Üçüncü kısımda da ABD'nin bölgedeki sorunlara yönelik politikası incelenmiştir.

ABSTRACT

The Caucasus, over which many civilizations dominated throughout the history, fell into Tsarist Russia's power in 1928 and took place in the region of U.S.S.R. in 20th century. Following the collapse of the U.S.S.R. in the beginning of the 90's of the XX Century, three new independent republics were founded in Southern Caucasus and the Northern Caucasus continued to be a part of the Russian Federation. The Southern Caucasian region which has great strategical importance throughout the history such as being the most reliable passing way to reach the Caspian energy resources, being an area for U.S. to use in its containment policy toward Iran, constituting the shortest way for Russia to access the high seas, having rich energy resources, has attracted the attention of the big states and has caused the desire of domination in Caucasus of these states. The Caucasus playing the role of the wing region between the Rest of The World and U.S.S.R. in the Cold War era, today has become important in terms of the transportation of the Caspian energy resources to the world markets. The Southern Caucasus having turned into an area of efficiency conflict between the Russian Federation and the U.S. which is trying to undermine Russia's monopoly in the fields of operating and transporting the Caspian energy resources will continue to protect its significance in the future.

In introduction part, the geopolitical importance of the Southern Caucasus was noted and in the first chapter it was analyzed the relations between USA and the South Caucasus. In the second chapter, it was analyzed the oil policy of the USA in the region. In the third chapter it was analyzed the policy of the USA directed to the regional issues.